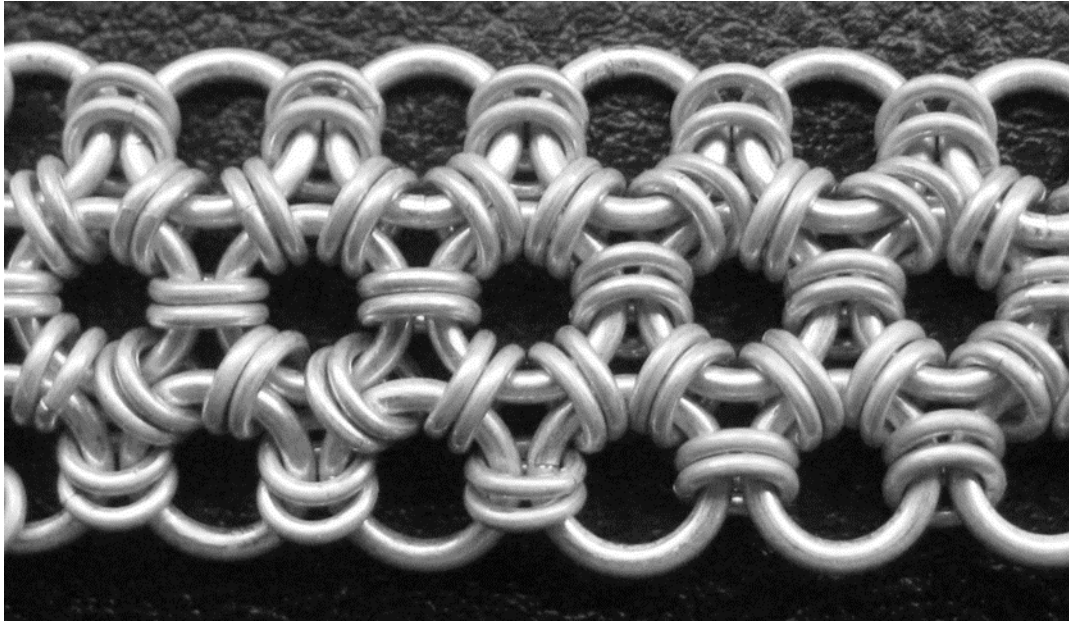

VERBONDENHEID IN DE GEREFORMEERDE KERKEN

Erwin Datema
1210308
e.datema@viaa.nl
B. Langer

Woord vooraf

Het verslag dat hier voor u ligt, is het eindproduct van ongeveer 5 maanden werk, en het laatste product voor de opleiding Godsdienst Pastoraal Werk waar ik in 2012 mee begonnen ben. Het is een onderzoek naar verbondenheid in gereformeerde kerken, en de rol die kringen daarin hebben. Sinds mijn eerste aanraking met kringen in de studentenvereniging Ichthus Groningen is mijn persoonlijke interesse in kringen in de afgelopen 10 jaar steeds groter geworden. Dit onderzoek is daarin de meest recente ontwikkeling.

Dankwoorden:

Aan het begin van dit onderzoek heeft Wieke Malda mij begeleid, zij heeft ervoor gezorgd dat dit onderzoek een logische lijn heeft, en me geholpen overzicht te krijgen. Ze heeft mijn beperkte kennis van onderzoek waar mogelijk aangevuld. Door ziekte heeft ze helaas niet het einde van mijn onderzoek meegekregen, en heeft Betty Langeler haar taak overgenomen. Ook zij heeft een belangrijke rol gespeeld, meer in de analyse en het schrijven van dit verslag. Beide docenten hebben mijn persoonlijke tijdsdruk begrepen en daar in de begeleiding rekening mee gehouden. En beide ben ik zeer dankbaar voor deze begeleiding. Andere docenten die als raadgever of kennisbank fungeerden, zijn Hayo Wijma, Annemiek de Jonge en Jetze Muurling. Via Hayo heb ik dit onderzoek ook kunnen presenteren aan de onderzoekers van het Praktijkcentrum. Merijn Wijma, onderzoeker bij het Praktijkcentrum, heeft me op weg geholpen met het uitvoeren en ordenen van de statistiek. Haar opzet voor een onderzoeksverslag ligt ook onder dit verslag.

Mijn familie heeft dit proces van dichtbij of verder weg actief meebeleeft. Lotte, mijn vrouw, heeft me gestimuleerd en aan het werk gezet wanneer ik er geen zin meer in had, en af en toe ook een kritische opmerking geplaatst over mijn activiteiten 's avonds. Mijn (schoon)ouders, broertje en zusje hebben meegeleefd en met berichtjes, telefoontjes en andere contacten zichzelf op de hoogte gehouden over het proces, en mij een steuntje in de rug gegeven.

Tot slot een kleine groep studenten en vrienden van de TU Kampen, waarmee ik in de bibliotheek vele uren heb doorgebracht en af en toe mijn beklag en proces kon bespreken. Door onderlinge afspraken stimuleerden ze mij om elke dag nuttig bezig te gaan. Ook de leden van de TASP zijn op afstand behulpzaam en meelevend geweest.

Als allerbelangrijkste, en daarom de laatste, wil ik de drie-enige God bedanken, zonder wie ik deze opleiding niet zou beginnen en niet zou kunnen afronden. Hij is de sterkste drijvende kracht achter mijn studie.

Ik wens u een prettige lezing van dit onderzoeksverslag.

Samenvatting

Dit onderzoek is gestart naar aanleiding van een knelpunt uit een eerder literatuuronderzoek (Datema, 2018). Uit die literatuurstudie blijkt een tweedeling: Enerzijds dragen kringen in kerken bij aan verbondenheid met de gemeente, zowel praktisch als spiritueel-theologisch, anderzijds werken kringen de verbinding tegen. Dit onderzoek heeft als hoofdvraag:

In welke mate dragen kringen van kerken met een gereformeerde signatuur (GKv, CGK en NGK) bij aan de binding van leden bij de gemeente?

Er wordt gekeken naar binding op praktische niveau, bestaand uit deelname aan het kerkelijke leven en het dragen van verantwoordelijkheden, en op spiritueel en theologisch niveau, bestaand uit aansluiting op de spiritualiteit, traditie en identiteit van de gemeente en het kerkverband. Ook wordt gekeken naar het functioneren van de kring.

De Nederlandse onderzoeken wijzen op voornamelijk negatieve effecten, maar zijn te smal om iets te zeggen over heel de gereformeerde breedte in Nederland. Hierom is dit onderzoek zo breed mogelijk uitgevoerd onder de drie gereformeerde kerken in heel Nederland. Door middel van een digitale enquête zijn alle 538 gemeenten benaderd. Hiervan hebben 247 gemeenten deelgenomen, met in totaal 2372 respondenten.

De binding op praktisch niveau is gemiddeld goed. Bijna iedereen gaat regelmatig naar kerkdiensten en neemt deel aan activiteiten in de gemeente, en een groot deel van de respondenten draagt taken en verantwoordelijkheden in de gemeente. Op spiritueel-theologisch niveau is de binding met het kerkverband minder sterk dan met de gemeente, maar gemiddeld wel voldoende. De aansluiting met de gemeente is redelijk tot goed, en men is tevreden met zowel het kerkverband als de gemeente. Men voelt zich niet sterk gereformeerd, wat ook blijkt uit een laag belang van de belijdenisgeschriften. De traditie heeft wel invloed op het leven van respondenten.

Er is geen vergelijking te maken tussen kring, wijk, miniwijk of andere structuurnaam, omdat de naam geen eigen betekenis heeft. Hierom is voornamelijk naar de invloed van deelname aan de groep gekeken. Er is een correlatie tussen deelname aan kringactiviteiten en praktische binding aan de gemeente. Actieve kringbezoekers zijn gemiddeld sterker verbonden aan de gemeente op praktisch niveau. Ook op spiritueel-theologisch niveau is een correlatie tussen binding en kringdeelname. Dit zegt nog niet dat de kring dit effect heeft op gemeenteleden, het zou ook goed kunnen dat gemeenteleden die meer verbonden zijn met de gemeente, ook meer meedoen in de kring.

Dit onderzoek heeft geen eenduidig antwoord op de hoofdvraag kunnen geven. Wel zijn er aspecten uit het functioneren van de kring of groep, die invloed hebben op de binding van de leden aan de gemeente. Groepen in de kerk kunnen een stimuleren de werking hebben op gemeente-binding. Daarnaast komt uit de resultaten een status-schets van de binding van leden van de gereformeerde kerken aan gemeente en kerkverband.

De volgende aanbevelingen komen uit dit onderzoek voort:

- Investeer in eenduidige structuur-indelingen in de kerken.
- Het ontwikkelen van vriendschappelijke relaties kan een middel tot gemeentebinding zijn.
- Onderzoek de invloed van Bijbelstudie op de spiritueel-theologische binding.
- Onderzoek de rol van leeftijd op binding.

Inhoudsopgave

Woord vooraf	1
Samenvatting.....	2
Inhoudsopgave	3
1. Inleiding	4
1.1 Aanduiding knelpunt of behoefte	4
1.2 Geschiedenis van het knelpunt	5
1.3 Voorlopige vraagstelling:.....	5
2. Theoretisch kader.....	7
2.1 Inleiding theoretisch kader.....	7
2.2 Het functioneren van organisaties en groepen.....	7
2.3 De rol van de kring in de binding van leden aan de gemeente	10
2.4 Een typering van de gereformeerde kerken en hun taken en activiteiten	12
2.5 Definitieve probleemstelling	16
3. Het onderzoeksontwerp.....	18
3.1 Algemene opzet.....	18
3.2 Onderzoeksgroep(en).....	18
3.3 Meetinstrumenten en kwaliteit	19
3.4 Opzet vragenlijst.....	21
3.5 Dataverwerking	23
4. Resultaten	24
4.1 Respondentpresentatie	24
4.2 Binding op praktisch niveau	1
4.3 Binding op spiritueel & theologisch niveau.....	7
4.4 Kringen in de gereformeerde kerken	3
5. Conclusies.....	8
5.1 Samenvatting.....	8
5.2 Discussie	11
5.3 Aanbevelingen.....	13
5.4 Evaluatie	14
5.5 Conclusie	14
Bibliografie	15
Bijlagen	17

1. Inleiding

Toen ik nog in Zwolle woonde, was ik van plan me aan te sluiten bij de CGK Zwolle. Deze gemeente werkt met kringen, en tijdens de introductie-avonden werd hier enthousiast over verteld. Zowel de kerkenraad als verschillende gemeenteleden zijn erg tevreden over de kringen. Ook bij mijn ouders in de kerk, de GKv Assen-Marsdijk, heb ik verschillende mensen gesproken die vinden dat de kringen een verrijking zijn.

Aan de andere kant heb ik bij het Praktijkcentrum gehoord van mensen die lang niet allemaal enthousiast zijn, soms wantrouwend zijn tegenover kringen. Dit zowel van gemeenteleden die ik bij projecten gesproken heb, als van medewerkers. Niels Snel (2016) heeft voor hen onderzoek gedaan, waaruit kwam dat in een specifieke gemeente de doelen niet gehaald worden door de kringen. Ook Modderman (2008) heeft in zijn dissertatie aangetoond dat de doelen voor miniwijken in zijn eigen gemeente niet behaald worden.

In eerste instantie kwam bij mij de vraag op: Werken kringen wel? Deels wel, blijkt uit de voornoemde voorbeelden. Maar ook niet altijd. Dus wat maakt dan dat de ene gemeente wel enthousiast is over hun kringen, en andere niet? Wat maakt een kring nou eigenlijk geslaagd, en wat dragen kringen werkelijk bij aan de opbouw van de gemeente?

1.1 Aanduiding knelpunt of behoefte

Uit een eerder verrichte literatuurstudie (Datema, 2018) blijkt dat kringen verschillende doelen hebben. Algemeen zijn doelen gericht op het opbouwen van onderlinge relaties, het stimuleren van betrokkenheid op de kerkelijke gemeente, het onderwijzen van gemeenteleden in geloof en het ontwikkelen van de relatie met God. Zo is de kring een instrument tot opbouw van de gemeente. Maar halen kringen deze doelen ook? De literatuurstudie richt zich op 4 aspecten: sociale contacten, verbinding met de gemeente, groei in geloofskennis, en groei in geloofsbeleving.

Sociale contacten: Kringen zijn een geschikt instrument om vriendschappen en relaties op te bouwen. Samen optrekken, activiteiten doen, en een kleine gemeenschap van Christus vormen, om zo naar elkaar om te zien en elkaar te steunen in het leven. Kringen genereren een sociale band, een sociaal systeem om empathie, bevestiging en feedback te krijgen in een cultuur waar familie, buurt en etnische binding minder relevantie heeft voor het ontwikkelen van een identiteit.

Geloofsbeleving: Ook voor het ontwikkelen van de relatie met God scoren kringen hoog. Vooral kerken die meer aandacht geven aan de persoonlijke geloofsbeleving, hebben meer interesse in het werken met kringen. Kringleden voelen zich meer verbonden met God, bidden meer en lezen meer Bijbel dan wie niet bij een kring hoort. Bijbelstudies zijn gericht op een christelijk leven in de praktijk. Samen God zoeken en een christelijke levensstijl oefenen in de kring maakt het eenvoudiger om een christelijke levensstijl buiten de kring te hebben.

Verbinding met de gemeente: Met oog op de verbondenheid met de gemeente leveren kringen wisselende resultaten op. Onderzoek van Dougherty en Whitehead (2011) wijst op een toename van kerkelijke betrokkenheid, deelname aan activiteiten en aanwezigheid bij kerkdiensten. Latini (2011) ziet dat leden van een goed ontwikkelde kring actiever zijn in de gemeente, taken oppakken en zorg dragen voor elkaar. Aan de andere kant wijzen Latini (2011) en Stoppels (2011) op het onderzoek van Wuthnow, waaruit een verminderende betrokkenheid met de gemeente bleek. Stoppels wijst op de veranderende, postmoderne cultuur, waarin de verbinding met denominatie, kerk en geloof minder belangrijk zijn. Latini (2011) merkt op: door de moderniteit wil men best bij God horen, maar liever niet bij Zijn volk. Maar, zegt ze, de verbinding tussen kerk en kring is belangrijk: Kerken ondersteunen kringen door een gemeenschappelijke taal, leiders, programma's en ruimte. Hier blijkt dat de

kwiteit van de kring van invloed is op de verbondenheid van de leden op de gemeente. Goede verweving met de overkoepelende gemeente leidt tot beter functioneren van de kring. De rol van de kerkenraad is ondersteunend, faciliterend en voorbeeldig leidend. Slechte ondersteuning vanuit de kerkenraad leidt tot ontevredenheid, en kan tot scheuring leiden (Eschbach, 1993).

Groei in geloofskennis: Op het niveau van theologie en geloofskennis blijkt dat kringen slecht ontwikkeld zijn. Er is een beweging binnen de kringen die zich sterker richt op het opbouwen van relaties dan het onderwijzen van de kringleden (Rynsburger & Lamport, 2009). Er ontstaat een relatie-christendom, een gevoelsgeloof, waarin de Bijbel minder waarde heeft als geloofsbron, en het belang van traditie van het kerkverband en de theologische identiteit van de gemeente sterk is afgenomen. De theologie van gemeenteleden wordt ontwikkeld op basis van ervaringen en cultuur. Godsbeelden worden hiermee individueel, gericht op eigen zorgen en interesses, en oog voor Gods majesteit, grootsheid en transcendentie verdwijnt (Latini, 2011). Kringen met een sterke binding met de gemeente, waar Bijbels gegronde studie een centrale plaats inneemt en waar de Bijbel een autoritaire stem heeft, leiden tot een groei in geloof en kennis van leer.

Het knelpunt zit hierin: Uit de Amerikaanse literatuur blijkt dat geloofsbeleving en sociale verbindingen versterkt worden door kringen, maar dat de verbinding met de kerk niet verandert, of zelfs afneemt. Ook Nederlandse literatuur waarschuwt hiervoor (Ophoff, 2018), (Stoppels, 2011). Maar goed ontwikkelde kringen, met een stevige basis in de gemeente, dragen bij aan een verbinding met de gemeente.

Gekoppeld aan de verbinding aan de gemeente, is de verbinding aan de theologische identiteit van de gemeente. Maar ook hierin blijkt dat de kringen niet altijd hun doel behalen. Godsbeeld, mensbeeld en zelfbeeld worden gevormd op basis van gevoel en ervaring. Theologie, traditie en Bijbel krijgen minder autoriteit. Ook wordt er veel geput uit andere kerkelijke tradities, (inter)culturele invloeden en sociaalpsychologische theorieën.

1.2 Geschiedenis van het knelpunt

De eerder genoemde onderzoeken en hun resultaten komen voornamelijk van buiten Nederlandse bodem. In gereformeerd Nederland zijn kringen een relatief jong verschijnsel. Ds. Ophoff (2018) heeft er in zijn eigen praktijk zo'n 15 jaar ervaring mee. Modderman (2008) wijst het jaar 2000 aan als het moment waarop kringen breed hun intrede doen in de GKv. Uit zijn onderzoek blijken de volgende motieven voor de overstap naar kringen: geestelijke groei van de leden, sociaal-emotionele binding tussen leden versterken, organisatorische ontlasting van ambtsdragers.

In Nederland heeft de GKv nog weinig onderzoek gedaan naar de opbrengsten van kringen. Uit het onderzoek van Snel (2016), uitgevoerd in één gemeente, blijkt geen toename in activiteit en deelname van kringleden in de gemeente. Ook heeft de kring geen uitgesproken invloed op het verwoorden van geloof. Het onderzoek van Modderman (2008) wijst op een beperkt ervaren binding tussen gemeente en kring, en een tekort aan geloofsgesprek. Men ervaart een hol contact, over alledaagse dingen, maar geen geestelijke verbinding met elkaar. Modderman valt op dat er geen sprake is van verbinding met ideologische kennis, en spreekt van interne secularisering. Beide onderzoeken zijn uitgevoerd binnen een enkele gemeente, in een stad middenin Nederland. Ze lijken de ervaringen uit Amerikaanse hoek te bevestigen. Het roept de vraag op: is de conclusie van beide onderzoeken een weergave van de gehele breedte van gereformeerde kerken, landelijk?

1.3 Voorlopige vraagstelling:

Uit de literatuur blijkt een tweedeling: Enerzijds dragen kringen bij aan verbondenheid met de gemeente, zowel praktisch als spiritueel, anderzijds werken kringen de verbinding tegen. De gedane

onderzoeken in Nederland wijzen op voornamelijk negatieve effecten, maar zijn te smal om iets te zeggen over heel de gereformeerde breedte in Nederland. Hieruit volgt de volgende vraag:

In welke mate dragen kringen van kerken met een gereformeerde signatuur (GKv, CGK en NGK) bij aan de binding van leden bij de gemeente?

Deze binding bestaat uit verschillende aspecten. Er is een praktische binding, bestaande uit de deelname van het gemeentelid aan activiteiten (naast de kring) en het oppakken van taken, zowel randtaken (bijv. koffieschenken na kerktijd) als kerntaken (bijv. catechese en ambt). Spirituele of geestelijke binding gaat over de verbinding van het gemeentelid met de theologische identiteit en traditie van de gemeente. Tot slot is er de binding aan de groep, het gevoel bij de kerk te horen, lokaal en landelijk, en de gemeente te representeren in de wereld (ambassadeurschap).

Hieronder liggen twee hypothesen:

1. Deelname aan de kring stimuleert verbinding met de theologische identiteit en traditie van de gemeente.
2. Deelname aan de kring werkt bevorderend voor de deelname aan activiteiten en het dragen van verantwoordelijkheden en taken in de gemeente.

Voorlopige deelvragen:

- Binding op praktisch niveau. In welke mate worden kringleden gestimuleerd om deel te nemen aan het kerkelijk leven?
 - Deelname aan activiteiten
 - Dragen van randtaken zoals koffieschenken, crèche, beamteam
 - Dragen van kerntaken zoals ambten & catechese (zou dit kunnen gaan over de 4-slag vieren, dienen, leren, zorgen?)
- Binding op spiritueel/theologisch niveau. In welke mate verbinden kringleden zich aan de identiteit en traditie van de kring, de gemeente en het kerkverband?
 - Kring
 - Gemeente
 - Kerkverband
- Binding met de groep. In welke mate voelen kringleden zich verantwoordelijk voor en representant van de kring, gemeente en kerkverband?

2. Theoretisch kader

2.1 Inleiding theoretisch kader

Om antwoord te krijgen op de deelvragen, en daarmee de hoofdvraag, is het belangrijk eerst een theoretisch kader op te bouwen. In dit kader worden de volgende zaken uitgewerkt:

- Hoe verbinden mensen zich aan een groep, en aan de identiteit en de overtuigingen die bij die groep horen?
- Hoe werken groepen binnen een organisatie om verbinding met de organisatie te consolideren?
- Hoe is de mate van binding of loyaliteit te meten?
- Hoe functioneren kringen als instrument voor gemeenteopbouw?
- Wat zijn de gereformeerde kerken, wat typeert ze?
- Welke activiteiten en taken zijn in een (gereformeerde) kerken te onderscheiden?

Eerst wordt besproken hoe organisaties en groepen functioneren, en hoe de binding aan groepen zich uit (2.2). Hierna wordt omschreven welke rol kringen in de kerkelijke context hebben, en hoe kringen de verbinding tussen de gemeente en haar leden beïnvloeden (2.3). In de opvolgende paragraaf zal er een typering worden gegeven van de gereformeerde kerken, een korte schets van de geschiedenis van deze kerken en een overzicht van verschillende taken en activiteiten binnen deze kerken (2.4).

2.2 Het functioneren van organisaties en groepen

Vanuit de groepsdynamica valt een kerk onder een organisatie; een complex van verschillende groepen en met elkaar verweven systemen. Het geheel bestaat uit subgroepen, met elk een eigen groepsproces. De afzonderlijke groepsprocessen geven meestal iets weer van de processen in de organisatie zelf. Een groep heeft een individu veel te bieden: bescherming, uitdaging, structuur. Het is een plek voor ontwikkeling van autonomie. Als tegenprestatie levert een individu een bijdrage aan de groep, zodat de doelen van de groep gerealiseerd worden. Groep en individu staan zo in relatie tot elkaar (Weisfelt & Andel, 2005). Redenen voor lidmaatschap van een groep zijn in te delen in taakgerichte en sociaal-emotionele redenen. Taakgericht gaat over de groepsdoelen en -activiteiten, en de mogelijkheid om privédoelen te behalen via de groep. Sociaal-emotionele redenen zijn de interpersoonlijke aspecten, zoals de samenstelling van de groep, en overeenkomsten in houdingen, opvattingen, waarden & normen (Remmerswaal, 2013).

Een groep doorleeft verschillende fasen. Remmerswaal noemt 6 fasen: voorfase, oriëntatiefase, invloedfase, affectiefase, autonome fase en tot slot de afsluitfase. Deze fasen zijn in onderstaande tabel samengevat.

Voorfase	De groep wordt ontworpen vanwege een behoefte vanuit de context.
Oriëntatiefase	De taken van de groep worden verhelderd, aangescherpt aan de hand van de behoeften van de deelnemers. Relaties tussen deelnemers worden afgetast in onzekerheid. De eigen positie van de deelnemer wordt individueel bepaald. In deze fase wordt bepaald wie er wel en niet bij de groep horen.
Invloedfase	Onderlinge verhoudingen groeien langzaam. Macht en invloed zijn in deze fase belangrijke onderwerpen. De groep ontwikkelt een eigen leiderschapsstructuur.
Affectiefase	Onderlinge verhoudingen worden dieper, persoonlijke betrokkenheid van en naar groepsleden worden belangrijker. Er is meer persoonlijke nabijheid, gevoelens worden besproken, en er ontstaat onderlinge hechting.
Autonome fase	Het bestaansniveau van individuele groepsleden wordt belangrijker, ieder lid is van betekenis, en is betrokken op de groep.
Afsluitfase	De groep houdt op met bestaan, groepsleden nemen afscheid van elkaar en taken worden afgerond.

Het gevoel van 'erbij horen' bepaalt de afronding van de tweede groepsfase, en is onmisbaar voor verdere ontwikkeling van de groep. Pas als de leden zich verbonden voelen aan de groep, kan er goed gewerkt worden aan de taak en ieders bijdrage daaraan (Remmerswaal, 2013).

Binnen de kerk hebben groepen verschillende functies. Lindijer & Lindijer (1977) noemen er zeven: Gemeenschap, leren, groei, pastoraat, werkplaats, overleg en actie. Groei in gemeenschap maakt de kerk tot een huis, een familie, een bezielend verband. In de kring leert men van de inzichten die de theologie biedt, en gaat men bezig met de Bijbel, en de vragen van deze tijd. Men groeit het beste in een groep, waar iemand kan toenemen in geloof, menselijkheid, openheid, echtheid en liefde, mits de groep meer is dan beleefde, oppervlakkige omgang met elkaar. Door pastoraat in de groep wordt de tijdsbelasting van de pastor verlicht, helpen groepsleden elkaar en zetten ze hun pastorale vaardigheden en gaven in voor elkaar, en kan men nieuwe ervaringen opdoen. In werkplaatsgroepen worden gemeenteleden getraind en begeleid om verschillende taken binnen het kerkleven te dragen. Groepsgesprekken geven richting in het toepassen van de Bijbelse boodschap, bijvoorbeeld door samen de preek door te spreken. Actiegroepen zoeken samen manieren om niet alleen binnen de gemeente, maar ook naar buiten toe activiteiten te ontwikkelen. Vanuit deze functies blijkt dat groepswerk een middel tot gemeentebouw is.

2.2.1 Identificatie en verbinding met groepen

De mate waarmee iemand zich met een bepaalde groep identificeert, heet de sociale identiteit. De vraag 'wie ben jij' wordt vaak beantwoord in termen van 'waar hoor ik bij', en wordt ook wel omschreven als sociale rollen of functies (Tennekes, 1995). Deze identiteit wordt onder andere gevormd door zelf-investering. Zelf-investering bestaat uit tevredenheid, solidariteit en centraliteit. Tevredenheid wordt weerspiegeld in de positieve gevoelens ten aanzien van de groep en van het feit een deel van de groep te zijn. Solidariteit is jouw psychologische band met de andere groepsleden en jouw verbintenis met hen. Centraliteit zorgt ervoor dat de groepsleden gevoelig zijn voor de problemen van de groep (Verken je geest, 2018). Iedereen heeft verschillende identiteiten. Geslacht, etnische achtergrond, religie, land, stad, geaardheid, het kan allemaal deel zijn van de identiteit. De mate of intensiteit waarin men een identiteit beleeft, kan verschillen.

Heitink (2007) spreekt over de verandering in kerkelijke betrokkenheid (zie ook paragraaf 2.2.2). Deze betrokkenheid blijkt volgens hem niet uit lidmaatschap, maar uit deelname, participeren. Lange tijd was de gemeenschap belangrijker dan het individu, men schikte zich naar het gezamenlijke belang, maar die rollen zijn omgedraaid. Ieder lid is zelf vrij om te kiezen of ze deelnemen aan het gemeentelven. De vraag is waar vrijheid ophoudt en vrijblijvendheid begint, want daar ontstaat ontbinding. In nieuwe structuren staat niet de gemeenschap meer voorop, maar het participerende individu. Volgens Heitink wordt de deelname van leden nu vooral bepaald door de vraag of de betrokkene er iets aan heeft, of het de moeite waard is. Hij wijst hiervoor vijf behoeften aan:

- Behoeftte om ergens bij te horen,
- behoefte aan grondige zingeving,
- behoefte aan kennis & informatie,
- behoefte aan rituelen bij levensmomenten en
- behoefte aan hulp.

Heitink waarschuwt tegen een laagdrempelig en gemakkelijk christendom, dat past niet bij de kerk. Wijzend naar de catechismus, vr&antw 55, zegt hij dat ieder lid verantwoordelijkheid naar het lichaam van Christus heeft om ontvangen gaven in te zetten. Er wordt een appel gedaan om uit solidariteit en betrokkenheid een bijdrage te leveren aan de opbouw van de gemeenschap. Kerkelijke

betrokkenheid is vrijwillig, maar nooit vrijblijvend. Door regelmatig gemeenteleden te bezoeken en te spreken over hun betrokkenheid en deelname, kan de betrokkenheid gestimuleerd worden. Het onderzoek God in Nederland (Bernts & Berghuis, 2016) gebruikt kerklidmaatschap, kerkgang en kerkelijke rituelen als indicatoren van kerkelijke participatie. Lidmaatschap wordt daarbij omschreven als het zichzelf als lid beschouwen van de kerk, niet het op papier ingeschreven staan. De behoefte aan kerkelijke rituelen wordt op twee manieren omschreven: rituelen die plaatsvinden volgens de kerkelijke tradities, en rituelen die in de kerk op eigen manier worden vormgegeven. Naast deze factoren was er nog de vraag of de kerken aansluiten bij de spirituele vragen en behoeften, en de eigen levensvisie. In het onderzoek van Dougherty & Whitehead (2011) wordt de betrokkenheid gemeten aan de hand van deelname aan activiteiten, financiële ondersteuning van de gemeente, aanwezigheid bij kerkdiensten, ondersteuning en hulp aan gemeenteleden, en het aantal vriendschappelijke contacten binnen de gemeente. Gemeenten waar betrokkenheid hoog is, hebben minder moeite om vrijwilligers te werven. De hoeveelheid tijd en energie die iemand wil inzetten voor de gemeente, via vrijwilligerswerk, is een indicatie van loyaliteit (Peters, 2009).

2.2.2 Culturele invloeden op kerkelijke binding en identificering

In de postmoderne cultuur is verbondenheid aan een groep, en daarmee ook verbondenheid aan een kerk, niet meer vanzelfsprekend. Het onderzoek God in Nederland (Bernts & Berghuis, 2016) noemt als aanleiding voor de daling in kerklidmaatschap dat de kerkbetrokken generaties plaats maken voor minder op de kerk gerichte generaties. Individualisering stimuleert mensen om zelfstandig te zijn, niemand anders nodig te hebben (Latini, 2011). Verbondenheid aan de kerk neemt af, de kerk stagneert en verliest haar leden en haar functie. Heitink (2007) wijst 8 factoren aan die deze stagnatie in de kerk veroorzaken of beïnvloeden.

- Cultuur. Mensen zijn mondiger en hebben de kerk niet meer nodig in de samenleving, en de kerk krijgt geen aandacht meer op politiek, moreel en sociaal gebied.
- Opvoeding. Elke generatie is minder kerkelijk (blijkt ook uit Bernts & Berghuis (2016)), en minder godsdienstig. Kerken binden de komende generaties niet meer.
- Identiteit. De christelijke traditie kan mensen minder bezielen. Het is onduidelijk geworden waar het christelijk geloof voor staat, en wie Jezus voor ons is.
- Lidmaatschap. De kerk is een verplichtende gemeenschap, terwijl de samenleving zich kenmerkt door toenemende vrijblijvendheid.
- Werfkracht. Dit sluit aan bij lidmaatschap, er is geen aanwas van buitenaf en de kerk doet weinig om mensen voor Christus te winnen.
- Ritueel. De kerk als rituele gemeenschap, zichtbaar in de vieringen, verliest bezoekers. Men heeft het rituele aanbod van de kerk niet meer nodig (of denkt dat).
- Leiding. In de kerk ontbreekt inspirerend leiderschap, en goed samenspel tussen gemeente, voorganger en landelijke kerk.
- Spiritualiteit. Persoonlijk geloof wordt steeds belangrijker, maar er is een tekort aan beleving en bezieling. Geloofstwijfel en verlies van geloof zijn moeilijke thema's of zelfs taboes om in de kerk te bespreken.

2.2.3 Samenvatting en relevantie voor het onderzoek

Een kerk is een organisatie, een complex van verschillende groepen en subgroepen. Een groep biedt een individu verschillende voordelen, en vraagt een bijdrage van het individu ervoor terug. Verbondenheid van leden aan een groep is belangrijk voor het goed doorlopen van verschillende groepsfasen. De redenen van lidmaatschap kunnen sociaal-emotioneel en taakgericht zijn. Heitink (2007) noemt vijf behoeften die betrokkenheid beïnvloeden: ergens bij willen horen, grondige zingeving, kennis en informatie, rituelen, en hulp.

De mate van identificatie met een kerk, kring of kerkverband heet de sociale identiteit. Deze identiteit wordt gevormd door tevredenheid, solidariteit en centraliteit van het individu over de groep. Iedereen heeft meerdere identiteiten, waarvan de intensiteit kan verschillen. Wanneer de behoeften die Heitink noemt in of door een kerk vervuld worden, is men meer tevreden en staat de kerk centraler in het leven van het gemeentelid. De vraag is echter of de kerk als organisatie deze behoeften kan vervullen. Aan de hand van acht factoren toont Heitink dat men de vervulling van deze behoeften steeds minder bij de kerk zoekt. Landelijk is te zien dat de kerk steeds minder belangrijk wordt gevonden.

De meetbaarheid van kerkelijke betrokkenheid, verbondenheid en identificatie worden in verschillende onderzoeken besproken. Volgens Heitink bestaat betrokkenheid uit deelname, participatie. Vanuit een appel op solidariteit en betrokkenheid worden gemeenteleden gestimuleerd om een bijdrage te leveren aan de gemeente. Het onderzoek God in Nederland gebruikt kerkklidmaatschap, kerkgang en kerkelijke rituelen als indicatoren van kerkelijke betrokkenheid, en vraagt daarnaast naar de aansluiting op spiritualiteit, behoeften en levensvisie. Het Amerikaanse onderzoek van Dougherty en Whitehead meet de betrokkenheid van gemeenteleden aan de hand van deelname aan activiteiten, financiële ondersteuning, aanwezigheid in diensten, hulp aan gemeenteleden, en het aantal vriendschappen binnen de gemeente. Waar betrokkenheid hoog is, hebben kerken volgens Peters minder moeite hebben met het werven van vrijwilligers. Tot slot zijn de 8 factoren die Heitink noemt, redenen waarom men minder verbonden wil zijn aan de kerk.

2.3 De rol van de kring in de binding van leden aan de gemeente

In deze paragraaf wordt de rol van kringen in de kerk omschreven, en de invloed van de kring op de verbinding van gemeenteleden aan de gemeente.

2.3.1 Oorsprong en doelen van kleine groepen in de kerk

Het gebruik van kleine groepen in de gemeente is jaren oud, en bestaat over heel de wereld. Op dit moment is literatuur uit de VS leidend, maar het concept is terug te lezen in het NT, wordt ondersteund door Luther, en heeft verhalen en voorbeelden in Azië, Afrika, Europa, wereldwijd. Kleine groepen zijn van alle tijden en plaatsen. Een centraal thema dat steeds weer terugkeert, is de onderlinge ondersteuning in het geloof. Samen gemeente zijn als kleine groep. Elkaar in het dagelijks leven ondersteunen. De kleine groep heeft een missionaire werking: kleine groepen zijn de plek waar het evangelie gedeeld wordt, waar men de gemeente leert kennen (Dougherty & Whitehead, 2011). Als 'nieuw' gelovige is het de veilige plek om geestelijk te groeien. Als de groep te groot is, wordt deze vaak gesplitst. Zo komt de naam 'cel' in beeld, een organische metafoor waaruit blijkt dat wat groeit, bestaat uit verschillende delen die zichzelf splijten en doorgroeien (Schwarz, 1996), (Modderman, 2008).

Kringen zijn er in verschillende soorten en maten, en met verschillende naamgevingen: celgroep, Bijbelstudiekring, miniwijk, gemeentegroep. Deze naam zegt iets over het doel van de kring. Een celgroep heeft als doel te groeien en te splitsen, en is daarmee gericht op groei in leden. Een Bijbelstudiekring wil samen de Bijbel bestuderen, en is daarmee meer gericht op de geestelijke groei van haar leden. Miniwijken zijn vaak gericht op onderlinge ondersteuning, en gemeentegroepen om samen het gemeentelven te stimuleren. Een kring is een kleine groep binnen een gemeente, van 5 tot 15 leden. Vaak is deze groep geografisch verbonden, doordat alle leden bij elkaar in de buurt wonen, maar dit is geen vaste vereiste (Wijma, Genderen, & Meedendorp, 2011). In dit onderzoek wordt de volgende definitie van een kring gehanteerd:

Een kleine groep gemeenteleden binnen de structuur van de kerk, aan elkaar verbonden met als doel een kleine geloofsgemeenschap te vormen.

Het resultaat, het 'goed' van de kring, is een spiritueel, humaan en sociaal goed. Alleen religieuze groepen leveren dit spirituele aspect, andere soorten groepen stoppen bij humaan-sociaal (Gallagher & Newton, 2009). Het genereert een gevoel van verbondenheid, vertrouwen, acceptatie en intimiteit (Latini, 2011). Kringen genereren een sociale band, die de afnemende verbinding met familie, buurt en etnische basis vervangt; een sociaal systeem om empathie, bevestiging en feedback te krijgen. Zo werkt een kring vormend voor de identiteit; een plaats van emotionele steun, verantwoording en morele voorbeelden. Peters (2009) noemt onder andere de familie, waar iedereen welkom is, als doel. Familie is een bekende metafoor voor de relatie tussen medegelovigen, in het nieuwe testament worden gelovigen regelmatig broeder en zuster genoemd.

2.3.2 De kring als bindmiddel voor de gemeente

De kring is een meso-structuur, een verband dat bemiddelt tussen de individuele wereld (micro) en de grote wereld (macro) (Heitink, 2007). Elke groep is een subgroep van een groter geheel (Pagès in Remmerswaal 2013). Individuen hebben binnen een (sub)groep meer onderlinge interactie dan met individuen buiten de groep, en hebben een wederzijdse betrokkenheid, wat inhoudt dat gebeurtenissen die één groepslid beïnvloeden, alle leden beïnvloeden. In grote groepen wordt betrokkenheid moeizamer gecultiveerd. Individuen in grote organisaties hebben minder persoonlijk voordeel uit het collectieve goed, en zijn daardoor minder betrokken bij de productie ervan. Lindijer & Lindijer (1977) zien kringenwerk als een weg waar de gemeenteopbouw iets van mag verwachten, maar geen gemakkelijke weg. Ze wijzen erop dat kringen een isolerende werking kunnen hebben, waarbij leden de verbinding met de gemeente niet meer nodig achten. De groep moet een fragment van het geheel zijn.

De huidige kringen-beweging is volgens Dougherty & Whitehead (2011) een reactie op de afkalving van andere sociale gemeenschappen, zoals familie en buurtschappen. De kringen hebben het effect dat er meer betrokkenheid bij de gemeente ontstaat: men doet meer mee met activiteiten, er wordt financieel meer gegeven, men komt meer in de kerk, en heeft meer vrienden in de gemeente. Individuen gaven aan dat de kring had bijgedragen aan de groei van eigen geloofsleven, en deelname aan het gemeenteleven. Voortbouwend op het onderzoek van Wuthnow toont Latini (2011) aan dat kringen de leden actiever maken in de gemeente, als die kringen in ieder geval goed verweven zijn met de gemeente en haar spiritualiteit. Als dat niet het geval is, functioneert de kring als een aparte groep zonder binding met de gemeente, en neemt de verbinding van de leden met de gemeente af (Latini, 2011).

2.3.3 Samenvatting en relevantie voor het onderzoek

Het gemeenteleven wordt vanaf het begin van de kerk al in kleine groepen beleefd. Een centraal thema is de onderlinge ondersteuning in het geloof. Er zijn verschillende soorten groepen, met verschillende functies. In dit onderzoek wordt de kring gedefinieerd als *'Een kleine groep gemeentelieden binnen de structuur van de kerk, aan elkaar verbonden met als doel een kleine geloofsgemeenschap te vormen'*. Kringen leveren een humaan, sociaal en spiritueel goed: verbondenheid, vertrouwen, acceptatie, intimiteit, een sociale band, vorming van identiteit, emotionele steun en morele voorbeelden.

Een kring is een subgroep in het grotere geheel van de kerk. Betrokkenheid wordt in kleine groepen makkelijker gecultiveerd dan in een grote organisatie. De kring bemiddelt tussen individu en gemeente. Het is echter ook de vraag of de kring wel in de eerder genoemde behoeften (Heitink, zie paragraaf 2.2.2) kan voorzien, en of er betrokkenheid met de kerk kan ontstaan vanuit identificatie met de subgroep. Wordt in de kring de betrokkenheid bij de gemeente versterkt? Wanneer een kring niet verweven is met de identiteit en spiritualiteit van de gemeente, functioneert de kring als een aparte groep, en neemt de verbinding van de leden met de gemeente af.

2.4 Een typering van de gereformeerde kerken en hun taken en activiteiten

In deze paragraaf wordt een typering gegeven van de orthodox gereformeerde kerken; de Christelijke Gereformeerde Kerken (verder CGK), de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt (verder GKv) en de Nederlands Gereformeerde Kerken (verder NGK). Ongeveer 8% van de Nederlandse bevolking hoort bij deze kerkgenootschappen (Bernts & Berghuis, 2016). Na een uitleg van gereformeerd en de gereformeerde identiteit volgt een samenvatting van de geschiedenis van deze drie kerkgenootschappen. Hierna wordt ingegaan op de vraag hoe de cultuur en identiteit van deze kerken in beweging zijn. Afsluitend wordt een overzicht gegeven van de verschillende taken, functies en activiteiten in gereformeerde kerken.

2.4.1 Wat is gereformeerd

Deze drie gereformeerde kerken hebben elk een uitleg van wie ze zijn op de respectievelijke websites geplaatst. Overeenkomsten zijn te ontdekken: ze wijzen alle drie terug naar de reformatie; de terugkeer naar de Bijbel als belangrijkste en betrouwbaarste bron voor geloof en theologie, de drie Formulieren van Enigheid (Dordste Leerregels, de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Heidelbergse Catechismus) als korte weergave van de Bijbelse leer, en de drie algemene belijdenissen (Apostolische Geloofsbelijdenis, Geloofsbelijdenis van Nicea en Geloofsbelijdenis van Athanasius) als basis.

Socioloog Gerard Dekker omschrijft gereformeerd als volgt: *De term gereformeerd geeft [...] aan dat men orthodox-protestants wil zijn, dat men niet alleen de bijbel als het (ook historisch) betrouwbare Woord van God aanvaardt, maar dat men ook de door de synode van Dordrecht vastgestelde Drie Formulieren van Enigheid wil handhaven en belijden.* (Dekker, 2016, p. 16) Naast de GKv, CGK en NGK zijn er nog 7 andere kerkgenootschappen die Dekker als gereformeerd aanduidt. Binnen de gereformeerde wereld onderscheid hij drie stromingen: bevindelijk-gereformeerd, orthodox-gereformeerd en modern-gereformeerd. De GKv typeert hij als een orthodox-gereformeerd. Middelkoop (2009) omschrijft de NGK als een modern-gereformeerde stroming, en de CGK als bevindelijk-orthodox-gereformeerd.

2.4.2 Gereformeerde Identiteit

De identiteit van een kerkelijke groep bestaat uit het onderscheidende van de geloofsgemeenschap. Dit bestaat uit het geheel van kenmerkende voorstellingen, opvattingen, waarden en normen, welke het gedrag en handelen van de groep mensen binnen de geloofsgemeenschap sturen. De identiteit van geloofsgemeenschappen wordt gevormd in antwoord op de veranderende context, en is daarmee niet eeuwig (Praktijkcentrum, 2016). De groepsidentiteit wordt gevormd door de ontstaansgeschiedenis, de naamgeving, de taak van de groep, de werkwijze, de manier van communicatie en interactie, de persoonlijke drijfveren van groepsleden, de verhouding tot de context, en de dieper liggende verbondenheid op het niveau van zingeving en mythe (Remmerswaal, 2013).

Het onderscheiden van kenmerken van de gereformeerde identiteit is niet eenvoudig. De vijf Sola's zijn bekende trefwoorden binnen de gereformeerde leer; Alleen Christus, alleen de Schrift, alleen door genade, alleen door geloof, en alleen aan God de eer. Verdere kenmerken die door het ASMP-rapport genoemd worden, zijn de aandacht voor de kerk, lokaal en universeel, zoeken naar een oplossing voor de kerkelijke verdeeldheid, het getuigen van de kerk in de samenleving, en de relatie tussen kerk en overheid/staat. De belijdenissen en drie formulieren van eenheid zijn een belangrijke bron, maar zijn altijd ondergeschikt aan de Bijbel. Een gereformeerde kerk moet zich steeds weer reformeren naar Gods Woord (Praktijkcentrum, 2016).

2.4.3 De Christelijke Gereformeerde Kerken

De wortels van de CGK liggen in de nadere reformatie, een beweging uit de 17^e eeuw die meer nadruk legde op de persoonlijke geloofsbeleving. De CGK hoort bij de bevindelijke kerken die uit deze beweging zijn voortgekomen. In 1834 begon de afscheiding van de Nederlands Hervormde Kerk (verder NHK), omdat er binnen de kerk een stroming ontstond die kritisch tegenover de Bijbel stond. In 1886 was er een tweede afscheiding van de NHK, de Doleantie. De afgescheidenen en de dolerenden kwamen (deels) samen in de CGK. Beide afscheidingen ontstonden door een afname van Bijbelse autoriteit in de NHK. Vanwege de verschillen in oorsprong, waren er twee richtingen binnen de CGK: de Drentse en de Gelderse richting. De Drentse richting geeft een centrale plaats aan de totale verdorvenheid van de mens en de (uit)verkiezing, de Gelderse richting is sterk beïnvloed door de gedachten van Calvijn rondom geloof, verbond en doop. Nog steeds is de CGK een breed kerkverband. Binnen de CGK is een behoudende, bevindelijke hoek, die trouw wil blijven aan de belijdenis, en een moderne hoek, die met de tijd mee wil gaan en daarmee soms een eigen weg gaat. Het bijzondere van de CGK ligt in het bewaren van de eenheid van het geloof in de verscheidenheid van vormen en beleving (Middelkoop, 2009).

2.4.4 De Gereformeerde Kerken vrijgemaakt

Uit de Doleantie in 1886 ontstond naast de CGK ook de Gereformeerde Kerken in Nederland (GKN). In de jaren 30 van de 20^e eeuw ontstond in de GKN een vermindering van enthousiasme, het geloofsleven vervlakte, de geestdrift verdween. Een beweging van jongeren verzette zich tegen deze verstarung, met als belangrijk thema de inhoud en de plaats van Gods verbond. De leer van Kuiper, die in de GKN bijna geen kritisch geluid kon krijgen, werd te klakkeloos aangenomen volgens deze jongeren. Onder andere Klaas Schilder vond dat Kuipers gedachtegoed, vooral rondom de verbondsvisie, te weinig hechtte aan de persoonlijke verantwoordelijkheid naar God (Selderhuis, 2006). In 1942 besloot de Synode van Utrecht dat de leer van Kuiper de enige toegestane leer in de GKN was, en predikanten konden voor afwijkende visies geschorst en afgezet worden. Een aantal kerken, kerkleden, predikanten en hoogleraren verzette zich tegen deze beslissingen van de synode. Onder verwijzing naar artikel 31 van de kerkorde 'maakten ze zich vrij' van deze synodebesluiten. Zo ontstonden in 1944 de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt). Er ontstond een vrijgemaakte zuil, waarbinnen de leden zich duidelijk konden profileren. Organisaties binnen deze zuil hadden een nadruk op de binding met het kerkverband. Volgens critici had deze verzuiling het risico van afgoderij met het kerkverband, als ze te belangrijk zou worden. Er ontstond een onderscheid tussen goed en niet goed gereformeerd, tussen valse en ware kerk. In 1966 leidde dit tot de buitenverbandkwestie, waaruit de Nederlands Gereformeerde Kerken (NGK) ontstaan zijn (Middelkoop, 2009).

De GKv is orthodox, heeft een sterke nadruk op de leer van de kerk, is activistisch en open naar de cultuur; er is veelal sprake van een positief Godsbeeld, maar zonde en Gods leiding in het leven zijn ook veel aan de orde. Theologische thema's zijn: besef van Gods heiligheid, liefde en rechtvaardigheid, en besef van de diepte van de zonde, collectief en individueel. Gods grootheid wordt beleefd in de schepping en geschiedenis, in het wonder van de openbaring en incarnatie. Zonde en menselijk tekort is het falen in het eren van God, en het geen goed doen aan de naaste (Bekkum, 2014). De identiteit van de GKv is de afgelopen jaren aan het veranderen, de diversiteit neemt sterk toe en de uniformiteit neemt af. Kennis, ratio en objectieve waarheden zijn minder belangrijk aan het worden, er komt meer aandacht voor subjectieve beleving van geloof, en men verlangt naar ruimte voor afwijkende opvattingen (Praktijkcentrum, 2016).

2.4.5 Nederlands Gereformeerde Kerken

Na de buitenverbandkwesitie in 1966 ontstonden in 1971 de Nederlands Gereformeerde Kerken (NGK). Omdat het knellende effect van het kerkverband één van de redenen van de scheuring was, duurde het even voordat men het nut van een nieuw te vormen kerkverband inzag. De NGK heeft in vergelijking met de GKV meer vrijheid voor plaatselijke kerkenraden, maar er bestaat wel onderlinge verantwoording naar zusterkerken. Een ander kenmerk van de NGK is Schriftgezag. Er is ruimte voor twijfel aan de onfeilbaarheid van de Schrift, mits dit op ondergeschikte punten is en niet de hoofdlijnen. Ook afwijken van de belijdenissen is in beperkte mate toelaatbaar. De NGK is te typeren als een modern-gereformeerd kerkverband (Middelkoop, 2009). Zelf zien ze hun geschiedenis als een pijnlijk proces, maar ook een geschiedenis van Gods trouw, die Zijn gemeenten in stand hield en mensen bewaarde bij de gehoorzaamheid aan Zijn Woord (Nederlands Gereformeerde Kerken, 2018).

2.4.6 Culturele veranderingen en kerkelijke verbondenheid

De geschiedenis van de kerken is van invloed op de huidige situatie en identiteit, maar deze identiteit is geen statisch gegeven. Een gereformeerde kerk moet zich steeds weer reformeren naar Gods Woord (Praktijkcentrum, 2016). De gereformeerde kerken zijn op dit moment sterk in beweging, zoals blijkt uit *Zie hoe alles hier verandert* (Dekker, 2016), *Chocoladereep of -hagel* (Praktijkcentrum, 2016) en *Proeven van spiritualiteit* (Bekkum, 2014). De factoren van die Heitink (2007) noemt, geven inzicht in deze ontwikkeling (zie ook paragraaf 2.2.2). Het AMSP rapport van het Praktijkcentrum geeft in het onderstaande tabel een overzicht van veranderende waarden van de GKV, die vermoedelijk deels herkenbaar zijn in de CGK en NGK (Praktijkcentrum, 2016, p. 24).

	Van ...	Naar ...
1	Een grote aandacht voor en waardering van kennis van het geloof en de leer ...	Het belang van een subjectieve beleving van het geloof voor de individueel gelovige.
2	Nadruk op een objectief en rationeel stelsel van geloofswaarheden ...	Een grote verlangen naar individuele, subjectieve geloofservaring.
3	Een principiële antithetische gesloten opstelling, leidend tot een isolement ...	Een overtuigde openheid ten opzichte van andere christen, bereidheid tot samenwerking en gehoor gevend aan een missionaire roeping,
4	Een waardering van en investeren in de opbouw van de kerk als instituut ...	Het zoeken van (onderlinge) gemeenschap en de werking van Gods Geest.
5	Een daarmee samenhangende waardering van het kerkverband – independentisme als dwaling ...	Een grote waardering voor de plaatselijke gemeente en ruimte voor lokaal (afwijkende) keuzes.
6	Het benadrukken van het belang van (onderlinge) eenheid op mogelijke meerdere dimensies ...	Verlangen naar ruimte voor andere, afwijkende opvattingen, daarin geaccepteerd willen worden en een plaats in de gemeente willen behouden.
7	Van sterke, dwingende sociale verbanden met nauw omschreven verplichting tot deelname aan activiteiten - de kerk als vereniging waarbuiten geen heil denkbaar is ...	Losse, zwakke, vrijblijvende, authentieke contacten waarin je – naar keuze – geloofsgenoten kunt ontmoeten en ervaringen kunt beleven en delen.

Hieruit blijkt dat de verbinding tussen kerk en individu verandert. De positie van het individuele gemeentelid is belangrijker, evenals diens geloofsbeleving. De theologie en overtuigingen van het kerkverband zijn niet de enige reden waarom iemand lid wordt of blijft van een gemeente, en er wordt ruimte gezocht om van deze visies af te wijken. Onderlinge gemeenschap en verbinding wordt meer gezocht, en krijgt een vrijblijvender, persoonlijker karakter. Het kerkverband krijgt minder waardering, de nadruk ligt op de lokale gemeente.

2.4.7 Kerkelijke activiteiten en taken binnen de gereformeerde kerken.

Een kerkelijke gemeente heeft tal van taken, functies en activiteiten om zo de gemeente te laten functioneren. In dit onderzoek wordt een onderscheid gemaakt tussen randtaken en kerntaken. Dit kan als een vals onderscheid overkomen, maar het is niet de bedoeling hier een rangorde of verschil in waardering aan te geven. Met kerntaken wordt taken bedoeld die essentieel voor een gemeente zijn. In de opleiding GPW wordt hiervoor de vierslag 'vieren-dienen-zorgen-leren' gebruikt. Heitink (2007) gebruikt de woorden *koinonia* (gemeenschap), *martyria* (getuigen), *diakonia* (dienstbetoon), en *leiturgia* (liturgie). Kuiper (2013) noemt de functies 'verkondigen, missionair, pastoraal en diaconaal'. Verschillende termen leggen verschillende nadruk, en taken onderscheiden voor elk van deze indelingen is niet eenvoudig: hoort bijvoorbeeld jeugdvereniging bij leren, missionair, verkondigen, martyria of koinonia? Naast deze indelingen kan het bestuurlijke aspect nog worden genoemd/toegevoegd, met zaken als administratie, beheer en onderhoud. Kerntaken zijn dus die taken, die het functioneren van de kerk waarborgen. Vaak vragen de kerntaken meer toewijding, tijd en energie dan randtaken. Voor kerntaken worden onder andere ambtsdragers ingezet.

Ambtsdragers

Gereformeerde kerken zijn van oorsprong presbyteriaal. De lokale gemeente wordt bestuurd door eigen gemeenteleden, die een kerkenraad vormen. Deze leden zijn ambtsdragers: Predikant, ouderling of diaken. Er is geen rangorde binnen deze ambten. De predikant is vaak de enige met een theologische opleiding, ouderling en diaken hebben die voorwaarde niet, zij moeten belijdende leden van de gemeente zijn. Ambtsdragers worden verkozen en beroepen door de gemeente, en hierna bevestigd in hun ambt. Met het oog op dit onderzoek zijn de ambten van ouderling en diaken van belang. Het ambt van **ouderling** bestaat uit pastorale zorg aan gemeenteleden, toerusting van gemeenteleden tot dienstbetoon, waken over leer en leven van de predikant, en het hanteren van de kerkelijke tucht. Het ambt van **diaken** bestaat uit het verlenen van ondersteuning aan gemeenteleden en anderen in nood, hen bijstaan met raad en troost, en gemeenteleden opwekken tot barmhartigheid (Nederlands Gereformeerde Kerken, 2008), (Gereformeerde Kerken in Nederland, 2006).

Vrijwilligers

In uitvoering en in verantwoordelijkheden en bevoegdheden worden tal van werkzaamheden gedelegeerd of gemandateerd aan commissies of taakgroepen, met daarin vrijwilligers. Per gemeente verschillen de namen, wat een overzicht geven lastig maakt. (Wijma M. , 2018) bevat een overzicht van taken in verschillende gemeenten door heel Nederland. Opvallend is dat een aantal van deze vrijwilligersfuncties de taken van ambtsdragers overnemen (bijvoorbeeld pastoraal bezoekers die de taak van ouderling overnemen).

Activiteiten

Een kerk organiseert activiteiten. Een algemene activiteit van een kerk is de eredienst, meestal op zondag. Andere activiteiten zijn bijvoorbeeld bijbelstudievereniging, kerkenraadsvergadering, gemeenteweekend, koffiedrinken in de wijk, uitjes, startzondag, begrafenis, huwelijksinzegeningen. De lijst is eindeloos, en per gemeente anders. Sommige activiteiten zijn spontaan of incidenteel, anderen zijn meer of minder regelmatig.

2.4.8 Samenvatting en relevantie voor het onderzoek

Typerend voor de gereformeerde kerken is het vasthouden aan de Bijbel, de drie formulieren van enigheid en de belijdenissen. Ze kenmerken zich door de 5 Sola's, aandacht voor de lokale en universele kerk, zoekend naar kerkelijke eenheid, en getuigen als kerk in de samenleving.

Gereformeerde cultuur en identiteit. De CGK zijn ontstaan uit onvrede over de afnemende waardering en autoriteit van de Bijbel in de NHK. Intern is er verscheidenheid, maar de eenheid wordt bewaard zolang de verscheidenheid niet in strijd is met de Bijbel. De GKv zijn ontstaan uit een beweging die vanuit de Bijbel wilden nadenken over leer en leven, maar vanwege meningsverschillen in 1944 afgescheiden zijn van de synodaal gereformeerde kerken. De GKv zijn van oorsprong zeer uniform, maar inmiddels neemt de diversiteit toe. De NGK zijn voortgekomen uit de GKv, toen het kerkverband als te knellend werd ervaren. Schriftgezag en belijdenis worden minder strikt gehanteerd dan in de GKv en CGK, maar de hoofdlijnen moeten vastgehouden worden. De cultuur en identiteit van deze kerken is in beweging. Het onderzoek van het Praktijkcentrum geeft een overzicht van de ontwikkelingen binnen de GKv, maar een aantal van deze ontwikkelingen zijn vermoedelijk ook in meer of mindere mate in de CGK en NGK terug te zien. Een voorbeeld hiervan zijn de verschillende projecten waarin deze drie kerken samenwerken. Uit deze ontwikkelingen blijkt dat de sociale identiteit van gemeenteleden door meer bronnen gevormd wordt dan de gemeente. In het onderzoek zal worden gekeken hoe de sociale identiteit van het individu zich verhoudt tot de theologische identiteit van de kerk.

Kerkelijke activiteiten en taken. Er zijn kerntaken en randtaken. Kerntaken zijn essentieel voor het functioneren van een gemeente, randtaken minder. In het onderzoek zullen deze taken open moeten worden bevraagd, omdat elke gemeente een eigen term gebruikt. Er zijn verschillende indelingen van functies, voor dit onderzoek gebruiken we de indeling vieren-leren-dienen-zorgen-organisatie. De bereidheid om taken te dragen binnen de gemeente is een indicatie van betrokkenheid, de afnemende bereidheid van gemeenteleden om een ambt te aanvaarden zou kunnen wijzen op afname van betrokkenheid. Tegelijk worden verschillende ambtelijke taken opgepakt door gemeenteleden die geen ambt dragen.

2.5 Definitieve probleemstelling

De voorlopige probleemstelling werd als volgt verwoord:

In welke mate dragen kringen van kerken met een gereformeerde signatuur (GKv, CGK en NGK) bij aan de binding van leden bij de gemeente?

Een kring wordt in paragraaf 2.3.1 omschreven als *'Een kleine groep gemeenteleden binnen de structuur van de kerk, aan elkaar verbonden met als doel een kleine geloofsgemeenschap te vormen.'* Dit kan verschillende namen hebben in verschillende gemeenten.

Binding is in paragraaf 1.3 breed omschreven op drie niveaus: praktisch, spiritueel en groep. Het onderscheid tussen het niveau van de groep en het spirituele, geestelijke niveau blijkt geen nuttig onderscheid te zijn. Beiden gaan over een bepaalde mate van aansluiting en identificatie. Voor dit onderzoek past het niet om een nauwkeurige weergave van de theologische identiteit van de kerken te omschrijven, deels omdat deze sterk in ontwikkeling is en daarmee moeilijk te omschrijven, maar ook omdat het meten van de aansluiting van gemeenteleden bij deze identiteit om een kwalitatief onderzoek zou vragen. Dit onderzoek krijgt een vergelijkend karakter, waarin door middel van een kwantitatief onderzoek de verbondenheid van gemeenteleden bevraagd wordt.

De hypothesen blijven staan zoals eerder omschreven. We gebruiken twee hypothesen:

1. Deelname aan de kring werkt bevorderend voor de deelname aan activiteiten en het dragen van verantwoordelijkheden en taken in de gemeente.
2. Deelname aan de kring stimuleert verbinding met de theologische identiteit en traditie van de gemeente.

Vanuit deze hypothesen komen de deelvragen voort:

2.5.1 Deelvragen

De eerste deelvragen zijn niet veranderd, maar de laatste deelvraag over binding met de groep wordt een meer bovenliggend thema. Verbinding met een kerk, zo blijkt uit het theoretisch kader, krijgt vorm in identificatie met de kerk en een praktische deelname en bijdrage aan de kerk.

- Binding op praktisch niveau. Welke invloed hebben kringen op de deelname van gemeenteleden aan het kerkelijk leven? Dit bestaat uit deelname aan activiteiten, en het dragen van rand- en kerntaken.
- Binding op spiritueel/theologisch niveau. Welke invloed hebben kringen op de verbinding van gemeenteleden aan de identiteit en traditie van de gemeente en het kerkverband?

3. Het onderzoeksontwerp

Het vorige deel van het onderzoeksplan betrof het 'wat' van het onderzoek. Wat wordt er onderzocht in dit onderzoek. De hoofdvraag van dit onderzoek is: *In welke mate dragen kringen van kerken met een gereformeerde signatuur (GKv, CGK en NGK) bij aan de binding van leden bij de gemeente?* Hiermee wordt (kort door de bocht) vergeleken of kringen ervoor zorgen dat leden meer betrokken zijn dan in kerken waar geen kringen ingezet worden.

Dit deel gaat over het 'hoe' van het onderzoek. Hoe worden deze hoofdvraag en de bijbehorende deelvragen onderzocht? Om dit goed te structureren is gebruik gemaakt van de boeken 'Dit is onderzoek' van B. Baarda (2014), 'Wat is Onderzoek' van N. Verhoeven (2011) en het boek 'Een onderzoek voorbereiden' van H. Oost & A. Markenhof (2003).

3.1 Algemene opzet

In dit onderzoek wordt een vergelijking gemaakt van de mate van gemeentelijke verbondenheid tussen gemeenteleden uit kerken waar kringen ingezet worden, en uit kerken waar geen kringen ingezet worden. Dit wordt onderzocht door een kwantitatief onderzoek binnen de drie grootste gereformeerde kerken, de CGK, GKv en NGK. Door middel van een kwantitatief onderzoek kan in relatief korte tijd veel informatie worden verzameld onder een groot aantal respondenten. Voor een vergelijkend onderzoek is een enquête een bijpassende methode (Verhoeven, 2011).

3.2 Onderzoeksgroep(en)

In dit onderzoek worden twee onderzoeksgroepen onderscheiden. De kerkelijke gemeenten waarin het onderzoek plaatsvindt, en de leden van deze gemeenten. Van deze groepen zijn de volgende gegevens uit de jaarboeken (2018) van de kerken afgeleid:

Gemeenten: De CGK heeft 187 gemeenten, de GKv heeft 263 gemeenten, en de NGK heeft 88 gemeenten. Er zal een lijst gemaakt worden van alle kerken, deze wordt opgenomen in de bijlagen.

Gemeenteleden: De CGK heeft 72.394 leden, waarvan 44.762 belijdend. De GKv heeft 116.827 leden, waarvan 766.14 belijdend. De NGK heeft 33.041 leden, waarvan 20.660 belijdend.

Kerken met kringen. Uit data van M. Wijma werken binnen de GKv ongeveer 48% van de kerken met kringen. Deze lijn doortrekkend naar de NGK en CGK, komen we op een totaal van 258 kerken waar kringen gebruikt worden.

	GKv	CGK	NGK	Totaal
Aantal gemeenten	263	187	88	538
% totaal gemeenten	48,88%	34,76%	16,36%	100%
Leden	116.827	72.394	33.041	222.262
% totaal leden	52,56%	32,57%	14,87%	100%
Gemeenten met kringen (~48%)	126	90	42	258

Tabel 1 - Overzicht onderzoeksgroepen

Er zijn ook verschillende samenwerkingsgemeenten van twee of drie kerkgenootschappen. Het is onduidelijk of al deze samenwerkingsgemeenten in de verschillende jaarboeken zijn opgenomen, maar overlap zal aanwezig zijn. Bijvoorbeeld de 3GK Deventer, een samenwerkingsgemeente van CGK, GKv en NGK, staat in elk van de jaarboeken. Hierdoor zijn de bovengenoemde cijfers niet 100% nauwkeurig, maar een redelijke benadering. Er zijn 36 samenwerkingsgemeenten bekend, deze zijn opgenomen in de eerder genoemde lijst. Het is echter niet zeker of dit alle gereformeerde samenwerkingsgemeenten zijn.

3.2.1 Populatie, steekproef en steekproeftrekking

Populatie: De populatie bestaat uit alle 538 gemeenten van de CGK, GKv en NGK. De verhouding tussen deze kerken is GKv (49%), CGK (35%) en NGK (16%). De populatie bestaat uit 222.262 leden, in een verhouding GKv (53%), CGK (33%) en NGK (15%).

Steekproef: Er zal geen steekproef worden uitgevoerd, de vragenlijst zal onder alle kerken bij alle volwassen leden worden uitgezet. Op deze manier wordt een zo breed mogelijk beeld gekregen van de populatie.

Respondentkenmerken

- respondenten zijn volwassen (18+) lid van een CGK, GKv of NGK. Kinderen en jongeren worden niet benaderd omdat zij niet altijd vrijwillig lid zijn van een kerk. Er wordt geen onderscheid gemaakt in type lidmaatschap.
- De hiervoor genoemde verhoudingen tussen kerken en leden van de zijn ook de verwachte verhoudingen in respondenten.
- De verhouding man/vrouw is ongeveer 50/50.
- Er is geen informatie bekend over de verhouding tussen leeftijden.
- Een deel van de kerken, ongeveer 48%, werkt met kringen.

3.3 Meetinstrumenten en kwaliteit

De vragenlijst zal via contactpersonen onder de respondenten worden verspreid. Er wordt gebruik gemaakt van een digitale enquête. De opzet van deze vragenlijst wordt besproken in paragraaf 3.4.

Interne validiteit De vragenlijst zal door derden kritisch worden bekeken, om te zorgen dat de vragen eenduidig en begrijpelijk zijn, dat de termen en begrippen goed uitgelegd worden waar nodig, en dat de vragenlijst niet te lang en saai is. Er zullen verschillende typen metingen zijn, bijvoorbeeld door percentages, rapportcijfers of de Likertschaal te gebruiken. Hiermee wordt voorkomen dat de enquête eentonig en saai wordt. De respondentselectie is verbonden aan de onderzoeksvraag. De tijdsduur van het onderzoek is kort, maximaal een maand, in die tijd zal weinig veranderen aan de verbondenheid van gemeenteleden. Externe voorvallen hebben mogelijk invloed op de meting, bijvoorbeeld de discussie M/V en ambt in de GKv en CGK, de besprekingen rondom de GThU of de hereniging van GKv en NGK.

Externe validiteit Dit onderzoek richt zich op kerken met een gereformeerde cultuur, in Nederland. Beide zijn culturen die niet eenvoudig vergelijkbaar zijn met andere culturen. Toch zal dit onderzoek inzichten opleveren die voor vergelijkbare kerken nuttig zijn. De Protestantse Kerk in Nederland (PKN) heeft overlap met de gereformeerde cultuur. De zusterkerken van de gereformeerde kerken in het buitenland hebben gereformeerde normen en waarden, maar toch een eigen cultuur. Hoe verder deze cultuur afstaat van de Nederlandse cultuur, hoe moeilijker de resultaten te generaliseren zijn. Een gereformeerde kerk in noordwest Europa zal beter gebruik kunnen maken van dit onderzoek dan een gereformeerde kerk in de VS of zuidoost Azië.

Betrouwbaarheid De enquête wordt rondom de feestdagen uitgezet, in een tijd waarin men meer vrije tijd heeft om te reageren, maar ook een tijd waarin men meer mentale druk ervaart, de feestdagen zijn een stressvolle tijd. Deze mentale druk kan gevoelens van betrokkenheid en verbondenheid negatief beïnvloeden. Het einde van het jaar is voor ZZP-ers en eigenaren van een bedrijf een periode waarin administratief meer zaken lopen, waardoor ze vermoedelijk minder energie hebben om een online vragenlijst te beantwoorden. Hierdoor zal deze groep waarschijnlijk iets minder vertegenwoordigd zijn onder de respondenten.

Een paar weken na de eerste uitnodiging zal indien nodig een herinneringsmail uitgestuurd worden, om de enquête nogmaals onder de aandacht te brengen.

De enquête wordt digitaal uitgezet via Thesistools. Een klein deel van de populatie zal geen toegang hebben tot internet (CBS, 2018). Gemeenteleden zonder toegang tot internet zullen door tussenpersonen (ambtsdragers, wijkwerkers, kringleden) benaderd worden. Deze tussenpersonen hebben een ambtsgeheim, en waar dat niet het geval is wordt geheimhouding van de tussenpersonen vereist. Ook zal van deze tussenpersonen gevraagd de respondenten niet te beïnvloeden, bijvoorbeeld door suggesties of opmerkingen.

Om zeker te zijn van een representatief resultaat, is er een minimumaantal respondenten nodig. Deze aantallen zijn op basis van steekproefberekeningen via surveymonkey.nl berekend, met een betrouwbaarheid van 95% en een foutmarge van 5%. Om een nauwkeurig beeld te geven van de drie kerken samen, moeten minimaal 384 respondenten uit minimaal 225 gemeenten reageren. In **Tabel 2** staan de minimumaantallen voor de afzonderlijke kerkgenootschappen.

Tabel 2

Populatieoverzicht en minimumaantallen respondenten.

	Alle	GKv	CGK	NGK	Totaal
Populatie gemeenten	538	263	187	88	
Minimum aantal gemeenten	225	157	126	72	360
Populatie leden	222.262	116.827	72.394	33.041	
Minimum aantal respondenten	384	383	383	380	1.146

Veiligheid en vertrouwelijkheid van de gegevens. Vanwege de AVG mogen gegevens niet zomaar worden gebruikt of gepubliceerd. Er zal zorg voor worden gedragen dit onderzoek zo anoniem mogelijk te behandelen. Het onderzoek zal digitaal worden afgenomen, er worden geen digitale gegevens opgeslagen.

3.4 Opzet vragenlijst

De vragenlijst is opgebouwd uit 4 delen: Controlevariabelen, praktische binding, spirituele & theologische binding, en kring. Deze delen komen voort uit andere onderzoeken waar in het theoretisch kader aandacht aan is besteed. De volledige vragenlijst is bijgevoegd in bijlage B4.

Controlevariabelen

De volgende controlevariabelen worden hier gemeten:

- Leeftijd
- Geslacht
- Postcode, 4 cijfers
- Kerkgenootschap van opgroeien
- Lidmaatschap kerkgenootschap
- Lidmaatschap gemeente (naam gemeente, bijvoorbeeld 'Bazuinkerk' of 'Assen-Marsdijk')
- Duur van lidmaatschap bij deze gemeente (in jaren)
- Werkt uw gemeente met kringen

Praktische binding

De mate van binding op praktisch niveau wordt gemeten aan de hand van de volgende kenmerken:

- Deelname / participatie, bestaande uit:
 - Bezoek eredienst
 - Belang van deelname kerkelijke rituelen (doop, avondmaal, huwelijk, rouw, eredienst)
 - Deelname aan kerkelijke activiteiten (regelmatige en onregelmatige)
- Een bijdrage leveren, dragen van verantwoordelijkheden en taken
 - Aantal taken en tijdsbesteding
 - Hulp bieden aan gemeenteleden
 - Financieel
- Aantal vriendschappen in de gemeente.

Spirituele & theologische binding

De spirituele en theologische binding worden niet inhoudelijk getoetst, maar gemeten vanuit gevoelens en invloeden van de gemeente en het kerkverband. Er wordt gekeken naar de gemeente en het bijbehorende kerkverband, en naar de theologische bronnen van het kerkverband. Dit wordt gemeten aan de hand van de volgende kenmerken:

- Beleving
- Identificatie, solidariteit en tevredenheid met gemeente en kerkverband
- Aansluiting van de gemeente op
 - Spiritualiteit – de invulling, beleving en uitvoering van geloof
 - Levensvisie – mens-Gods-zelf-wereldbeeld, geloofsovertuigingen
 - Behoeften – Ergens bij horen, zingeving, rituelen, kennis en informatie, en hulp
- Invloed theologische traditie op visies en overtuigingen op
 - Sociaal – normen en waarden in de omgang met anderen
 - Moraal – ethische aspecten van het leven
 - Politiek – de keuze voor en tegen politieke stromingen, standpunten en partijen
- Invloed op vorming van geloofsovertuigingen en spiritualiteit
- Belang van de theologische bronnen van het kerkverband
 - Bijbel
 - Algemene belijdenisgeschriften
 - Gereformeerde belijdenisgeschriften

Het functioneren van de kring

Rondom kringen wordt gevraagd naar de deelname en de activiteiten van de kring met betrekking op de betrokkenheid bij de gemeente. De volgende aspecten zullen worden gemeten

- Deelname aan de kring
 - Aanwezigheid
 - Verantwoordelijkheid
 - Tevredenheid
- Rol van de kring met betrekking tot praktische binding aan de gemeente
 - Aansporing tot deelname aan kerkelijke activiteiten
 - Aansporing tot dragen van taken en verantwoordelijkheden, inzet van gaven
 - Betrokkenheid bij leven van gemeenteleden
- Rol van de kring met betrekking tot spirituele/theologische binding aan de gemeente
 - Kennis van lopende theologische en kerkelijke zaken van gemeente en kerkverband
 - Gebruik van gereformeerde bronnen bij geloofsgesprekken
 - Het doen van Bijbelstudie in de kring

3.5 Dataverwerking

De data zal verwerkt worden in Excel. De eerste stap is het controleren en opschonen van de binnengekomen gegevens. Respondenten uit andere kerkgenootschappen worden uit het bestand gehaald. Het grootste deel van de vragen is verplicht, behalve over de kringen, dus er zullen geen vragen overgeslagen worden. Incomplete vragenlijsten zijn niet bruikbaar omdat de laatste vragen over kringen gaan, en zonder die informatie kan er geen vergelijking worden gemaakt. Vooral vraag 6 zal extra aandacht krijgen, omdat dit tekst is. Hier zal de spelling en schrijfwijze worden gecontroleerd en waar nodig op een andere manier geschreven. Plaatsnamen als 's Gravenhage en 's Hertogenbosch worden respectievelijk Den Haag en Den Bosch, om zo een consistente vorm te krijgen.

Vervolgens zullen de eerste berekeningen gemaakt worden. Dit zijn aantallen, modi, gemiddelden en standaarddeviaties. Zo wordt een overzicht gegeven van alle gegevens. Uit de controlevariabelen wordt gecontroleerd of de resultaten een nauwkeurige weergave zijn van het geheel van de drie gereformeerde kerken.

Door middel van frequentietabellen zullen de gemiddelde scores van binding van kringleden worden vergeleken met de gemiddelde scores van niet-kringleden. Dit wordt getoetst aan de volgende hypothese:

- H_0 : gemiddelde kring = gemiddelde geen kring (Kring maakt geen verschil op deze binding)
 H_1 : gemiddelde kring $\neq$ gemiddelde geen kring (Kring maakt verschil op deze binding)

Hieruit kan een eerste antwoord worden geformuleerd op de deelvragen. Er komt op deze wijze inzicht in soorten binding waarvan de kans groot is dat ze beïnvloedt worden door kringen. Van deze soorten binding wordt dan gekeken of er andere mogelijke invloeden gemeten zijn, vanuit de controle-variabelen. Vervolgens zal gekeken worden welk kringaspect invloed heeft op welke binding. Hiervoor wordt in ieder geval gekeken naar:

Kringaspect	Bindings-aspect(en)		
Tevredenheid kring	K3c	Aansluiting gemeente op behoeften	S6
Bijbelstudie in de kring	K3d	Aansluiting gemeente zingeving	S6b
		Belang theologische traditie kerkverband	S8
Aansporing kerkelijke activiteiten	K4a	Deelname regelmatige activiteiten	P3a
		Deelname onregelmatig activiteiten	P3b
Aansporing dragen van taken	K4b	Aantal taken & functies	P5a
		Tijd verantwoordelijkheden	P5b
Betrekking bij gemeenteleden	K5a	Solidariteit gemeente	S3a
Betrekking bij kerkelijke zaken gemeente	K5b	Identificatie gemeente	S2a
		Solidariteit gemeente	S3a
		Tevredenheid gemeente	S4a
Betrekking bij kerkelijke zaken kerkverband	K5c	Identificatie kerkverband	S2b
		Solidariteit kerkverband	S3b
		Tevredenheid kerkverband	S4b
Frequentie gesprekken in kring	K6	Tevredenheid gemeente	S4a
Gesprekken kerkdienst & preek	K6a	Deelname kerkgang	P1
	K6b	Belang eredienst	P2
		Aansluiting gemeente spiritualiteit	S5a
Bronnen in gesprekken	K7	Beleving van binding	S1
		Belang theologische traditie	S8

4. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek gepresenteerd. De meeste tabellen bevatten naast exacte aantallen ook percentages, deze geven de verhouding binnen de kolom weer. Dit is gedaan om een sneller overzicht te krijgen. In een paar gevallen komen percentages niet op een totaal van 100%, dit komt door afrondingen.

In paragraaf 4.1 zal een overzicht worden gegeven van de respondenten op geslacht, leeftijd, regio en kerkverband. In paragraaf 4.2 en 4.3 worden de verschillende typen binding beschreven, en worden vergelijkingen gemaakt op basis van geslacht, leeftijd, kerkverband, en postcodegebied. Paragraaf 4.2 gaat in op de praktische binding: deelname aan activiteiten, belang van deelname aan kerkelijke rituelen, dragen van taken en verantwoordelijkheden en vriendschappen. Paragraaf 4.3 gaat in op de spiritueel-theologische binding: beleving, identificatie, solidariteit en tevredenheid met gemeente en kerkverband, aansluiting gemeente en respondent, en het belang en de invloed van gereformeerde theologie, haar traditie en bronnen.

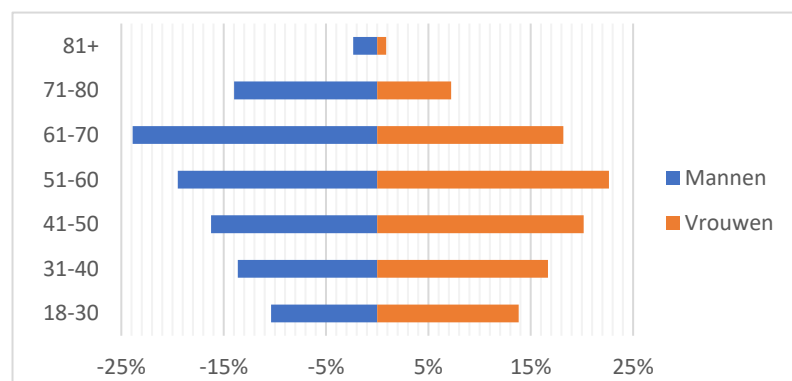
In paragraaf 4.4 zal gekeken worden naar de invloed van kringen op praktische en spiritueel-theologische binding, en de invloeden binnen de kring. Er wordt onder andere gekeken naar de deelname aan de kring. Vanuit de voorgaande bevindingen rondom binding wordt een vergelijking gemaakt, waarmee een antwoord op de hoofdvraag geformuleerd wordt.

4.1 Respondentpresentatie

Leeftijd & geslacht

Tabel 3
*Respondenten per
leeftijdscategorie (N=2370)*

Leeftijdsgroep	n	%
18-30	291	12%
31-40	362	15%
41-50	436	18%
51-60	503	21%
61-70	494	21%
71-80	246	10%
81+	38	2%

Figuur 1 - Respondentpyramide

Respondenten jonger dan 18 jaar zijn uit de resultaten verwijderd. Er is gekozen voor een indeling per 10 jaar, en voor een prettiger overzicht is de groep 18-20 (n=28) bij de eerste groep tot 30 geplaatst.

Tabel 4
*Aantal respondenten per
geslacht (N=2372)*

	n	%
Man	1109	47%
Vrouw	1255	53%
Anders	8	0%

Figuur 1 geeft een verdeling van geslacht (man/vrouw) per leeftijdsgroep weer. In dit onderzoek wordt niet verder ingegaan op de categorie 'anders', hiervoor zijn te weinig respondenten en is niet voldoende onderzoek gedaan naar de gender-theorie.

Kerkgenootschap

Tabel 5

Respondenten per kerkverband (N=2372)

	n	%	%p
CKG	450	19%	35%
GKv	1361	57%	48%
NGK	406	17%	16%
Samenwerking	155	7%	

Ten opzicht van de verwachte populatie zijn er minder respondenten uit de CGK, iets meer uit NGK en veel meer uit de GKv. Omdat er vooraf geen informatie beschikbaar was over de hoeveelheid samenwerkingsgemeenten is er geen vergelijking mee te maken.

Er zijn voldoende respondenten per kerkgenootschap om een representatief beeld te geven per kerkgenootschap. In totaal hebben 247 gemeenten meegewerkt aan dit onderzoek. Gemiddeld hebben 9,6 personen per gemeente deelgenomen, de grootste gemeente had 120 respondenten.

Tabel 6

Aantal gemeenten per kerkverband (N=247)

	n	%	%p
CGK	68	28%	35%
GKv	124	50%	49%
NGK	36	15%	16%
CGKv	6	2%	
CNGK	3	1%	
NGKv	7	3%	
3GK	3	1%	

De GKv is het meest aanwezig in de samenwerkingsgemeenten, wat vanuit de geschiedenis tijdens de verzuiling onverwachts is.

Regionale spreiding over Nederland

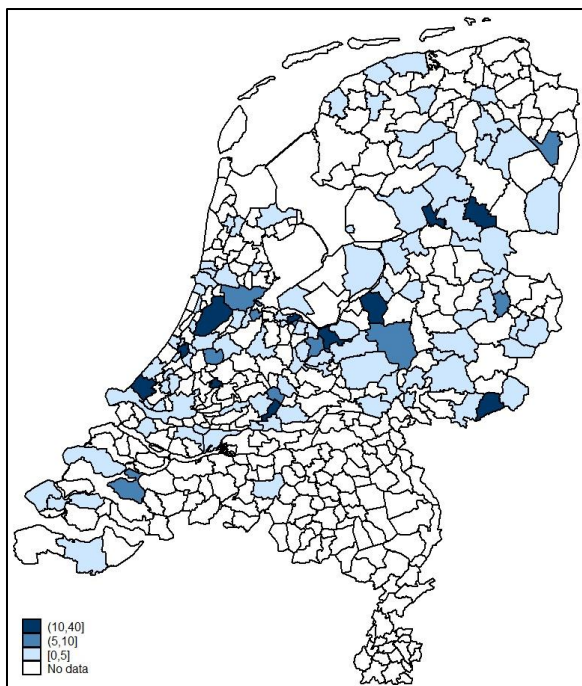
Afwezige postcodezone: 51, 54, 55, 57, 58, 59, 62, 63, 87. Deze postcodes zijn voornamelijk Noord-Brabant en Limburg, waar ook weinig gereformeerden wonen. Postcodezone 87 is in de westkant van Friesland. Voor een indruk van waar deze regio's zijn, is in de bijlage B3 een postcode-zonekaart toegevoegd.

Tabel 7

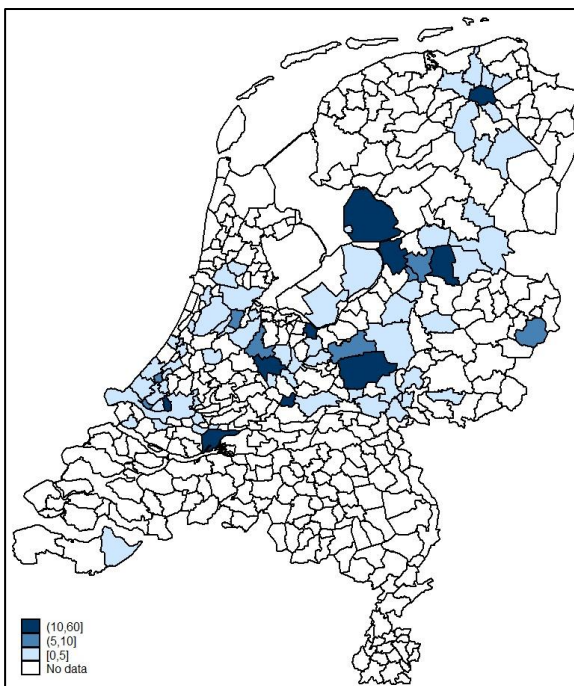
Verdeling van kerkverband per postcodegebied

Kerkverband	1000-1999		2000-2999		3000-3999		4000-4999		5000-5999		6000-6999		7000-7999		8000-8999		9000-9999	
CGK	60	35%	87	30%	83	21%	43	34%	1	5%	8	5%	125	24%	23	6%	16	6%
GKv	58	34%	150	52%	194	49%	63	50%	18	95%	87	58%	330	64%	235	57%	213	79%
NGK	22	13%	29	10%	119	30%	20	16%	0	0%	42	28%	40	8%	103	25%	28	10%
Samenwerking	32	19%	21	7%	3	1%	1	1%	0	0%	14	9%	18	4%	54	13%	12	4%
Totaal	172		287		399		127		19		151		513		415		269	

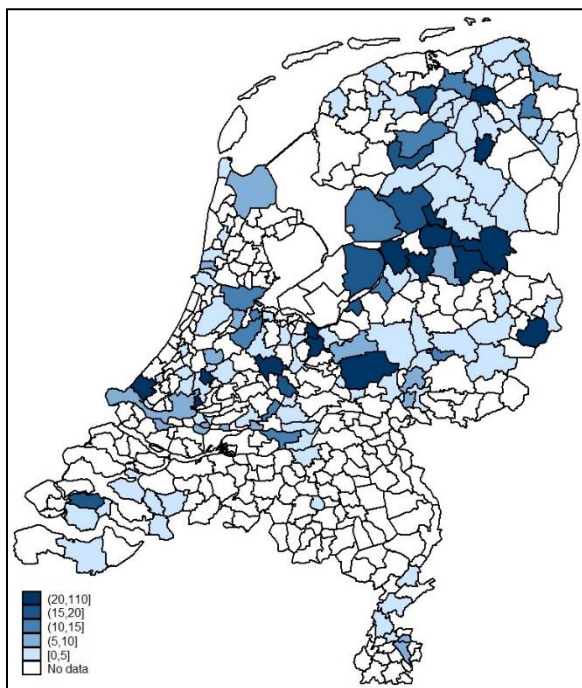
De kaarten in figuren 2 tot 5 op de volgende pagina geven het aantal respondenten per kerkverband, per burgerlijke gemeente weer. In de verdere verwerking is gewerkt per 1000-tal zoals in bovenstaande tabel. Van de 89 postcodezones (10 t/m 99) in Nederland zijn 80 aanwezig. 89% van Nederland is gedekt.

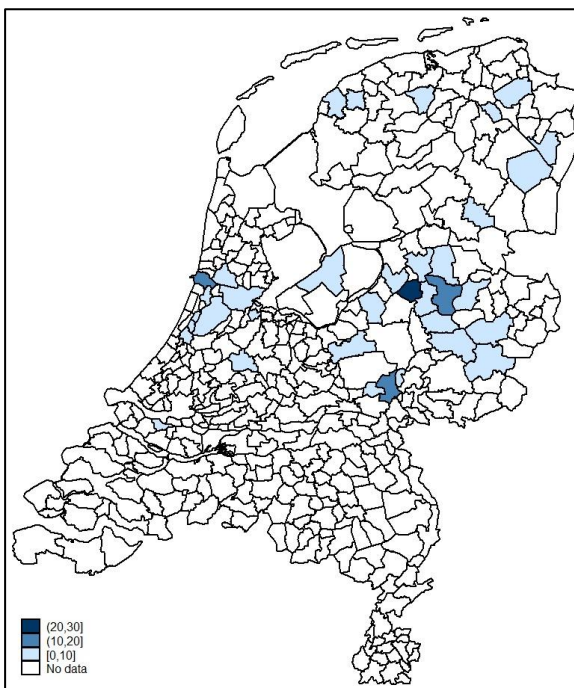
Figuur 2 - CGK per burgerlijke gemeente

Figuur 4 - NGK per burgerlijke gemeente

Figuur 3 - GKv per burgerlijke gemeente

Figuur 5 - Samenwerkingsgemeente per burgerlijke gemeente

4.2 Binding op praktisch niveau

Binding op praktisch niveau bestaat uit de volgende aspecten:

- Lidmaatschap
- Deelname / participatie, bestaande uit:
 - Kerkgang
 - Belang van kerkelijke rituelen (doop, avondmaal, huwelijk, rouw, eredienst)
 - Deelname aan kerkelijke activiteiten (regelmatige en onregelmatige)
- Een bijdrage leveren, dragen van verantwoordelijkheden en taken
 - Dragen van taken en verantwoordelijkheden
 - Hulp bieden aan gemeenteleden
 - Financieel
- Aantal vriendschappen in de gemeente. Meer vriendschappelijke contacten betekent meer loyaliteit en binding met de (leden van de) gemeente; iemand met veel vrienden in de gemeente zal minder snel de gemeente verlaten.

Lidmaatschap

Tabel 8

Aantal jaren lidmaatschap per kerkverband (N=2327)

	CGK	GKv	NGK	Samenwerking	Totaal
n	450	1361	406	155	
Gemiddelde	25,0	21,7	22,7	24,8	22,7
Standaarddeviatie	18,7	16,0	17,6	21,4	17,2

Respondenten zijn gemiddeld 22,7 jaar lid van hun gemeente. De spreiding is echter groot. Leden van de CGK zijn langer lid van hun gemeente, gevolgd door Samenwerkingsgemeenten. De GKv is het enige kerkverband waarvan leden gemiddeld korter lid zijn dan het algemeen gemiddelde.

Tabel 9

Herkomst respondenten vanuit het kerkverband van opgroeien per kerkverband (N=2372)

Kerkverband van opgroeien	Huidig kerkverband								Totaal
	CGK		GKv		NGK		Samenwerking		
CGK	251	56%	20	1%	32	8%	31	20%	334
GKv	33	7%	1182	87%	91	22%	68	44%	1374
NGK	17	4%	13	1%	155	38%	30	19%	215
Ander kerkverband	138	31%	131	10%	119	29%	25	16%	413
Geen	11	2%	15	1%	9	2%	1	1%	36
Totaal per kerkverband	450		1361		406		155		

Uit deze tabel blijkt dat de NGK de grootste instroom heeft van buiten het eigen kerkverband. Hierin moet meegenomen worden dat dit het jongste kerkverband is (sinds 1968) en ontstaan is vanuit de GKv, maar een groter deel van de leden komt van buiten de gereformeerde kerken. Van de GKv is het grootste deel van de leden ook opgegroeid in de GKv.

Leden van de GKv zijn gemiddeld het meest loyaal naar het kerkverband, maar het minst lang lid van de eigen gemeente.

Deelname en participatie aan kerkelijke activiteiten

De deelname en participatie bestaat uit frequentie van eredienstbezoek, het belang van eigen deelname aan kerkelijke rituelen, en de deelname aan activiteiten. Hierbij is ook gevraagd naar de motivatie om deel te nemen.

Eredienst en rituelen

Tabel 10

Frequentie eredienstbezoek (N=2208)

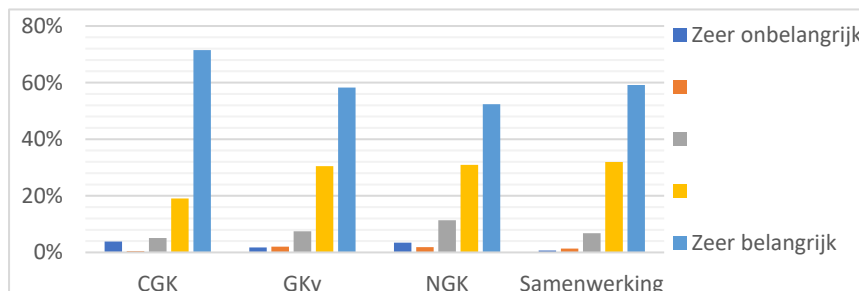
	n	%
2 keer per zondag	1028	47%
1 keer per zondag	976	44%
1 à 2 keer per maand	119	5%
Minder	49	2%
Maakt op andere wijze de dienst mee	36	2%
Totalen	2208	

Respondenten zijn trouwe kerkgangers, het grootste deel gaat minstens 1x per zondag naar de dienst, en meer dan de helft daarvan gaat 2x per zondag. De meest trouwe kerkgangers zijn mannen, CGK-leden, en leeftijdsgroep 71-80 jaar.

Per leeftijdsgroep neemt de bezoeken en het belang toe. Opvallend weinig leden van een NGK gaan 2x per zondag naar de eredienst.

Er zijn parallellen met het belang van het deelnemen aan de eredienst. 60% van de respondenten vindt het zeer belangrijk om deel te nemen aan de eredienst, 29% scoort iets lager met een '4' op de 5-punts Likertschaal.

Het verschil tussen man en vrouw in het bezoek van 1 of 2 diensten per zondag blijkt ook uit het belang van de eredienst. Mannen vinden deelname aan de eredienst gemiddeld belangrijker dan vrouwen.

Onder de verschillende kerkverbanden blijkt dat CGK-leden deelname aan de eredienst het belangrijkste vinden. Leden van de NGK vinden het gemiddeld het minst belangrijk.

Figuur 6 - belang deelname aan eredienst per kerkverband

In het belang van de overige rituelen blijkt dat men het avondmaal het meest belangrijk vindt: 61% van de respondenten geeft dit 'zeer belangrijk', 26% scoort een '4'. Deelname aan de doop van gemeenteleden is scoort iets lager, maar krijgt als sacrament nog steeds een belangrijke waardering. Het belang is sterk minder bij de huwelijksbevestiging en begrafenis van gemeenteleden.

Tabel 11

Belang van deelname aan kerkelijke rituelen (N=2208)

Belang ritueel	Eredienst	Avondmaal	Doop	Huwelijk	Begrafenis
Zeer onbelangrijk	2%	3%	2%	3%	2%
2	2%	2%	4%	14%	12%
3	8%	9%	14%	30%	30%
4	29%	26%	31%	27%	29%
Zeer belangrijk	60%	61%	49%	26%	26%

In alle rituelen is het belang bij de CGK-leden hoger dan in andere kerkverbanden. Onder man en vrouw beleven mannen meer belang bij alle rituelen, hoewel het verschil erg klein wordt bij huwelijk en begrafenis. Oudere respondenten geven gemiddeld een hoger belang aan rituelen.

Deelname activiteiten

In de deelname aan overige activiteiten blijkt dat men vaker meedoet aan regelmatige activiteiten dan aan onregelmatige activiteiten. Dit is ook te verwachten, omdat onregelmatige activiteiten een onderbreking van het dagelijks of wekelijks ritme zijn. Daarnaast zijn dit ook activiteiten voor een bepaalde doelgroep, zoals een mannendag of een 50+ uitje. Bij de verschillende leeftijdsgroepen neemt de deelname aan activiteiten toe met leeftijd, zowel voor regelmatige als onregelmatige activiteiten.

Tabel 12

Deelname aan regelmatige en onregelmatige activiteiten (N=2207)

Deelname	Regelmatig	%	Onregelmatig	%
Nooit	69	3%	126	6%
	182	8%	492	22%
	370	17%	772	35%
	1009	46%	709	32%
Altijd	577	26%	108	5%

Als motivatie om deel te nemen zijn een aantal opties gegeven. Het grootste deel van de respondenten neemt deel vanwege de mensen met wie men zich verbonden voelt. Voor vrouwen is dit aantal groter dan voor mannen, die meer meedoen vanwege verantwoordelijkheid uit functie of rol. Dit verschil tussen man en vrouw is in de CGK en GKv groter dan in de NGK en samenwerkingsgemeenten, dit zou kunnen komen vanwege

de ambten in de GKv en CGK, waar de meeste ambtsdragers man zijn. Het besluit van de GKv om vrouwen in het ambt toe te laten is sinds juni 2017. Over 10-15 jaar zou dit anders kunnen zijn.

Tabel 13

Motivatie van deelname aan kerkelijke activiteiten (N=2207)

Motief	n	%
Ik ontmoet mensen met wie ik mij verbonden voel	1322	60%
Ik heb persoonlijk iets aan de activiteit	239	11%
Het wordt van me verwacht	80	4%
Ik voel me verantwoordelijk om deel te nemen vanuit rol of functie	314	14%
Geen van deze motieven	253	11%

Tabel 14

Motivatie van deelname aan kerkelijke activiteiten per kerkverband en geslacht (N=2207)

Motief	CGK				GKv				NGK				Samenwerkings-gemeente			
	Man		Vrouw		Man		Vrouw		Man		Vrouw		Man		Vrouw	
Ik ontmoet mensen met wie ik mij verbonden voel	117	51%	108	59%	325	57%	440	64%	101	62%	141	66%	41	59%	46	61%
Ik heb persoonlijk iets aan de activiteit	30	13%	26	14%	50	9%	72	10%	15	9%	22	10%	10	14%	14	18%
Het wordt van me verwacht	4	2%	7	4%	21	4%	32	5%	4	2%	7	3%	2	3%	1	1%
Ik voel me verantwoordelijk om deel te nemen vanuit rol of functie	55	24%	24	13%	104	18%	67	10%	22	14%	24	11%	11	16%	6	8%
Geen van deze motieven	23	10%	19	10%	72	13%	81	12%	20	12%	21	10%	6	9%	9	12%
Totalen	229		184		572		692		162		215		70		76	

Samenvattend: men vindt het belangrijk om deel te nemen aan de eredienst, rituelen in de kerk en activiteiten. Eredienst en sacramenten zijn belangrijker dan 'gewone' rituelen. De meeste respondenten nemen deel aan activiteiten vanwege de verbinding die men heeft met andere aanwezigen.

Een bijdrage leveren

Bijdragen bestaan uit taken en verantwoordelijkheden, de bereidheid om hulp te bieden aan gemeenteleden en het financieel ondersteunen van de gemeente.

Taken en verantwoordelijkheden

Taken en verantwoordelijkheden zijn in drie categorieën gevraagd: Aantal taken, aantal uren/maand en zwaarte van de taken. 533 respondenten hebben geen antwoord gegeven op deze vragen, dit kan betekenen dat ze geen antwoord wilden geven, of dat ze geen taken vervullen. Tabel 15 en 16 geven een overzicht van het aantal taken dat men draagt, en het aantal uren dat men daar besteedt.

Tabel 15

Aantal taken en

verantwoordelijkheden (N=1675)

Aantal taken	n	%
0 taken	14	1%
1 tot 3 taken	1462	87%
4 tot 6 taken	183	11%
7 tot 10 taken	11	1%
11+ taken	5	0%

De gemiddelde respondent draagt 2,1 taken, en besteedt daar 10,9 uur per maand aan. Gemiddeld ervaart men een zwaarte van 4,8, maar deze zwaarte is sterk verspreid. Slechts 3% van de respondenten ervaart de taken zwaarder dan een 8.

Per leeftijd groeit ook het aantal verantwoordelijkheden dat men draagt (Gemiddeld 1,9 naar 2,5 taken). Ook het aantal uren stijgt met leeftijd (7,6 uur naar 14 uur per maand). De leeftijdsgroep 18-30 ervaart de verantwoordelijkheden gemiddeld minder zwaar, maar onder andere leeftijdsgroepen is geen verschil. Mannen besteden gemiddeld twee keer zoveel uren aan hun verantwoordelijkheden, terwijl ze niet meer taken hebben. Mannen ervaren ook meer zwaarte van deze verantwoordelijkheden.

Tabel 16

Aantal uren per maand besteed aan taken (N=1675)

Aantal uren per maand	n	%
0 u/mnd	14	1%
1 tot 3 u/mnd	504	30%
4 tot 6 u/mnd	380	23%
7 tot 10 u/mnd	325	19%
11 tot 20 u/mnd	276	16%
21 tot 50 u/mnd	145	9%
51+ u/mnd	31	2%

Tabel 17 geeft de frequentie weer van de ervaren zwaarte van de taken en verantwoordelijkheden. De verdeling is redelijk gelijkmatig tussen 1-6, piekt bij 7 en 8 maar eindigt dan ook ongeveer.

Tabel 17

Zwaarte van taken & verantwoordelijkheden met gemiddelde taken en uren (N=1094)

Zwaarte	n	%	Gemiddelde aantal taken	Gemiddelde aantal uren
1	189	12%	1,62	5,16
2	162	10%	1,93	5,85
3	192	12%	2,10	6,73
4	154	10%	2,31	7,56
5	192	12%	2,20	8,72
6	182	11%	2,53	10,49
7	235	15%	2,34	13,71
8	255	16%	2,20	22,16
9	38	2%	2,45	21,89
10	13	1%	1,77	19,46

Uit de gemiddelden van aantal taken en uren blijkt dat de zwaarte deels afhangt van het aantal taken, maar meer van het aantal besteedde uren.

Tabel 18

Gemiddelden taken en verantwoordelijkheden per kerkverband (N=1675)

	CGK	GKv	NGK	Samenwerking
Gemiddeld aantal taken	2,06	2,14	2,15	2,20
Gemiddeld aantal uren per maand	14,02	9,65	12,18	8,91
Gemiddelde zwaarte	5,11	4,68	4,72	4,84

In samenwerkingsgemeenten draagt men gemiddeld het meeste taken (2,2 taken), maar besteed men het minste uren (8,9 uur per maand). In de CGK ervaart men de taken het zwaarst, en besteed men ook meer tijd aan de taken.

Financiële bijdrage aan de gemeente

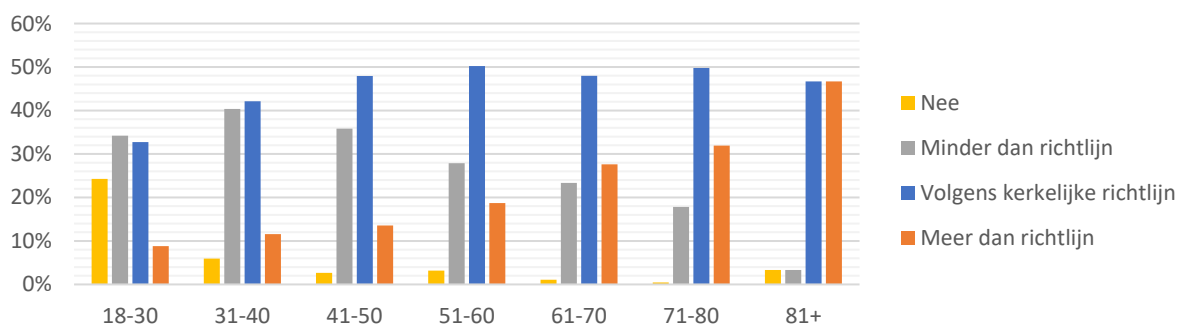
Tabel 19

Financiële bijdrage naar richtlijn (N=2208)

Wijze van bijdrage	n	%
Meer dan richtlijn	420	19%
Volgens kerkelijke richtlijn	1012	46%
Minder dan richtlijn	657	30%
Nee	119	5%

Financieel draagt het grootste deel van de respondenten z'n steentje bij aan de gemeente. Iets minder dan de helft geeft volgens richtlijn, iets minder dan derde geeft wel maar minder dan de richtlijn, en ongeveer een vijfde geeft meer dan de richtlijn. Slechts 5% geeft geen geld aan de gemeente.

In de leeftijdsgroep 18-30 geeft een kwart geen geld aan de gemeente, boven de 30 neemt dit sterk af naar 6% en lager. Er is een rechtstreeks verband tussen de leeftijdsgroep en de financiële bijdrage.

Figuur 7 - Financiële bijdrage aan de gemeente per leeftijdsgroep

Bereidheid tot hulp bieden

Tabel 20

Bereidheid tot helpen (N=2206)

Ik zal altijd helpen	n	%
Zeer mee oneens	20	1%
	130	6%
	747	34%
	979	44%
Zeer mee eens	330	15%

De bereidheid om hulp te bieden aan gemeenteleden is redelijk. In antwoord op de stelling 'Wanneer hulp wordt gevraagd voor een gemeentelid, zal ik altijd helpen' geeft het grootste deel van de respondenten een 3 of 4: redelijk mee eens.

Mannen zijn het meer eens met de stelling dan vrouwen. In leeftijd valt op dat oudere leeftijdsgroepen een hogere bereidheid hebben in het hulp bieden.

Vriendschappen in de gemeente

Het aantal vriendschappen in de gemeente heeft invloed op de verbondenheid met de hele gemeente. Meer vriendschappelijke contacten betekent meer loyaliteit en binding met de (leden van de) gemeente; iemand met veel vrienden in de gemeente zal minder snel de gemeente verlaten.

Tabel 21
Frequentie aantal vrienden in de gemeente (N=2197)

	n	%
0 vrienden	244	12%
1-3 vrienden	402	19%
4-6 vrienden	601	29%
7-10 vrienden	482	23%
11-20 vrienden	342	17%
21+ vrienden	127	6%

12% van de respondenten heeft geen vrienden in de gemeente. Deze groep respondenten is over bijna alle subgroepen verspreid: er is geen verschil in procenten '0 vrienden' bij geslacht, postcode, of kerkverband. In leeftijd is een klein verschil te zien, in verhouding heeft 70+ minder vaak 0 vrienden (5%).

Gemiddeld heeft men 8 vrienden in de gemeente, maar de spreiding is hoog. In de groep 21+ zijn de antwoorden verspreid tussen 21 en 72 vrienden.

Het aantal vriendschappen blijkt een indicatie te zijn van praktische verbinding in de gemeenten. Wanneer gekeken wordt naar het gemiddelde aantal vrienden in de gemeente per bindingaspect, heeft een hogere graad van binding gemiddeld een hoger aantal vrienden. Vooral in deelname aan activiteiten is dit goed zichtbaar, zie Tabel 22.

Tabel 22
 Gemiddeld aantal vrienden per deelname (N=2206)

Deelname	Regelmatig	Onregelmatig
Nooit	3,4	3,8
	5,1	6,2
	6,4	8,4
	8,7	9,9
Altijd	10,6	13,3

Ook in spiritueel-theologisch opzicht is dit een belangrijke indicator, voor alle aspecten. Er is een rechtstreekse verhouding tussen de tevredenheid met de gemeente en het gemiddelde aantal vrienden in de gemeente, mensen die zich sterker identificeren met de gemeente hebben gemiddeld meer vrienden in de gemeente.

4.3 Binding op spiritueel & theologisch niveau

De spirituele en theologische binding zijn niet inhoudelijk getoetst, maar gemeten vanuit gevoelens en invloeden van de gemeente en het kerkverband. Er wordt gekeken naar de gemeente en het bijbehorende kerkverband, en naar de theologische bronnen van het kerkverband. De mate van verbinding op spiritueel/theologisch niveau wordt gemeten aan de hand van de volgende kenmerken:

- Identificatie en solidariteit met, en tevredenheid over de gemeente en het kerkverband.
- Aansluiting van de gemeente met eigen spiritualiteit, levensvisie en behoeften.
- Invloed van de gemeente en het kerkverband op sociaal, moreel en politieke overtuigingen, en vorming van eigen geloofsovertuigingen en spiritualiteit.
- Belang van theologische bronnen die horen bij de traditie van het kerkverband.

Beleving en identificatie

De meeste respondenten hebben geen sterke gevoelens bij 'gereformeerd' zijn. In samenwerkingsgemeenten voelt men zich het minst gereformeerd, in de CGK en GKv het sterkst. De beleving van het kerkverband is vergelijkbaar. Men identificeert zich nog minder met het kerkverband dan dat men zich zo voelt (dus men voelt zich meer 'vrijgemaakte' dan dat dit onderdeel is van wie men is.) Leden van de CGK identificeren zich redelijk met het kerkverband, in andere kerkverbanden is de identificatie lager. Samenwerkingsgemeenten scoren het laagst op beleving en identificatie van het kerkverband, wat logisch is want het kerkverband is ook onduidelijker geworden door de samenwerking.

De eigen gemeente is belangrijker voor de identiteit van de respondent dan het kerkverband. Vergeleken met het kerkverband is men het hier meer eens met de stelling, en in alle kerkverbanden geeft meer dan 60% 'mee eens' of 'zeer mee eens' aan.

Tabel 23

Beleving van gereformeerd en kerkverband per kerkverband (N=2091)

	CGK		GKv		NGK		Samenwerking	
Beleving 'gereformeerd'	Ik voel mij gereformeerd							
Zeer mee oneens	48	12%	138	12%	78	21%	31	22%
	55	14%	187	16%	66	18%	22	15%
	97	24%	265	22%	111	30%	37	26%
	90	23%	311	26%	72	20%	30	21%
Zeer mee eens	108	27%	285	24%	38	10%	22	15%
Totalen	398		1186		365		142	
Beleving '<kerkverband>'	Ik voel mij <kerkverband>							
Zeer mee oneens	49	12%	169	14%	78	21%	36	25%
	59	15%	222	19%	70	19%	21	15%
	83	21%	289	24%	98	27%	35	25%
	106	27%	307	26%	80	22%	33	23%
Zeer mee eens	101	25%	199	17%	39	11%	17	12%
Totalen	398		1186		365		142	

Tabel 24

Identificatie met kerkverband en gemeente per kerkverband (N=2091)

	CGK		GKv		NGK		Samenwerking	
Identificatie kerkverband	Lid zijn van mijn kerkverband is een belangrijk deel van wie ik ben.							
Zeer mee oneens	43	11%	140	12%	71	19%	22	15%
	73	18%	246	21%	90	25%	33	23%
	89	22%	357	30%	89	24%	46	32%
	100	25%	289	24%	77	21%	30	21%
Zeer mee eens	93	23%	154	13%	38	10%	11	8%
Totalen	398		1186		365		142	
Identificatie gemeente	Lid zijn van mijn gemeente is een belangrijk deel van wie ik ben.							
Zeer mee oneens	16	4%	52	4%	25	7%	3	2%
	31	8%	131	11%	36	10%	20	14%
	64	16%	254	21%	83	23%	34	24%
	152	38%	460	39%	138	38%	54	38%
Zeer mee eens	135	34%	289	24%	83	23%	31	22%
Totalen	398		1186		365		142	

Solidariteit

Tabel 25

Solidariteit met leden van gemeente en kerkverband

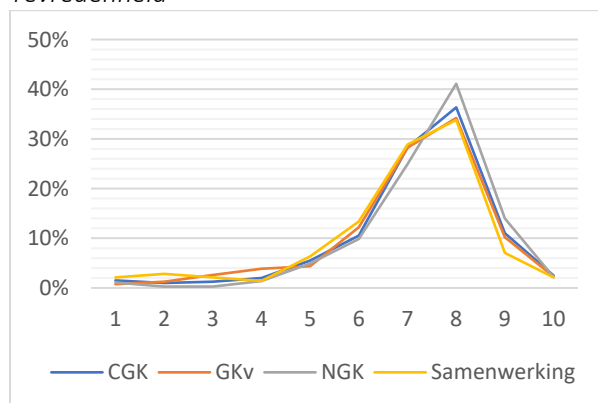
Ik voel me verbonden met

leden van mijn:	Gemeente		Kerkverband	
Zeër mee oneens	67	3%	240	11%
	166	8%	463	22%
	394	19%	690	33%
	868	41%	500	24%
Zeër mee eens	598	29%	197	9%
Totaal	2093		2090	

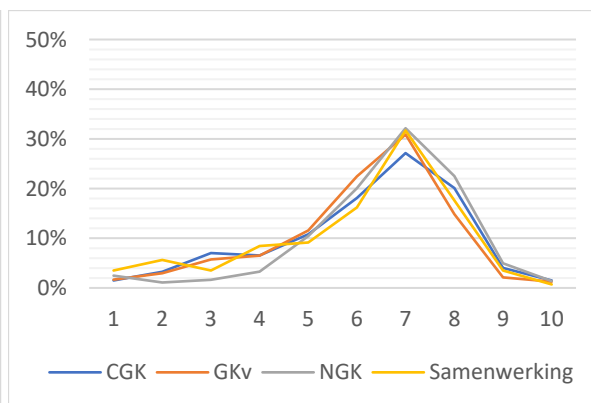
Men voelt zich sterker verbonden met de leden van de eigen gemeente dan met leden van het kerkverband. Die verbinding wordt in beide gevallen sterker ervaren bij oudere respondenten. Minder dan een kwart van de respondenten van jonger dan 40 jaar scoort bij kerkverband een 4-5. In de CGK wordt de verbondenheid met leden

van de gemeente en het kerkverband het sterkst ervaren, in samenwerkings-gemeenten is de verbondenheid met de kerkverbanden het minst sterk, wat mogelijk komt doordat het kerkverband minder zichtbaar wordt door de samenwerking.

Tevredenheid

Figuur 8 - Tevredenheid met de gemeente

Figuur 9 - Tevredenheid met het kerkverband

In de tevredenheid met de gemeente is er weinig verschil tussen de kerkverbanden. Gemiddeld geeft men de gemeente een rapportcijfer 7.2, en het kerkverband een rapportcijfer 6.2. De NGK krijgt als kerkverband van haar leden het hoogste cijfer, een 6,6. Leden van een samenwerkingsgemeente zijn gemiddeld het minst tevreden met hun gemeente (6.9), en hun kerkverband (6.0).

Aansluiting tussen gemeente en respondent

Met spiritualiteit wordt in dit geval de invulling, beleving en handelingsaspecten van het geloof bedoeld. Levensvisie gaat over de (geloofs-)overtuigingen over God, mens, wereld en zelf.

Tabel 26

Aansluiting gemeente op persoonlijke spiritualiteit en levensvisie (N=2091)

Aansluiting	Spiritualiteit		Levensvisie	
Niet	27	1%	23	1%
Slecht	137	7%	131	6%
Redelijk	659	32%	562	27%
Goed	1154	55%	1219	58%
Volledig	114	5%	156	7%

In zowel levensvisie als spiritualiteit sluit de gemeente redelijk tot goed aan op de respondenten. Leden van de CGK en NGK ervaren de meest volledige aansluiting, in zowel spiritualiteit als levensvisie. De samenwerkingsgemeenten scoren hier het laagste op.

De aansluiting op spiritualiteit is voor oudere respondenten iets beter dan voor jongere respondenten, maar het verschil is klein.

De vervulling van behoeften is een andere vorm van verbinding. Deze behoeften zijn afgeleid van Heitink (2007).

Tabel 27

Vervulling van behoeften

	Ergens bij willen horen		Zingeving		Rituelen		Kennis& Informatie		Hulp ontvangen	
Geen vervulling	110	5%	54	3%	94	4%	64	3%	123	6%
	165	8%	116	6%	239	11%	219	10%	247	12%
	566	27%	462	22%	685	33%	623	30%	648	31%
	900	43%	1031	49%	851	41%	921	44%	763	36%
Goede vervulling	351	17%	429	21%	222	11%	266	13%	312	15%
Totalen	2092		2092		2091		2093		2093	

De behoefte aan zingeving wordt in het best vervuld. De behoeften rondom rituelen en het ontvangen van hulp worden het minst goed vervuld.

Invloed theologische traditie op visies en overtuigingen

Tabel 28

Invloed van theologische traditie van het kerkverband op de visies en overtuigingen in maatschappelijke thema's

	Politiek		Moreel		Sociaal	
Geen invloed	118	6%	49	2%	56	3%
	235	11%	149	7%	151	7%
	631	30%	476	23%	563	27%
	862	41%	1046	50%	1018	49%
Veel invloed	246	12%	371	18%	303	14%
Totalen	2092		2091		2091	

De invloed van de theologische traditie op het maatschappelijk leven, is redelijk, niet heel sterk. Een groot deel van de respondenten laat zich vanuit de theologische traditie beïnvloeden in het dagelijks leven, het meest in de ethische aspecten, iets minder in de omgang met anderen, en nog iets minder in politiek. De invloed is sterker voor oudere leden, voornamelijk juist in politiek.

Tabel 29

Invloed van theologische traditie van het kerkverband op geloofsleven (N=2091)

	Geloofsovertuigingen		Spiritualiteit	
Geen invloed	56	3%	45	2%
	151	7%	144	7%
	563	27%	467	22%
	1018	49%	1044	50%
Veel invloed	303	14%	391	19%

De invloed van de theologische traditie op het geloofsleven is iets sterker dan op het maatschappelijk leven. Spiritualiteit wordt sterker beïnvloed dan overtuigingen, maar het verschil is niet heel groot (<5%).

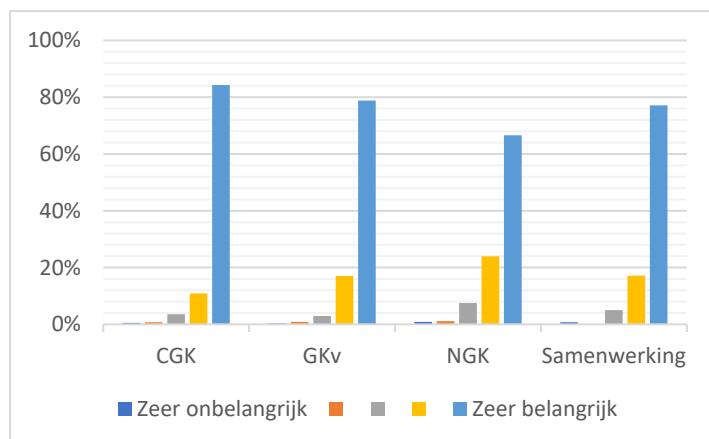
De invloed wordt in de NGK en samenwerkingsgemeenten het minst ervaren. Onder leden van 60 jaar en ouder is de invloed van de theologische traditie op beide aspecten sterker dan voor jongere respondenten.

Belang van de theologische bronnen van het kerkverband

		Algemene belijdenisgeschriften				Gereformeerde belijdenisgeschriften	
		S8a Bijbel					
Zeer onbelangrijk	10	0%	148	7%	206	10%	
	17	1%	318	15%	404	19%	
	82	4%	568	28%	587	28%	
	351	17%	602	29%	547	26%	
Zeer belangrijk	1595	78%	425	21%	338	16%	
Totalen	2055		2061		2082		

Nagenoeg iedere respondent geeft aan dat de Bijbel belangrijk tot zeer belangrijk is. De algemene belijdenisgeschriften, dus de geloofsbelijdenissen van Athanasius, Nicea en de Apostolische geloofsbelijdenis, krijgen een redelijk hoog belang, hoger dan de gereformeerde belijdenisgeschriften. Duidelijk vindt men de belijdenisgeschriften ook minder belangrijk dan de Bijbel zelf.

Met leeftijd is een duidelijk verschil te zien. Jongere generaties scoren meer '4' (21%) op het belang van de Bijbel, dit percentage loopt evenredig af met de toename van score '5', zeer belangrijk, per leeftijdsgroep. Tussen de leeftijdsgroepen 18 tot 50 is weinig verschil in het belang van de algemene belijdenisgeschriften, daarna neemt het belang toe.

Opvallend is de lagere waardering van de Bijbel in de NGK. Meer respondenten vinden de Bijbel niet onbelangrijk, maar ook niet 'zeer belangrijk'. Ditzelfde patroon is te zien bij de belijdenisgeschriften, die in verhouding ook minder belangrijk worden gevonden dan in de CGK en GKv. Dit sluit aan bij de typering van de NGK in hoofdstuk 2.

Figuur 10 - Belang Bijbel per kerkgenootschap

4.4 Kringen in de gereformeerde kerken

In de enquête is gevraagd of men in een gemeente zit waar men kringen gebruikt. Hiervoor is de volgende definitie gegeven in de vragenlijst:

Met kringen worden kleine groepen gemeenteleden binnen de structuur van de kerk bedoeld. Andere termen hiervoor zijn bijvoorbeeld miniwijk, celgroep, gemeentegroep. Alle leden van de gemeente zijn ingedeeld in zo'n groep.

Hiermee worden niet doelgroep-kringen bedoeld zoals de mannenvereniging of de 65+ groep.

Tabel 30		
Werkt uw gemeente met kringen? (N=2371)		
	n	%
Ja	1535	65%
Nee	746	31%
Weet ik niet	90	4%

Tabel 30 geeft het overzicht uit de antwoorden weer. Maar uit de formulering is er onduidelijk ontstaan. Er zijn verschillende kerken geweest waar deze vraag door mensen van dezelfde gemeente anders beantwoord werd. Om dit te verduidelijken is een mail gestuurd naar alle deelnemende

gemeenten, waarin gevraagd is welke structuur ze gebruiken (kringen, wijken, anders), en hoeveel leden per structuureenheid zijn ingedeeld. Van een aantal gemeenten is respons gekomen. Hieruit blijkt dat de indelingen niet eenduidig zijn. Uit de e-mails van scriba's komen de volgende resultaten:

- Wijken bestaan uit 8 tot 85 adressen.
- Miniwijken bestaan uit 6 tot 14 adressen.
- Kringen bestaan uit 5 tot 24 adressen.
- Buurtgroepen bestaan uit ongeveer 20 adressen.
- Clusters bestaan uit 50 adressen.

Tabel 31		
Groepsgrootte per soort, vanuit vraag K3b (N=1225)		
Groepsnaam	Gemiddeld aantal groepsleden	Standaard-deviatie
Kringen	17,5	11,6
Wijken	19,0	14,2
Miniwijken	16,6	10,2
Buurtgroepen	24,8	18,0
Clusters	52,0	27,1
Geen kring / niet bekend	16,2	13,2

Vanuit de structuur zijn wijken meestal aan de grotere kant, tot 85 adressen wat ongeveer 200 personen zijn.

Vanuit de respondenten komt een ander beeld, waarin wijken gemiddeld maar iets groter zijn dan kringen.

Omdat niet van elke gemeente een reactie is gekomen, en de informatie uit de antwoorden van de enquête onvoldoende duidelijkheid geeft, kan

er geen duidelijk beeld worden gegeven van de verschillende structuur-indelingen in de gereformeerde kerken.

In totaal hebben 1537 respondenten iets ingevuld bij de vragen rondom kring. 256 van deze respondenten (17%) heeft aan het begin van de vragenlijst zelf aangegeven dat hun gemeente niet met kringen werkt. Uit de opmerkingen blijkt dat een deel van de respondenten de vragen over de kring heeft ingevuld vanuit de bijbelstudiekring of vereniging.

Er is gevraagd naar:

- Rol in de kring: Deelname activiteiten, dragen verantwoordelijkheden, tevredenheid.
- Kringschets: Aantal kringleden, Kring-grootte, Bijbelstudie in de kring.
- Aansporing vanuit kring: kerkelijke activiteiten, taken dragen.
- Betrekking bij: Gemeenteleden & Kerkelijke zaken gemeente, kerkverband, buiten kerkverband.
- Gespreksonderwerpen: Kerkdienst, Preek, Persoonlijk geloof.
- Gebruik theologische bronnen in gesprekken: Bijbelgebruik, Algemene belijdenissen, Gereformeerde belijdenissen.

Vanuit de kring-vragen is helaas niet meer duidelijkheid te krijgen. Dit betekent dat elke conclusie die uit de verdere gegevens komt, niet volledig valide is: er wordt niet met zekerheid gemeten wat bedoeld was om te meten.

Tabel 32

Overzicht verscheidene groepskenmerken

	n	Groepsgrootte		Bijbelstudie			Gemiddelde Tevredenheid kring	Gemiddelde Deelname aan kringactiviteiten	
		Gem.	St.dev.	Ja	Nee	%Ja			
Kring	991	17,5	11,6	224	571	28%	6,8	3,8	Meestal
Wijken	966	18,9	14,0	195	370	35%	6,6	3,1	Soms
Miniwijken	28	16,6	10,1	8	10	44%	5,7	2,7	Soms
Clusters	31	52,0	27,1	13	5	72%	3,9	2,1	zelden
Buurtgroepen	24	24,8	18,0	8	6	57%	5,7	2,9	Soms
Geen (scriba)	36	17,5	9,2	7	8	47%	6,4	3,6	Meestal
Geen kring	295	16,6	9,2	29	83	26%	6,6	3,0	Soms

Een deel van de respondenten dat aangegeven heeft in een kring te zitten, bleek na informatie van de scriba's in een wijk te zitten. Het is niet duidelijk hoeveel van de kring-respondenten eigenlijk in een wijk zitten. Waar de respondent 'geen kring' heeft aangegeven, kan het van alles betekenen: er is geen structuur in de gemeente, of wel groepen maar deze heten geen 'kring'. Van deze 295 hebben 106 respondenten wel antwoord gegeven op de vraag naar deelname aan kring-activiteiten.

Tabel 33

Verhoudingen in groepsdeelname per soort groepsstructuur

Frequentie deelname	Kring		Wijk		Miniwijk		Cluster		Buurt- groep		Geen structuur		Geen kring	
Nooit	64	8%	120	22%	5	28%	8	44%	3	21%	0	0%	27	25%
Zelden	46	6%	60	11%	2	11%	3	17%	4	29%	2	13%	11	10%
Soms	71	9%	83	15%	5	28%	4	22%	1	7%	5	33%	15	14%
Meestal	378	48%	216	39%	5	28%	3	17%	4	29%	5	33%	39	37%
Altijd	227	29%	79	14%	1	6%	0	0%	2	14%	3	20%	14	13%
	786		558		18		18		14		15		106	

Het grootste deel van de respondenten doet meestal mee aan groepsactiviteiten. Van wie nooit deelneemt aan de kring, zijn veel minder antwoorden op andere kringvragen gegeven. Onder degenen die 'nooit' meedoen aan de groepsactiviteiten, zitten ook respondenten waar geen kringen zijn of waar geen activiteiten worden georganiseerd, maar deze zijn ook verspreid in andere categorieën. Vanwege de verwarring in de term 'kring' is dit moeilijk in te schatten. Het is daarom niet duidelijk te krijgen waarom deze respondenten niet meedoen aan kring-activiteiten.

Van de meeste respondenten is in te schatten dat ze in een kring of een wijk zijn ingedeeld (n=1957, of 83%). Binnen dit onderscheid is er geen significant verschil (>5%) waargenomen in praktische of

spiritueel-theologische binding. Er is voor gekozen om verder te analyseren via de kring-activiteiten, waarin kring niet meer gaat over de structuur maar 'een' vorm van groep in de gemeente. Zo wordt er geen inzicht gegeven in de invloed van één of meer structuren, maar wel van de invloed van groepsaspecten op binding. In eerste instantie wordt gekeken naar de invloed van deelname aan kring-activiteiten, met de vraag: levert meer deelname aan de kring ook een hogere betrokkenheid in de gemeente. Verder wordt gekeken naar aspecten die invloed hebben, bijvoorbeeld de invloed van gesprekken over de kerkdienst en preek op het bezoeken van de kerkdienst. Waar in de volgende hoofdstukken over 'kring' gesproken wordt, gaat dit over alle groepsvormen in de gemeenten. Het onderscheid kring, wijk en miniwijk of andere namen is daarin niet meer van toepassing.

4.4.1 Verbanden tussen kring en praktische binding.

Deelname kerkelijke activiteiten

Wie meer meedoet aan kring-activiteiten, komt ook vaker in de zondagse eredienst. Meer respondenten gaan twee keer per zondag naar de kerk als er in de kring regelmatig gesprekken worden gevoerd over de kerkdienst en de preek. In verhouding zijn ze ook vaker aanwezig bij zowel regelmatige als onregelmatige activiteiten. Vanuit de kring gestimuleerd worden om mee te doen aan activiteiten bevordert deelname, zelfs als er slechts incidenteel toe gestimuleerd wordt.

Als motief van deelname aan activiteiten geven actieve kringbezoekers vaker aan deel te nemen vanwege de ontmoeting met mensen met wie men zich verbonden voelt. Van wie nooit deelneemt aan kring-activiteiten zijn er ook meer die aangeven aan kerkactiviteiten mee te doen vanwege persoonlijk nut.

Belang van deelname aan kerkelijke rituelen

Deelnemen aan kring-activiteiten geeft geen hoger dan gemiddeld belang bij de verschillende rituelen (eredienst, avondmaal, doop, huwelijk en begrafenis), maar de respondenten die nooit of zelden deelnemen aan kring-activiteiten scoren lager dan gemiddeld in het belang van rituelen.

Dragen van verantwoordelijkheden

Tabel 34

Taken en verantwoordelijkheden per deelname kringactiviteiten

	Nooit	Zelden	Soms	Meestal	Altijd	Populatie
Gemiddeld aantal taken	1,7	1,5	2,0	2,1	2,2	2,1
Gemiddeld aantal uren per maand	9,1	7,8	9,2	10,0	11,5	10,9
Gemiddelde zwaarte	4,5	4,4	4,7	4,9	4,9	4,8

Er is een minimaal verschil in het dragen van verantwoordelijkheden en het bijwonen van de kring, of in de kring aangespoord worden tot het dragen van taken. Ook stimuleert de kring bezoekers niet om meer dan gemiddeld behulpzaam te zijn, maar wie minder de kring bezoekt is ook minder bereid om te helpen.

Tabel 35

Taken en verantwoordelijkheden met aansporing tot dragen van taken (N=1355)

	Nooit	Incidenteel	Regelmatig	Elke bijeenkomst
Aantal respondenten	357	614	342	24
Gemiddelde aantal taken	1,9	2,1	2,1	2,1
Gemiddeld aantal uren per maand	10,3	9,1	11,4	15,4
Gemiddelde zwaarte	4,5	4,7	5,1	5,8

De meest trouwe kringbezoekers, die altijd naar kring-activiteiten gaan, geven gemiddeld meer dan de richtlijn aan financiële bijdragen aan de gemeente. Wie zelden tot nooit naar de kring gaat, geeft gemiddeld ook minder financiële bijdragen.

Vriendschappen

Tabel 36

*Verhouding kringdeelname en vriendschappen
 (N=1510)*

Frequentie kring deelname	Gemiddeld aantal vrienden	% 0 vrienden
Nooit	6,4	23%
Zelden	7,8	13%
Soms	7,1	10%
Meestal	8,9	9%
Altijd	10,8	5%
Populatie	8,3	11%

Kringbezoek werkt niet versterkend in het hebben van vrienden, maar wie de kring weinig bezoeken heeft gemiddeld gesproken ook minder vrienden in de gemeente. 23% van wie nooit aan kring-activiteiten meedoet heeft geen vrienden in de gemeente, maar van wie al soms of vaker meedoet aan kring-activiteiten heeft slechts 8% geen vrienden. Over de hele populatie is dit 11%.

Waar in de kring men regelmatig wordt betrokken bij het leven van gemeenteleden, heeft men ook meer vriendschappelijke contacten in de gemeente. Ook zijn er verhoudingsgewijs minder respondenten die 0 vrienden in de gemeente hebben wanneer men regelmatig betrokken wordt bij het leven van gemeenteleden.

4.4.2 Verbanden tussen kring en spiritueel/theologische binding.

Spiritueel/theologische binding is gemeten vanuit beleving, identificatie, solidariteit, tevredenheid, aansluiting gemeente op individu, vervulling van behoeften, invloed van de traditie en belang van theologische bronnen.

Beleving, identificatie, solidariteit, tevredenheid

Kringbezoekers voelen zich niet meer of minder gereformeerd dan gemiddeld. Ditzelfde geldt voor de beleving van het kerkverband. De identificatie met de gemeente is sterker bij wie meestal of altijd deelneemt aan kringactiviteiten, de identificatie met het kerkverband is niet opvallend anders. Waar in de kring incidenteel of vaker over zaken in de gemeente gesproken wordt, identificeert men zich sterker met de gemeente.

De solidariteit, of het gevoel van verbondenheid met leden van de gemeente, wordt versterkt door in de kring regelmatig bij gemeenteleden betrokken te worden, en incidenteel of vaker over theologische en kerkelijke zaken in de gemeente ingelicht te worden. Respondenten die soms of vaker meedoen aan kring-activiteiten voelen zich ook meer verbonden met gemeenteleden. Solidariteit met leden van het kerkverband wordt nauwelijks beïnvloed door de deelname aan de kring, maar regelmatig over kerkelijke en theologische zaken van het kerkverband spreken in de kring bevordert deze verbondenheid wel.

Tabel 37

*Verhouding deelname aan kringactiviteiten en
 tevredenheid (N=1515)*

Deelname kringactiviteiten	Gemeente	Kerkverband
Nooit	6,4	5,8
Zelden	6,4	5,7
Soms	6,9	6,2
Meestal	7,4	6,4
Altijd	7,6	6,3
Populatie	7,2	6,2

De tevredenheid met de gemeente en het kerkverband is iets hoger dan gemiddeld voor wie meestal of altijd meedoet aan kring-activiteiten. Gesprekken in de kring over kerkelijke en theologische zaken in gemeente en kerkverband bevordert deze tevredenheid.

Aansluiting gemeente op individu

Spiritualiteit, levensvisie, behoeftevervulling.

Respondenten die meestal of altijd meedoen aan kring-activiteiten ervaren een betere aansluiting tussen gemeente en het eigen spiritualiteit en levensvisie. Regelmatige gesprekken over persoonlijk geloof, kerkdienst en preek zijn hier bevorderend in, en waar nooit of slechts incidenteel over geloof, kerkdienst of preek gesproken wordt, ervaart men ook een slechtere aansluiting met de spiritualiteit en de levensvisie van de gemeente.

In de vervulling van behoeften is er een verband te zien tussen de mate van vervulling en deelname in de kring. Respondenten die vaker aan kring-activiteiten deelnemen, ervaren een betere vervulling van alle vijf behoeften. Respondenten die tevredener zijn over de kring, ervaren ook een betere vervulling. Gesprekken over persoonlijk geloof, kerkdienst en preek zijn van invloed op de behoeftevervulling in zingeving, en waar nooit over deze zaken gesproken wordt is een duidelijk lagere vervulling van de behoefte. Gesprekken over kerkelijke en theologische zaken in de gemeente en het kerkverband dragen bij aan de vervulling van behoefte aan kennis en informatie.

Respondenten uit kringen waar Bijbelstudie gedaan wordt, ervaren een slechtere aansluiting op spiritualiteit en levensvisie, en lagere vervulling van behoefte rondom zingeving.

Invloed en belang van de theologische traditie

Respondenten die meestal of altijd aan kring-activiteiten deelnemen, ervaren een grotere invloed van de theologische traditie op hun politieke en sociale overtuigingen. Op moreel gebied is er weinig invloed van de kring op de beïnvloeding van de theologische traditie. Bijbelstudie in de kring heeft hier geen invloed op.

De invloed van de theologische traditie op geloofsovertuigingen en spiritualiteit wordt door respondenten die vaker deelnemen aan kringactiviteiten sterker ervaren. Regelmatige gesprekken over persoonlijk geloof versterken deze invloed, maar Bijbelstudie heeft geen invloed.

Het belang van de Bijbel is voor het grootste deel van de respondenten erg hoog. Respondenten die nooit tot soms deelnemen aan kring-activiteiten zijn het hier grotendeels mee eens, maar waarderen de Bijbel gemiddeld lager dan wie meestal tot altijd deelneemt. De frequentie van Bijbelgebruik in gesprekken maakt hierin niet veel verschil, maar de groepen waar regelmatig gesprekken over persoonlijk geloof gevoerd worden, wordt de Bijbel het meest belangrijk gevonden. Of er in de kring Bijbelstudie wordt gedaan lijkt weinig verschil te maken.

De algemene belijdenisgeschriften (de geloofsbelijdenis van Athanasius, Nicea-Constantinopel en de apostolische geloofsbelijdenissen) worden minder belangrijk gevonden dan de Bijbel. Ze worden zelden gebruikt in gesprekken (43% gebruikt ze nooit, 33% zelden), maar wie ze belangrijker vindt, gebruikt ze ook regelmatig in gesprekken. Hetzelfde is te zien bij de gereformeerde belijdenisgeschriften. Deze worden nog minder belangrijk gevonden dan de algemene belijdenisgeschriften, en worden net zoveel gebruikt in de gesprekken in de kring.

5. Conclusies

In dit hoofdstuk wordt het geheel van dit onderzoek bij elkaar gebracht. Er zal eerst een samenvatting worden gegeven van de achtergrond en de opzet van dit onderzoek. De resultaten worden kort samengevat. Vervolgens zal de hoofdvraag aan de hand van de deelvragen worden beantwoord.

5.1 Samenvatting

5.1.1 Knelpunt en aanleiding

Dit onderzoek is gestart naar aanleiding een knelpunt uit een eerder literatuuronderzoek (Datema, 2018). Uit deze literatuurstudie blijkt een tweedeling: Enerzijds dragen kringen bij aan verbondenheid met de gemeente, zowel praktisch als spiritueel-theologisch, anderzijds werken kringen de verbinding tegen. De gedane onderzoeken in Nederland wijzen op voornamelijk negatieve effecten, maar zijn te smal om iets te zeggen over heel de gereformeerde breedte in Nederland.

5.1.2 Theoretisch kader

In het theoretisch kader is literatuuronderzoek gedaan het functioneren van organisaties en groepen, de rol van de kring in de binding van leden aan de gemeente, en een typering van de spirituele en theologische cultuur en identiteit van de gereformeerde kerken in Nederland.

Functioneren van organisatie en groepen

Een kerk is een organisatie, een complex van verschillende groepen en subgroepen. Een groep biedt een individu verschillende voordelen, en vraagt een bijdrage van het individu ervoor terug. Verbondenheid van leden aan een groep is belangrijk voor het goed doorlopen van verschillende groepsfasen. De redenen van lidmaatschap kunnen sociaal-emotioneel en taakgericht zijn. Heitink noemt vijf behoeften die betrokkenheid beïnvloeden: ergens bij willen horen, grondige zingeving, kennis en informatie, rituelen, en hulp. De mate van identificatie met een gemeente, kring of kerkverband heet de sociale identiteit, en wordt gevormd door tevredenheid, solidariteit en centraliteit van het individu over de groep. Wanneer de behoeften die Heitink noemt in of door een gemeente vervuld worden, is men meer tevreden en staat de kerk centraler in het persoonlijk leven.

De rol van de kring in de binding van leden aan de gemeente

Het gemeentelven wordt vanaf het begin van de kerk al in kleine groepen beleefd. Een centraal thema is de onderlinge ondersteuning in het geloof. Er zijn verschillende soorten groepen, met verschillende functies. In dit onderzoek wordt de kring gedefinieerd als *'Een kleine groep gemeenteleden binnen de structuur van de kerk, aan elkaar verbonden met als doel een kleine geloofsgemeenschap te vormen'*. Kringen leveren een humaan, sociaal en spiritueel goed: verbondenheid, vertrouwen, acceptatie, intimiteit, een sociale band, vorming van identiteit, emotionele steun en morele voorbeelden. Een kring is een subgroep in het grotere geheel van de kerk. Betrokkenheid wordt in kleine groepen makkelijker gecultiveerd dan in een grote organisatie. De kring bemiddelt tussen individu en gemeente.

Een typering van de gereformeerde kerken

Typerend voor de gereformeerde kerken is het vasthouden aan de Bijbel, de drie formulieren van enigheid en de belijdenissen. Ze kenmerken zich door de 5 Sola's, aandacht voor de lokale en universele kerk, zoekend naar kerkelijke eenheid, en getuigen als kerk in de samenleving.

Cultuur en identiteit van de gereformeerde kerken. De CGK zijn ontstaan uit onvrede over de afnemende waardering en autoriteit van de Bijbel in de NHK. Intern is er verscheidenheid, maar de eenheid wordt bewaard zolang de verscheidenheid niet in strijd is met de Bijbel. De GKv zijn ontstaan uit een beweging die vanuit de Bijbel wilden nadenken over leer en leven, maar vanwege

meningsverschillen in 1944 afgescheiden zijn van de synodaal gereformeerde kerken. De NGK zijn voortgekomen uit de GKv, toen het kerkverband als te knellend werd ervaren. Schriftgezag en belijdenis worden minder strikt gehanteerd dan in de GKv en CGK, maar de hoofdlijnen moeten vastgehouden worden.

Hoofdvraag, hypotheses en deelvragen

Vanuit de eerdere literatuurstudie en het theoretisch kader is de volgende hoofdvraag opgesteld:

In welke mate dragen kringen van kerken met een gereformeerde signatuur (GKv, CGK en NGK) bij aan de binding van leden bij de gemeente?

Hieronder liggen de volgende hypotheses:

1. Deelname aan de kring werkt bevorderend voor de deelname aan activiteiten en het dragen van verantwoordelijkheden en taken in de gemeente.
2. Deelname aan de kring stimuleert verbinding met de theologische identiteit en traditie van de gemeente.

Deelvragen:

- Binding op praktisch niveau. Welke invloed hebben kringen op de deelname van gemeenteleden aan het kerkelijk leven?
- Binding op spiritueel/theologisch niveau. Welke invloed hebben kringen op de verbinding van gemeenteleden aan de identiteit en traditie van de gemeente en het kerkverband?

5.1.3 Methodiek

In dit onderzoek wordt een vergelijking gemaakt van de mate van verbondenheid tussen gemeenteleden uit kerken waar kringen ingezet worden, en uit kerken waar geen kringen ingezet worden. Dit wordt onderzocht door een kwantitatief onderzoek binnen de drie grootste gereformeerde kerken, de CGK, GKv, NGK en samenwerkingsgemeenten. Een enquête is voor een vergelijkingsonderzoek een passende methode. Voor deze enquête is geen steekproef genomen, maar zijn alle gereformeerde gemeentes in Nederland aangeschreven. Scriba's van deze gemeentes hebben de enquête verspreid onder de leden. De vragenlijst is opgenomen in bijlage B4.

5.1.4 Resultaten

Uit de hoeveelheid respondenten blijkt dat verbondenheid een belangrijk onderwerp is voor gereformeerde gemeenteleden.

Binding op praktisch niveau

Op praktisch niveau zijn de meeste van de respondenten zich goed verbonden met gemeente, en in iets mindere mate ook het kerkverband. Het grootste deel gaat elke zondag naar de eredienst, veel vinden het belangrijk om deel te nemen aan de kerkdienst en de sacramenten, dit is iets minder voor de andere rituelen in de gemeente. Men doet meestal mee activiteiten die in de gemeente worden georganiseerd, en doet dat vooral vanuit een gevoel van verbondenheid met de andere deelnemers.

Van de respondenten die iets ingevuld hebben over de bijdrage aan taken en verantwoordelijkheden in de gemeente, vervult bijna iedereen een taak in de gemeente. Een kwart van de respondenten heeft hier echter geen antwoord op gegeven, wat kan betekenen dat ze geen taken vervullen of dat ze geen antwoord wilden geven. 95% van de respondenten draagt op financiële wijze bij aan de gemeente.

Binding op spiritueel & theologisch niveau

De meeste respondenten voelen zich niet sterk 'gereformeerd', en ook het eigen kerkverband beleeft men niet sterk. Over de identificatie met het kerkverband is men verdeeld, het grootste deel is er neutraal over. Ook de verbondenheid met leden van het kerkverband is gemiddeld neutraal. Men is best tevreden met het kerkverband, met gemiddeld een 6,2.

De binding met de eigen gemeente is gemiddeld sterker. Men identificeert zich iets met de gemeente, en voelt zich meer verbonden met andere leden van de gemeente. Tevredenheid is ook hoger, met een 7,2 gemiddeld. De aansluiting van de gemeente op spiritualiteit en levensovertuiging is redelijk tot goed, en ook de vervulling van behoeften is goed.

De theologische traditie van het kerkverband heeft een redelijk sterke invloed op politieke, morele en sociale overtuigingen, waarvan de invloed op politiek het minst sterk is. Het belang van de theologische bronnen is niet hoog, behalve de Bijbel die zeer belangrijk gevonden wordt. Aan de algemene belijdenisgeschriften wordt meer belang toegekend dan aan de gereformeerde belijdenisgeschriften.

Kringen in de gereformeerde kerken

Kringen als structuur zijn in de gereformeerde kerken niet consistent geformuleerd. Een vergelijking tussen kring, wijk, miniwijk of andere structuurvorm is hierdoor niet nuttig, omdat de naam weinig zegt over de inhoud. Hierom is gekeken naar de invloed van deelname aan groepen in de gemeente in het algemeen, waarbij geen onderscheid is gemaakt in de naamgeving van de structuur. Dit betekent dat de traditionele wijken ook meegenomen zijn in deze verwerking, ondanks dat deze vaak vervangen zijn door miniwijken en kringen.

64% van de respondenten doet meestal of altijd mee aan activiteiten. De groep bestaat gemiddeld uit 18 leden, en over het algemeen is men best tevreden over de kring, met een 6,7 in tevredenheid. Minder dan een derde van de kringen doet Bijbelstudie in de kring. Gesprekken over kerkdienst, preek en persoonlijk geloof worden niet altijd gevoerd, maar er zijn ook maar weinig kringen waar nooit over deze zaken wordt gesproken. In deze gesprekken wordt vaak gebruik gemaakt van de Bijbel, maar zelden worden algemene of gereformeerde belijdenissen besproken.

In de meeste kringen wordt men incidenteel aangespoord om deel te nemen aan activiteiten, en nog minder om taken en verantwoordelijkheden te dragen. Informeren over zaken in de gemeente gebeurt nog met enige regelmaat, maar over het kerkverband wordt men weinig geïnformeerd.

5.2 Discussie

5.2.1 Beantwoording deelvragen

Deelvraag 1: De invloed van kringen op de praktische binding van gemeenteleden

Welke invloed hebben kringen op de deelname van gemeenteleden aan het kerkelijk leven?

Er is een correlatie tussen deelname aan kring-activiteiten en praktische binding aan de gemeente. Respondenten die vaker meedoen aan kring-activiteiten, nemen ook meer deel aan andere activiteiten in de kerk. Vanuit de kring gestimuleerd worden deel te nemen, al is het maar incidenteel, vergroot de deelname aan activiteiten. Als motief voor deelname wordt de ontmoeting met anderen waarmee men zich verbonden voelt sterker ervaren dan zonder kringbezoek.

In het dragen van verantwoordelijkheden en taken is weinig verschil. Wel bevordert kringbezoek de financiële bijdrage aan de gemeente. Frequente kringbezoekers zijn ook meer bereid om gemeenteleden te helpen. Respondenten die vaker deelnemen aan de kring hebben gemiddeld ook meer vrienden in de gemeente.

Actieve kringbezoekers zijn gemiddeld sterker verbonden aan de gemeente op praktisch niveau. Dit zegt nog niet dat de kring dit effect heeft op gemeenteleden, het zou ook goed kunnen dat gemeenteleden die meer verbonden zijn met de gemeente, ook meer meedoen in de kring. Er is een correlatie tussen de deelname aan het gemeentelieven en deelname aan de kring, en gemeenteleden die de kring zelden tot nooit bezoeken, zijn in bijna alle praktische aspecten ook minder verbonden aan de gemeente.

Deelvraag 2: De invloed van kringen op de spirituele en theologische binding van gemeenteleden

Welke invloed hebben kringen op de verbinding van gemeenteleden aan de identiteit en traditie van de gemeente en het kerkverband?

Bezoekers van kringen voelen zich niet meer of minder gereformeerd. Respondenten die meestal of altijd deelnemen aan de kring zijn gemiddeld tevredener over hun gemeente en het kerkverband, en identificeren zich iets meer met de gemeente. Ook de solidariteit met de gemeente en het kerkverband worden versterkt door deelname aan de kring. Regelmatige inlichting over gemeenteleden, gemeentelijke en kerkelijke zaken draagt bij aan deze binding.

Regelmatige gesprekken over persoonlijk geloof, kerkdienst en preek in de kring dragen bij aan een betere aansluiting op de gemeente in levensvisie en spiritualiteit, en een betere vervulling in de behoefte aan zingeving. Opvallend is dat respondenten uit kringen waar Bijbelstudie wordt gedaan ervaren een slechtere aansluiting dan waar geen Bijbelstudie wordt gedaan.

Kringdeelnemers worden in hun politieke en sociale overtuigingen sterker beïnvloed vanuit de theologische traditie van het kerkverband. Morele overtuigingen worden niet beïnvloed door de kring. De theologische traditie en bronnen worden niet belangrijker gevonden door deelname aan de kring, maar behalve de Bijbel worden ze ook niet veel gebruikt.

5.2.2 Hoofdvraag: In welke mate dragen kringen van kerken met een gereformeerde signatuur (GKv, CGK en NGK) bij aan de binding van leden bij de gemeente?

Er is geen zwartwit antwoord op deze hoofdvraag. Er is een correlatie tussen deelname aan kringen en binding aan de gemeente, maar het is de vraag wat op welke manier beïnvloed. Wie sterk verbonden is aan de gemeente, zal eerder geneigd zijn om deel te nemen aan de activiteiten die in de gemeente worden georganiseerd, en zo ook de kring. Zodoende is het in de lijn van de verwachting dat deelname aan kringen verbonden kan worden aan binding aan de gemeente, maar dit is geen causaal verband.

Toch zijn er aspecten van het kringleven waaruit een causaal verband getrokken kan worden. De activiteiten van de kring of groep zijn meer van invloed op de binding van leden aan de gemeente dan deelname of het bestaan van de groep. De kring kan dus een stimulerende werking hebben op binding van leden bij de gemeente. Maar het is nauwkeuriger om te zeggen dat groepen in de kerk een stimulerende werking hebben, gezien de term kring in zichzelf weinig zegt.

5.2.3 Andere bevindingen

Bijbelstudie in de kring

Respondenten uit kringen waar Bijbelstudie gedaan wordt, ervaren een slechtere aansluiting op spiritualiteit en levensvisie, en lagere vervulling van behoefte rondom zingeving. Het verschil is niet heel groot, maar het opvallende is de richting van het verschil. Waarom zou men minder belang hechten aan de Bijbel als de Bijbel bestudeerd wordt in de kring. Waarom heeft Bijbelstudie in de kring deze negatieve invloed op binding op deze verschillende aspecten. Zegt dit iets over de kwaliteit, inhoud en methode van de Bijbelstudies in de kring?

Leeftijd

In de indeling van leeftijdsgroepen per 10 jaar blijkt een rechtstreeks verband tussen leeftijd en bijna alle bindingsaspecten. De jongere respondenten zijn minder verbonden aan de gemeente en het kerkverband, zowel praktisch als spiritueel-theologisch. Oudere respondenten zijn in verhouding meer verbonden aan de gemeente en het kerkverband. De verbondenheid neemt evenredig toe met leeftijd. Dit zou kunnen wijzen op een generatieverschil, maar het zou ook kunnen dat jongere respondenten minder tijd hebben gehad om zich te binden aan de gemeente. In het eerste geval betekent het dat de gemeente uiteindelijk minder binding zal ervaren, in het tweede geval zal het betekenen dat gemeentebinding de test van de tijd zal doorstaan.

Motivatie van deelname

Volgens Heitink (2007) wordt de deelname aan (kerkelijke) activiteiten van leden vooral bepaald door de vraag of de betrokkene er iets aan heeft, of het de moeite waard is. Maar de meest genoemde reden van respondenten is niet het persoonlijk nut (11%), en wordt meer vanwege ontmoeting met mensen waarmee de respondent zich verbonden voelt (60%). Speculatie hierop is dat respondenten de reden van persoonlijk nut ongepast vinden in kerkelijke zaken, dat er een zeker ongemak is om te erkennen dat men deelneemt vanwege eigen belang.

5.3 Aanbevelingen

Structuren in de gemeente

Small groups, kringen en wijken

Een vooronderstelling in dit onderzoek en het eerdere literatuuronderzoek (Datema, 2018), is dat kringen de Nederlandse vorm van 'small groups' zijn waar literatuur in de VS over spreekt. Maar is dat echt zo? Vervullen wijken niet ook dezelfde of een soortgelijke functie als 'small groups' in de VS? De wijkindeling wordt al jaren gebruikt in de gereformeerde kerken, maar de invulling is niet alleen een geografische indeling om ambtsdragers te verdelen, dit verschilt per gemeente.

Structuurindeling

Uit de resultaten blijkt geen duidelijk verschil tussen in ieder geval wijken en kringen, terwijl de kring in de meeste gevallen een vervanging van de traditionele wijk is. Er is maar weinig verschil in groeps grootte, en in beide gevallen is er niet vanuit de naam alleen duidelijk of Bijbelstudie een onderdeel van de groep is. Uit het onderzoek van Modderman (2008) blijkt een veelheid aan motieven en doelstellingen van het besluit om over te gaan op kringen, en in het handboek voor kringleiders (Wijma, Genderen, & Meedendorp, 2011) wordt gewezen op het belang van een duidelijk naamgeving, die de lading en het doel van de groep dekt. In het navragen bij scriba worden naast kring en wijk ook de termen miniwijk, cluster en buurtgroep gebruikt voor de structuurindeling.

In een volgend onderzoek waar de structuur van de gemeente van belang is, kan beter aan de respondent gevraagd worden naar de naam van de gemeentestructuur, en mogelijk de basis van de indeling (geografisch, leeftijd), en het doel van de structuur.

De invloed van vriendschap op binding

Het onderzoek van Dougherty & Whitehead (2011) noemt het aantal vrienden als kenmerk van binding: meer vrienden in de gemeente betekent een betere binding met de gemeente, en meer loyaliteit. Zij koppelen dit vooral aan het lid blijven van de gemeente. Mogelijk sterker dan zij vermoedden, is het aantal vrienden een duidelijke indicatie van binding aan de gemeente: in elk aspect van binding dat in dit onderzoek is gemeten, bleek een hogere mate van binding verbonden te zijn aan een gemiddeld hoger aantal vrienden. Dit is niet in alle gevallen een causaal verband, maar het is ook niet te ontkennen. Inzet op het ontwikkelen vriendschappelijke relaties in de gemeente zou een middel tot gemeentebinding kunnen zijn.

Verder onderzoek

Verschillende structuren

Hoe zit het met structuren in de gemeente. De doelen en bedoelingen zijn niet één op één af te leiden uit de naamgeving. Er zou vanuit de kerkverbanden een helderder indeling gemaakt kunnen worden.

Bijbelstudie in de kring

Dit vermindert de spiritueel-theologische binding met de gemeente. Onderzoek naar de methode en inhouden van Bijbelstudie in kringen zou hier een verklaring van kunnen geven.

Generaties en leeftijd

In bijna alle opzichten is de binding van de respondenten sterker bij oudere leeftijdsgroepen. De vraag is of binding toeneemt met leeftijd, of dat het een fenomeen van generatie-cultuur is.

5.4 Evaluatie

Uit de hoeveelheid respondenten en meewerkende gemeenten spreekt een grote interesse. Ondanks een heersende 'enquête-moeheid', zijn er blijkbaar meer dan tweeduizend personen in de gereformeerde kerken die graag willen weten hoe het staat met de verbondenheid in de kerk. Van deze 2372 respondenten willen meer dan 800 graag dit verslag ontvangen. Het onderwerp leeft bij de leden van gereformeerde kerken, en blijkt daarmee zeker relevant.

5.4.1 Validiteit

Respondenten

In Tabel 2 in paragraaf 3.2 is een overzicht van het minimum aantal respondenten om een indruk te geven over het geheel van de gereformeerde kerken in Nederland. Het aantal respondenten (2372) is ruim over het minimum (384) gekomen. Dit betekent dat het een nauwkeurige weergave van de populatie is. Het zijn echter geen willekeurige respondenten, ze zijn gevraagd om mee te doen en hadden alle vrijheid om te weigeren. Deze respondenten hebben een belang of interesse in het onderwerp. Wie geen of weinig binding met de gemeente ervaart, zal waarschijnlijk ook minder geneigd zijn om een vragenlijst over kerk en binding in te vullen. Het beeld dat de resultaten schets zal daarom positiever gekleurd zijn dan de feitelijke situatie, maar welke invloed dit precies heeft is moeilijk in te schatten.

5.4.2 Betrouwbaarheid

Dit onderzoek meet de beleving van binding bij de respondenten. Vooral op spiritueel-theologisch vlak is er weinig te zeggen over de inhoudelijke overeenkomst tussen respondent en kerkelijke traditie, maar men ervaart wel een zekere binding.

Herhaalbaarheid en generalisering

Dit onderzoek is goed te herhalen, zowel binnen de gereformeerde kerken die nu al benaderd zijn als in andere kerkverbanden. Buiten externe factoren zoals cultuurontwikkelingen in zowel kerk als samenleving, zou herhaling dezelfde resultaten moeten opleveren. De resultaten uit dit onderzoek kunnen niet gegeneraliseerd worden over heel protestants Nederland, daarvoor zijn de kerkelijke culturen toch te verschillend. Wel zou het onderzoek in andere kerkverbanden gedaan kunnen worden.

5.5 Conclusie

De wisselende ervaringen rondom kringen en andere structuurindelingen zijn te verklaren. Er is een grote onduidelijkheid rondom de structuren in de kerk. De invloed van de keuze om met kringen te werken is daardoor ook niet te meten. De vraag aan het begin van dit onderzoek is dus nog niet beantwoord.

De binding tussen de gemeente en haar leden is redelijk tot goed. Praktisch dragen de respondenten goed bij, men voelt zich ook verbonden met de gemeente en haar leden. De binding met het kerkverband en de theologische traditie is minder en zal vermoedelijk afnemen. Deze binding wordt door Bijbelstudie in de kring niet bevorderd.

Het wordt tijd om vanuit de gereformeerde kerken te bezinnen op de inzet en daarbij de inhoud van verschillende structuren in de gemeente, en de bijdrage die dit kan leveren aan gemeenteopbouw.

Bibliografie

- Badea, C. L. (2013). *Japanese 12 in 1 Chainmail tutorial*. Opgeroepen op 3 28, 2019, van Crafty Cristian: <http://www.craftycristian.com/japanese-12-in-1-chainmaille-tutorial/>
- Bekkum, K. v. (2014). Verlangen naar tastbare genade. In K. v. Bekkum, & e.a., *Proeven van Spiritualiteit* (pp. 131-157). Barneveld: Uitgeverij De Vuurbaak.
- Bernts, T., & Berghuis, J. (2016). *God in Nederland*. Utrecht: Uitgeverij Ten Have.
- CBS. (2018, 12 4). *Nederland koploper in Europa met internettoegang*. Opgehaald van Centraal Bureau voor Statistiek: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/05/nederland-koploper-in-europa-met-internettoegang>
- Datema, E. (2018). *Literatuurstudie factoren kringen*. Zwolle: Viaa.
- Dekker, G. (2016). *Zie hoe alles hier verandert*. Utrecht: Uitgeverij Kok.
- Dougherty, K. D., & Whitehead, A. L. (2011). A Place to Belong: Small group involvement in religious congregations. *Sociology of Religion*, 91-111.
- Eschbach, H. (1993). *De groeigroep als bouwsteen*. Kampen: Voorhoeve uitgeverij.
- Gallagher, S. K., & Newton, C. (2009). Defining Spiritual Growth: Congregations, Community and Connectedness. *Sociology of Religion*, 232-261.
- Gereformeerde Kerken in Nederland. (2006). *Gereformeerd Kerkboek*. Heerenveen: Uitgeverij Jongbloed.
- Heitink, G. (2007). *Een kerk met karakter*. Kampen: Uitgeverij Kok.
- Kuiper, J. (2013). *Functies van de kerk*. Zwolle: Praktijkcentrum. Opgehaald van Praktijkcentrum.org: <https://www.praktijkcentrum.org/wp-content/uploads/2013/09/Visie-2-functies-van-de-kerk.pdf>
- Latini, T. F. (2011). *The church and the crisis of community*. Grand Rapids, Michigan: Wm. B. Eerdmans Publishing Co.
- Lindijer, C. H., & Lindijer-Banning, J. (1977). *Groepsgewijs*. Boekencentrum B.V.: 's-Gravenhage.
- Middelkoop, H. A. (2009). *Kerken onderweg*. Barneveld: Uitgeverij de Vuurbaak.
- Modderman, J. (2008). *Kerk (in) delen*. Kampen: Kok.
- Nederlands Gereformeerde Kerken. (2008). *Akkoord voor kerkelijk samenleven*.
- Nederlands Gereformeerde Kerken. (2018, oktober 18). *Geschiedenis*. Opgehaald van Nederlands Gereformeerde Kerk: <https://ngk.nl/kennismaken/geschiedenis/>
- Ophoff, J. (2018). Wat maakt een kring succesvol. *Onderweg*, 5.
- Peters, A. (2009). *Gemeente in beweging*. Heerenveen: Uitgeverij Groen.
- Praktijkcentrum. (2016). *Chocoladereep of -hagelslag?* Zwolle: Praktijkcentrum.
- Remmerswaal, J. (2013). *Handboek Groepsdynamica*. Amsterdam: Uitgeverij Boom Nelissen.

- Rynsburger, M., & Lamport, M. A. (2009). All the rage: How Small Groups Are Really Educating Christian Adults, Part Three. *Christian Education Journal*, 112-125.
- Schwarz, C. A. (1996). *Die natürliche Gemeindeentwicklung nach den Prinzipien, die Gott selbst in seine Schöpfung gelegt hat*. Wuppertal: Emmelsbüll C & P .
- Selderhuis, H. J. (2006). *Handboek Nederlandse Kerkgeschiedenis*. Kampen: Uitgeverij Kok.
- Snel, N. (2016). *Oplossing of Probleem*. Zwolle: Viaa.
- Stoppels, S. (2011). Mobiliseert de kleine groep de kerkelijke gemeente? Protestante ervaringen. *Symposium 'Mobiele kerken'*, (p. 6). Utrecht.
- Tennekes, J. (1995). Identiteit: een sociaal-wetenschappelijke beschouwing. In P. J. Brasik, *De mens die je bent* (pp. 37-47). Kampen: Kok Agora.
- Verhoeven, N. (2011). *Wat is onderzoek*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Verken je geest. (2018, April 24). *Sociale identiteit en de behoefte om ergens bij te horen*. Opgehaald van verkenjegeest.nl: <https://verkenjegeest.com/sociale-identiteit-behoefte-ergens-bij-horen/>
- Weisfelt, P., & Andel, A. v. (2005). *De geheimen van de groep*. Soest: Nelissen.
- Wijma, H., Genderen, P. v., & Meedendorp, T. (2011). *Handboek voor Kringleiders*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn Motief.
- Wijma, M. (2018, november 21). Zij zijn het die uw zielen hoeden. *Taken en functies in de vrijgemaakte kerk*. Zwolle: Praktijkcentrum.

Bijlagen

B1 - Taken en functies in de vrijgemaakte kerk

B2 - Gemeenten van de CGK, GKv en NGK

B3 - Postcodekaart Nederland

B4 - Vragenlijst enquête

B5 - Begeleidende teksten

B5.1 Contact met kerken - e-mail naar scriba's van alle kerken.

B5.2 Contact met gemeenteleden met een link naar de enquête.

B6 - Tabellen van kringinvloeden

B1 - Taken en functies in de vrijgemaakte kerk

Boekhouder	Kringouderling	Muziek-coördinator	BHV'er	Jongerenwerker	Communicatie-commissie
Kringdiaken	Preekvoorzitter	Presentator	Ondersteuning ouderlingen	Jeugdplatform	Organiseren activiteiten
Secretaris	Commissie ontmoetingsdienst	Huiskringleiders	Pastoraal ouderling	Commissie jeugdzaken	VVB-voorlichter
Commissie onderhoud gebouwen	Miniwijk-coördinator	Eredienstleider	Psycho Pastoraal Team	Jeugd pastoraal bezoeker	Gemeenteproject-team
Collectemuntten	Commissie kringen	Pianist	Jongeren PPB'er	Jeugd pastoraal werker	Commissie DelftProject
Contactpersoon boekhouding	Kringleider	Organist	PPB'er	Commissie jeugdbeleid	Dienstbetoon
Bijdragen-commissie	Missiecommissie	Begeleiders gemeentezang	Pastoraal Diaconaal Werker	Jeugdsoos	Geloven en opvoeden
Leden-administratie	Missionair team	Organiseren feestdiensten	Buddy	Jongerenkringleiders	Commissie kunst in de kerk
Commissie financiën en beheer	Commissie muziek en eredienst	Werkgroep feestdagen	Pastoraal ondersteuner	Jeugdcatechese	Commissie begeleiding predikant
Notulist	Wijkcommissie	Penningmeester	Gebedspastoraat	Jongerenclub	Classis afvaardiging
Redactie kerkblad	Commissie diensten op Ameland	Preekbevoegde Ouderling	Beamer	Projectgroep jeugd	Gastgezin zondag
Kerkelijk bureau	Missionair projectwerker	Liturgie-commissies	Geluids-ondersteuning	Contactpersoon jeugd	Werkgroep duurzaamheid
Scriba	Naastenzorg	Voorbidder	Techniek	Toerusting jeugd	Commissie gemeentelieven
Administrateur	Missionair werker	Wijkcontact	Mediateam	Jeugdkampcommissie	Inspiratieteam
Ondersteuning agenda	Contact stadswerk	Werkstroom eredienst en verwerking	Kerkdienst gemist	Commissie jongerenpastoraat	Activiteiten-commissie
Cantorij	Vluchtelingenwerk	Kinder-commissie	Filmteam	Taakgroep eredienst en samenkomst	Vertrouwens-persoon
Archivaris	Zendingscommissie	Kinderbijbelklas	Website	Kersfeestcommissie	Gebedsteam
Materiële zaken	Zending en Hulpverlening	Commissie Kind en Eredienst	Gezamenlijke toewijding	Commissie eredienst	Pastorale commissie
Commissie algemene zaken	Werkgroep voedselbank	Commissie kinderwerk	Commissie gemeenteopbouw	Commissie bijzondere diensten	Gesprek en gebed
Commissie bestuurlijke zaken	Evangelisatie-commissie	Kidsclub	Geloofsopbouw	Schrijflezers	Commissie onderling dienstbetoon
Bestuurs-ouderling	Wijkactiviteiten-team	Kinderclub	Commissie toerusting	Commissie dienst en viering	Bezoekbroeders/-zusters
Dagelijks bestuur	Taakgroep onderricht	Coachgroep kinderen	Opbouwwerker	Commissie vieringen	Contactpersoon
Commissie van beheer	Pastoraal bezoeker	Commissie kind in de crèche en kerk	Toerusting gemeente	Preeklezer	Kerkelijk werker
Bestuursraad	Mentorgroep-leider	Taakgroep kind in de kerk	Projectgroep samenwerking CGK/GKv	Vorbereidings-commissie aangepaste erediensten	Nazorgteam
Zusterhulp	Catechisatiecommissie	Kinderkring	Gastwacht	Lector	Zorgteam
Wijkzuster	Bijbelclub	Crèche	Inloophuis	Kerkmusicus	Bezoeker
Wijkhulp	Bijbelstudieclub	Kidspoint	Gastheer-/vrouw	Dramateam	Commissie omzien
Onderling dienstbetoon	Contactpersoon bijbelcursus	Wijkwerker	Welkom heten	Taakgroep gemeenteviering	Vertrouwenspersoon seksueel misbruik
Wijkteam	Precatechisatie	Kleinegroep-leiders	Maaltijden	Band	Pastoraal team
Werkgroep diaconie	Clubleider	Wijkcoördinator	Koffieschenker	Eredienstcommissie	Pastoraal werker
Diaconesse	Bijbelkringcommissie	Wijkcoach	Nieuwkomers-team	Muziekteam	Pastoraal dienaar
Diaconaal ondersteuner	Mentorcatecheet	Kring-coördinator	Seniorenclub	Muziekcommissie	Pastoraal medewerker
Diaconaal hulpverlener	Teaching team	Kringcoach	Gemeente-coördinator	Musici	Pastoraal assistent
Zusterkring	Jongerecatechese	Vereniging leider	Clustercoördinator	Eetclub	Jeugdraad
Diaconaal bezoeker	Hulpcatecheet	Hulpkoster	Kerkhof	Jeugdclub	Jeugdouderling
Kerkmeester	Catecheet	Jeugddiaken	Bloemencommissie	Jeugdpastor	Jeugdwerker
Aanspreekpunt kringen	Bijbelstudie-vereniging	Diaconaal jongerenwerker	Gespreksgroep gemeentezijn	Ouderling verpleeghuis	Werkgroep inspirerend jeugdwerk
Schoonmaak-team	Catechisatiecoach	Jeugdvereniging	Ouderen-commissie	Zondagsschoolleider	Jeugdleider
Tuinonderhoud	Catecheseteam	Jeugdmentor	Seniorenouderling	Seniorencommissie	Ouderenpastoraat
Commissie verbouw	Speciale catechese	Kerkelijk werker jeugd	Jeugdcoach	Ouderenvereniging	Jeugdcommissie
Koster	Alphacursus leider	Commissie jeugdwerk	Geestelijk verzorger		

B2 - Gemeenten van de CGK, GKv en NGK

Gemeente	Kerkverband(en)	Gemeente	Kerkverband(en)
Aalsmeer	CGK	IJmuiden	CGK GKv
Aalten	CGK	IJsselmuiden	GKv
Aarlanderveen	CGK	IJsselmuiden	NGK
Aduard	GKv	Kampen	CGK
Akergemeente - Amsterdam Nieuw-West	GKv	Kampen	NGK
Alblasserdam	CGK	Kampen-Noord	GKv
Alblasserdam - Nieuw-Lekkerland - wijk		Kampen-Zuid	GKv
Alblasserdam	GKv	Kantens	GKv
Alblasserdam - Nieuw-Lekkerland - wijk		Kantens	CGK
Nieuw-Lekkerland	GKv	Katwijk	GKv
Alkmaar	GKv	Katwijk aan Zee	CGK
Alkmaar	CGK NGK	Kerkwerpe	CGK
Almelo	GKv	Kornhorn	CGK
Almelo	CGK	Krimpen aan den IJssel	GKv
Almere	GKv	Krommenie	NGK
Almere	CGK NGK	Langerak	GKv
Almkerk-Werkendam	GKv	Langerak	NGK
Alphen aan den Rijn	GKv	Langeslag	NGK GKv
Alphen aan den Rijn	CGK	Leek	GKv
Alphen ad Rijn	NGK	Leens	GKv
Ameide	CGK	Leerdam	GKv
Amersfoort	CGK	Leerdam	CGK
Amersfoort-Centrum	GKv	Leerdam	NGK
Amersfoort-De Horsten	GKv	Leeuwarden	GKv
Amersfoort-Emiclaer	GKv	Leeuwarden	CGK
Amersfoort-Hoogland	GKv	Leiden	GKv
Amersfoort-Nieuwland	GKv	Leiden	CGK
Amersfoort-Nieuwland	GKv	Leidsche Rijn	GKv
Amersfoort-Noord	NGK	Lelystad	GKv
Amersfoort-Oost	GKv	Lelystad	CGK NGK
Amersfoort-Vathorst	GKv	Lemele-Lemelerveld	GKv
Amersfoort-Vathorst	CGK NGK PKN	Leusden	GKv
Amersfoort-West	GKv	Lisse	CGK NGK GKv
Amersfoort-Zuid	GKv	Loenen-Abcoude	GKv
Amersfoort-Zuid	NGK	Loosdrecht	NGK
Amstelveen	GKv	Loppersum-Westeremden	GKv
Amstelveen	NGK	Lutten	GKv
Amsterdam De Bron	NGK	Lutten	GKv
Amsterdam-Amstelveen	CGK	Maarssen	CGK
Amsterdam-Centrum	GKv	Maassluis	CGK
Amsterdam-centrum	NGK	Maassluis	NGK
Amsterdam-De Bron	CGK NGK	Maastricht	GKv
Amsterdam-Noord	CGK	Maastricht	NGK
Amsterdam-Via Nova	CGK	Marienberg	GKv
Amsterdam-Zuid/West	GKv	Marknesse	GKv
Anna Paulowna	GKv	Marknesse	NGK
Antwerpen/Deurne (BE)	CGK		
Apeldoorn	NGK		

Onderzoeksverslag Erwin Datema // 1210308 // B. Langeler // Versie 1.1
Verbondenheid in de gereformeerde kerken

Apeldoorn ICF	CGK	Marum	GKv	
Apeldoorn-Centrum	GKv	Meerkerk	CGK	
Apeldoorn-Centrum	CGK	Meppel	GKv	
Apeldoorn-Oost	CGK	Meppel	CGK	
Apeldoorn-Zuid	GKv	Middelburg	GKv	
Apeldoorn-Zuid	CGK	Middelburg	CGK	
Appingedam	GKv	Middelharnis	GKv	
Arnhem	GKv	Middelharnis	CGK	
Arnhem	CGK	NGK	Middelstum	GKv
Assen	CGK	Midwolda	CGK	
Assen	NGK	Mijdrecht	GKv	
Assen-Kloosterveen	GKv	Monster	GKv	
Assen-Marsdijk	GKv	Mussel	GKv	
Assen-Peelo	GKv	Mussel	CGK	
Assen-West	GKv	Naarden	CGK	
Assen-Zuid	GKv	Neede	NGK	GKv
Axel	GKv	Nieuw-Amsterdam	CGK	
Baarn	CGK	Nieuwe Pekela	CGK	
Baflo	GKv	Nieuwegein	CGK	NGK
Balkbrug	GKv	Nieuwerkerk aan den IJssel	GKv	
Barendrecht	CGK	Nieuwegein	NGK	
Barendrecht	NGK	Nieuwkoop	CGK	
Barendrecht-Pernis-Albrandswaard	GKv	Nieuwleusen	GKv	
Barneveld-Voorthuizen	GKv	Nieuwpoort	CGK	
Bedum	GKv	Nieuw-Vennep	CGK	
Beilen	GKv	Nieweroord/Nieuw-Balinge	CGK	
Bennekom-Oosterbeek	CGK	Nijkerk	CGK	
Bergen op Zoom	GKv	Nijkerk-Oost	GKv	
Bergentheim	GKv	Nijkerk-West	GKv	
Bergschenhoek	GKv	Nijmegen	NGK	
Bergschenhoek	GKv	Nijmegen	CGK	GKv
Berkel en Rodenrijs	GKv	Nijverdal	GKv	NGK
Beverwijk	GKv	Noardburgum	GKv	
Beverwijk-Westzaan	CGK	Noordeloos	CGK	
Biezelinge	CGK	Noordscheschut	CGK	
Blije-Holwerd	GKv	Nunspeet	CGK	
Bodegraven	GKv	Nunspeet	GKv	NGK
Boskoop	CGK	Nunspeet-Ichtus	CGK	
Breda	GKv	Oegstgeest	GKv	
Breda	CGK	Oegstgeest	NGK	
Breukelen	NGK	Oldehove	GKv	
Broek op Langedijk - de Ontmoeting	CGK	GKv	Ommen-Noord/Oost	GKv
Broeksterwoude-Andreasmunicipaliteit	CGK	Ommen-West	GKv	
Broeksterwoude-Petrusmunicipaliteit	CGK	Onnen	GKv	
Brouwershaven	GKv	Onstwedde	CGK	
Bruchterveld	GKv	Oosterwolde (Fr.)	GKv	
Brunssum-Treebeek	GKv	Oostzaan	NGK	
Buitenpost	GKv	Opperdoes	CGK	
Buitenpost	GKv	Oud-Beijerland	CGK	
Bunde-Meerssen	CGK	Ouderkerk aan de Amstel	CGK	

Onderzoeksverslag Erwin Datema // 1210308 // B. Langeler // Versie 1.1
Verbondenheid in de gereformeerde kerken

Bunschoten	CGK	Oud-Vossemeer	CGK
Bunschoten-Oost	GKv	Papendrecht	CGK
Bunschoten-Spakenburg	NGK	Pijnacker-Nootdorp	GKv
Bunschoten-West	GKv	Poederoijen	CGK
Bussum-Huizen	GKv	Purmerend	CGK
Capelle aan den IJssel-Noord	GKv	Putten	GKv
Capelle aan den IJssel-Zuid/West	GKv	Putten	CGK
Culemborg	CGK	Renswoude	CGK
Culemborg	NGK	Ridderkerk	GKv
Curaçao	GKv	Ridderkerk	CGK
Daarlerveen	GKv	Rijnsaterwoude	CGK
Dalfsen	NGK	Rijnsburg	GKv
Dalfsen-Oost	GKv	Rijnsburg	CGK
Dalfsen-West	GKv	Rijsbergen	NGK
Damwoude/Damwâld	CGK	Rijsenhout	NGK
De Lier-Maassluis	GKv	Roden	GKv
Dedemsvaart	CGK	Roodeschool	GKv
Delft	GKv	Rotterdam-Alexanderpolder	CGK NGK
Delft	CGK	Rotterdam-Centrum	GKv
Delfzijl	GKv	Rotterdam-Centrum	CGK
Delfzijl	CGK	Rotterdam-Charlois	CGK
Den Haag	CGK	Rotterdam-Delfshaven	GKv
Den Haag/Rijswijk	NGK	Rotterdam-Kralingen	CGK
Den Haag-Centrum	NGK	Rotterdam-Noord/Oost	GKv
Den Ham	GKv	Rotterdam-Oost/Capelle a/d IJssel	CGK
Den Helder	GKv	Rotterdam-Overschie	NGK
Den Helder	CGK	Rotterdam-Zuid	CGK GKv
Deventer	CGK GKv NGK	Rouveen	GKv
Doesburg	CGK GKv	Rozenburg en Voorne	CGK GKv
Doetinchem	CGK	Ruinerwold-Koekange	GKv
Doetinchem	NGK	Sassenheim	CGK
Dokkum	GKv	Scherpenzeel (GLD)	CGK
Dokkum	CGK	Schiedam	CGK
Doorn	NGK	Schiedam	NGK
Doornspijk	CGK	Schildwolde	GKv
Dordrecht	GKv	s-Gravendeel	CGK
Dordrecht	GKv	s-Gravenhage-Scheveningen	CGK
Dordrecht	NGK	s-Gravenmoer	CGK
Dordrecht-Centrum	CGK	s-Gravenzande	CGK
Dordrecht-Zuid	CGK	Siegerswoude-De Wilp	CGK
Drachten	CGK	Sint-Jansklooster-Kadoelen	GKv
Drachten-Nijega	GKv	Sint-Jansklooster-Kadoelen	GKv
Drachten-Oost	GKv	Sleeuwijk	NGK
Drachten-Zuid/West	GKv	Sliedrecht	GKv
Driebergen	CGK	Sliedrecht	NGK
Driebergen-Rijsenburg	GKv	Sliedrecht (Beth-El)	CGK
Driesum C.A.	GKv	Sliedrecht (Eben-Haëzer)	CGK
Drogeham	GKv	Sliedrecht-Kerk op straat	NGK
Drogeham	CGK	Smilde	GKv

Onderzoeksverslag Erwin Datema // 1210308 // B. Langeler // Versie 1.1
 Verbondenheid in de gereformeerde kerken

Dronten	CGK	Sneek	CGK	GKv
Dronten	NGK	Soest	CGK	
Dronten-Noord	GKv	Soest-Baarn	GKv	
Dronten-Zuid	GKv	Spakenburg-Noord	GKv	
Duiven-Velp	GKv	Spakenburg-Zuid	GKv	
Ede	CGK	Spijkenisse	CGK	
Ede (De pelgrim)	NGK	St. Jansklooster	CGK	
Ede (Proosdij)	NGK	Stadskanaal	CGK	GKv
Ede Noord	GKv	Staphorst	GKv	
Ede Zuid	GKv	Steenwijk	GKv	
Eemdijk	GKv	Steenwijk	CGK	
Eemdijk	CGK	Steenwijk	NGK	
Eindhoven	GKv	Surhuisterveen	CGK	GKv
Eindhoven	CGK	Ten Boer	GKv	
Eindhoven	NGK	Ten Post	GKv	
Eindhoven-Best	GKv	Terneuzen	GKv	
Elburg	CGK	Thesinge	CGK	
Emmeloord	GKv	Tholen	CGK	
Emmeloord	CGK	Tiel	GKv	
Emmeloord	NGK	Tilburg	GKv	
Emmen	GKv	Twijzel	GKv	
Emmen	CGK	Uithuizen	GKv	
Enkhuizen	CGK	Uithuizermeeden	GKv	
Enschede	NGK	Ulrum	GKv	
Enschede-Noord	GKv	Ulrum	CGK	
Enschede-Noord	GKv	Ureterp	GKv	
Enschede-Oost	GKv	Urk	GKv	
Enschede-Oost	CGK	Urk	NGK	
Enschede-West	GKv	Urk (Eben-Haëzer)	CGK	
Enschede-West	CGK	Urk (Ichthus)	CGK	
Enschede-Zuid	GKv	Urk (Maranatha)	CGK	
Enschede-Zuid	GKv	Utrecht	NGK	
Enumatil	GKv	Utrecht (Centrum)	GKv	
Ermelo	GKv	Utrecht Leidsche Rijn	NGK	
Ermelo	CGK	Utrecht-Centrum	CGK	
Ermelo-Harderwijk-Putten	NGK	Utrecht-West	CGK	
Franeke	CGK	Valkenburg (Z.H.)	GKv	
Frieschepalen	GKv	Veendam-Wildervank	CGK	GKv
Gees	GKv	Veenendaal	NGK	
Genemuiden	CGK	Veenendaal (Bethel)	CGK	
Gent	GKv	Veenendaal (Pniël)	CGK	
Goes	GKv	Veenendaal-Oost	GKv	
Goes	CGK	Veenendaal-West	GKv	
Gorinchem	GKv	Veenwouden/Feanwâlden	CGK	
Gorinchem	CGK	Venlo	GKv	
Gouda	GKv	Vianen	CGK	
Gouda	CGK	Vlaardingen	GKv	
Gramsbergen	GKv	Vlaardingen	CGK	
's Gravenhage - Centrum/Scheveningen	GKv	Vlissingen	GKv	
's Gravenhage - Zuid/Rijswijk	GKv	Vlissingen	GKv	

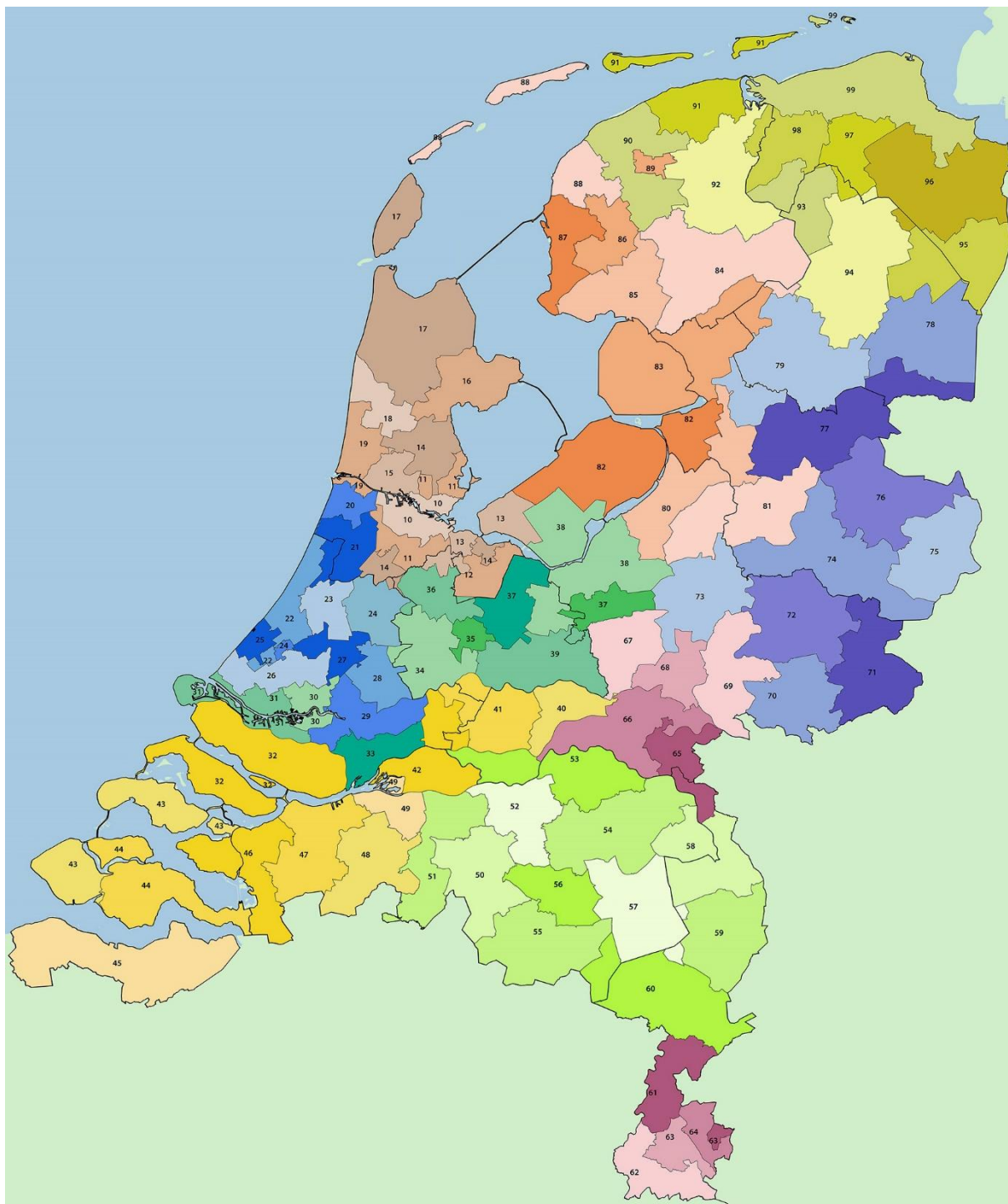
Onderzoeksverslag Erwin Datema // 1210308 // B. Langeler // Versie 1.1
 Verbondenheid in de gereformeerde kerken

Grijskerk-Niezijl	GKv	Vollenhove	GKv
Groningen	CGK	Voorburg	GKv
Groningen	NGK	Voorburg	GKv
Groningen-Noord-West	GKv	Voorthuizen/Barneveld	NGK
Groningen-Oost	GKv	Vroomshoop	GKv
Groningen-Oost	GKv	Vrouwenpolder	GKv
Groote gast	GKv	Waardhuizen C.A.	GKv
Haamstede	CGK	Waddinxveen	GKv
Haarlem	GKv	Wageningen	GKv
Haarlem	NGK	Wageningen	NGK
Haarlem-Goede Herderkerk	CGK	Wapenveld	GKv NGK
Haarlem-Het Open Huis	CGK	Werkendam	CGK
Harde 't	GKv	Westbroek	NGK
Hardenberg	CGK	Wetsinge-Sauwerd	GKv
Hardenberg-Baalder	GKv	Wezep	GKv
Hardenberg-Baalderveld-Oost	GKv	Wezep	NGK
Hardenberg-Baalderveld-Zuid	GKv	Wieringermeer	NGK
Hardenberg-Centrum	GKv	Winschoten	GKv
Harderwijk	GKv	Winschoten	CGK
Harderwijk	CGK	Winsum	GKv
Hardinxveld-Giessendam	GKv	Woerden	CGK GKv
Hardinxveld-Giessendam	NGK	Wolvega	NGK
Haren	NGK	Wormer	NGK
Haren (Gr.)	GKv	Zaamslag	GKv
Haren (Gr.)	GKv	Zaamslag	CGK
Harkstede	GKv	Zaandam	CGK
Harlingen	CGK GKv	Zaandam	GKv NGK
Hasselt	CGK	Zalk en Veecaten	NGK
Hasselt (O.)	GKv	Zaltbommel	GKv
Hatterm	CGK	Zeewolde	GKv
Hatterm	NGK	Zeewolde	CGK
Hatterm-Centrum	GKv	Zeewolde	NGK
Hatterm-Noord	GKv	Zeist	CGK
Haulerwijk	GKv	Zeist	NGK
Heemse	GKv	Zeist-De Bilt	GKv
Heemse-Marslanden	GKv	Zevenbergen	GKv
Heemstede	NGK	Zierikzee	CGK
Heerde	GKv	Zoetermeer	GKv
Heerde	CGK	Zoetermeer	CGK NGK
Heerde/Epe	NGK	Zuidbroek	GKv
Heerenveen	GKv	Zuidhorn	GKv
Heerenveen	NGK	Zuidland	CGK
Heino/Langeslag	NGK	Zuidlaren	GKv
Hengelo	CGK NGK	Zuidlaren	CGK
Hengelo (O.)	GKv	Zuidwolde (Dr.)	GKv
's Hertogenbosch	GKv	Zuidwolde (Gr.)	GKv
Hillegom	CGK	Zutphen	GKv
Hilversum	CGK GKv	Zutphen	CGK
Hoek	GKv	Zwaagwesteinde	CGK
Hoofddorp	CGK	Zwartsluis	GKv

Onderzoeksverslag Erwin Datema // 1210308 // B. Langeler // Versie 1.1
 Verbondenheid in de gereformeerde kerken

Hoofddorp (Haarlemmermeer)	GKv	Zwijndrecht	GKv
Hoogeveen	GKv	Zwijndrecht	CGK
Hoogeveen	CGK	Zwijndrecht-Groote Lindt	GKv
Hoogeveen	NGK	Zwolle	CGK
Hoogezand-Sappemeer	GKv	Zwolle	NGK
Hoogezand-Sappemeer	GKv	Zwolle II	NGK
Hooghalen	GKv	Zwolle-Berkum	GKv
Hoogkerk (Gr.)	GKv	Zwolle-Centrum	GKv
Hoogvliet-Spijkenisse	GKv	Zwolle-Noord	GKv
Hoorn	NGK	Zwolle-West	GKv
Houten	GKv	Zwolle-Zuid	GKv
Houten	NGK		
Huizen	CGK		

B3- Postcodekaart Nederland

B4- Vragenlijst enquête

#	Geliefde broeders en zusters, welkom bij deze vragenlijst. U bent uitgenodigd om deel te nemen aan dit onderzoek naar de verbondenheid van gemeenteleden. Hartelijk bedankt voor het deelnemen aan dit onderzoek. Voor het invullen van deze vragenlijst heeft u ongeveer 5 - 10 minuten nodig. Bij de meeste vragen is het goed om intuïtief te reageren, denk er niet te lang over na. Als u geïnteresseerd bent in een verslag van dit onderzoek, kunt u aan het eind van de vragenlijst uw e-mail adres opgeven. Na beoordeling van het onderzoek wordt het verslag dan naar u toe gestuurd. De gegevens uit dit onderzoek worden vertrouwelijk behandeld. Met vriendelijke groet, Erwin Datema	
Pagina 2		
1	Wat is uw leeftijd (in jaren)	[getal] jaar
2	Wat is uw geslacht?	Man Vrouw Anders
3	Wat zijn de cijfers van uw postcode?	[getal]
4	In welk kerkverband bent u opgegroeid?	Christelijk Gereformeerde Kerken Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) Nederlands Gereformeerde Kerken Ander kerkverband Geen
5	Van welk kerkverband bent u op dit moment lid?	Christelijk Gereformeerde Kerken Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) Nederlands Gereformeerde Kerken Samenwerkingsgemeente Geen van bovenstaande
6	Van welke gemeente bent u op dit moment lid?	[tekst]
7	Hoe lang bent u lid van deze gemeente?	[getal] jaar
8	Is uw gemeente ingedeeld in kringen?	Ja Nee Weet ik niet
Pagina 3		
9	Hoe vaak gaat u naar de zondagse erediensten?	2 keer per zondag 1 keer per zondag 1 à 2 keer per maand Minder Ik maak op andere wijze de dienst mee, bijvoorbeeld door meekijken/luisteren op internet of via de kerktelefoon
10	De gereformeerde kerken kennen verschillende rituelen: de eredienst, doop, avondmaal, huwelijksbevestiging & begrafenis. Hoe belangrijk vindt u uw deelname aan deze kerkelijke rituelen	
	- Eredienst - Avondmaal - Doop (van gemeenteleden) - Huwelijksbevestiging (van gemeenteleden) - Begravenis (van gemeenteleden)	Zeer onbelangrijk /5/ zeer belangrijk

11	Hoe vaak neemt u deel aan regelmatige en onregelmatige activiteiten? - Regelmatig - Onregelmatig	Nooit /5/ altijd
12	Wat is voor u de voornaamste motivatie om deel te nemen aan activiteiten in de kerk?	Ik ontmoet mensen met wie ik mij verbonden voel Ik heb persoonlijk iets aan de activiteit Het wordt van me verwacht Ik voel me verantwoordelijk om deel te nemen (vanuit rol of functie) Geen van deze motieven
13	Deze vragen gaan over uw bijdrage en verantwoordelijkheden. - Hoeveel taken en functies vervult u? - Hoeveel tijd besteed u per maand aan deze verantwoordelijkheden?	[getal] taken [getal] uren/maand
	- In een schaal van 1 op 10, hoe zwaar zijn deze verantwoordelijkheden voor u? (1 is licht, 10 is zwaar)	[1-10]
14	Wanneer hulp wordt gevraagd voor een gemeentelid, zal ik altijd helpen.	Zeer mee oneens /5/ zeer mee eens
15	Geeft u contributie, VVB of andere vorm van structurele financiële ondersteuning aan de gemeente?	Ja, volgens kerkelijke richtlijn Ja, meer dan richtlijn Ja, minder dan richtlijn Nee.
16	Hoeveel vrienden heeft u binnen uw gemeente?	[getal] vrienden
Pagina 4		
17	Geef aan in hoeverre u het eens bent met de onderstaande stellingen: - Ik voel mij 'gereformeerd'. - Ik voel mij 'Christelijk Gereformeerd' / 'Nederlands Gereformeerd' / 'Gereformeerd vrijgemaakt' (uw kerkverband) - Lid zijn van mijn gemeente is een belangrijk deel van wie ik ben. - Lid zijn van mijn kerkgenootschap is een belangrijk deel van wie ik ben. - Ik voel mij verbonden aan de leden van mijn gemeente - Ik voel mij verbonden aan de leden van mijn kerkverband	Zeer mee oneens /5/ zeer mee eens
18	Geef met een rapportcijfer aan hoe tevreden u bent over - Gemeente - Kerkverband	[1-10]

19	Hoe goed sluit uw gemeente aan bij - Uw persoonlijke spiritualiteit – de invulling, beleving en uitvoering van geloof? - Uw persoonlijke levensvisie – Godsbeeld, mensbeeld, wereldbeeld, zelfbeeld, geloofsovertuigingen	Volledig / Goed / Redelijk / Slecht / Niet
20	In hoeverre vervult uw gemeente uw behoeften rondom - Ergens bij willen horen - Zingeving - Rituelen - Kennis & informatie verkrijgen - Hulp ontvangen	Geen vervulling /5/ goede vervulling
21	Hoeveel invloed heeft de theologische traditie van uw gemeente en kerkverband in de vorming van - Uw politieke overtuigingen, normen en waarden - Uw morele overtuigingen, normen en waarden - Uw sociale overtuigingen, normen en waarden - Uw Godsbeeld, mensbeeld, zelfbeeld en wereldbeeld - De invulling, beleving en uitvoering van uw geloof	Veel invloed /5/ geen invloed
22	Hoe belangrijk zijn de volgende bronnen voor u? - Bijbel - Apostolische Geloofsbelijdenis, geloofsbelijdenissen van Athanasius & Nicea - Dordtse Leerregels, Heidelbergse Catechismus, Nederlandse Geloofsbelijdenis	Zeer onbelangrijk /5/ zeer belangrijk
Pagina 5		
Deze laatste vragen gaan over de kring. Als uw gemeente geen kringen gebruikt, kunt u onderaan naar de volgende pagina doorgaan, om daar de enquête af te sluiten.		
23	Hoe vaak neemt u deel aan activiteiten van de kring waar u bent ingedeeld?	Nooit / Zelden / Soms / Meestal / Altijd
24	De volgende vragen worden gesteld om een indruk te krijgen van uw kring. - Vervult u verantwoordelijkheden in uw kring, bijvoorbeeld kringleider, contactpersoon, etc.. - Uit hoeveel personen bestaat uw kring? - In een schaal van 1 tot 10, hoe tevreden bent u met uw kring? - Wordt met uw kring Bijbelstudie gedaan?	ja/nee [getal] leden 1-10 ja/nee
25	Geef aan hoe vaak u in uw kring - wordt aangespoord om deel te nemen aan kerkelijke activiteiten - wordt aangespoord om taken en verantwoordelijkheden te dragen in uw gemeente - wordt betrokken bij het leven van uw gemeenteleden	Elke bijeenkomst Regelmatig Incidenteel Nooit

26	- wordt ingelicht over theologische en kerkelijke zaken binnen uw gemeente? - wordt ingelicht over theologische en kerkelijke zaken binnen het kerkverband? - wordt ingelicht over theologische en kerkelijke zaken van andere kerkverbanden? - praat over de kerkdienst van afgelopen zondag - praat over de preek van afgelopen zondag - praat over uw persoonlijk geloof	
27	Hoe vaak wordt in gesprekken rondom geloof en kerk in uw kring gebruik gemaakt van - Bijbel - Algemene belijdenisgeschriften (Athanasius, Nicea, Apostolisch) - Gereformeerde belijdenisgeschriften (Nederlandse Geloofsbelijdenis, Dordtse Leerregels, Catechismus)	Vaak Soms Zelden Nooit
28	Hartelijk bedankt voor het invullen van deze enquête. Bent u geïnteresseerd in het uiteindelijke verslag van dit onderzoek, vul dan hieronder uw e-mail in. Dit e-mailadres zal niet gedeeld worden met anderen, wordt enkel gebruikt om het verslag te versturen, en zal niet meegenomen worden in het onderzoek. e-mail adres (indien geïnteresseerd in het verslag) Heeft u nog opmerkingen ter afsluiting?	[email] [tekst]

B5- Begeleidende teksten

B5.1 Contact met kerken - e-mail naar scriba's van alle kerken.

Geachte Scriba, geachte lezers,

Mijn naam is Erwin Datema, ik studeer Godsdienst Pastoraal Werk aan de VIAA te Zwolle. Op dit moment ben ik bezig met mijn afsluitende onderzoek. Voor dit onderzoek heb ik uw hulp nodig.

Mijn onderzoek is gericht op de verbondenheid van gemeenteleden van de Christelijk Gereformeerde Kerken, de Nederlands Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt. Hiervoor is een enquête opgesteld, en ik zou graag zien dat zoveel mogelijk leden van deze kerken de enquête invullen.

Daarom mijn vraag aan u: Wilt u mij helpen door deze enquête onder de leden van uw gemeente verspreiden? Als u deze via e-mail, intranet, facebook en andere digitale wegen verspreid, verwacht ik dat er voldoende reactie zal komen. In de bijlage is een begeleidende tekst toegevoegd, met een link naar de vragenlijst.

De gegevens uit dit onderzoek worden vertrouwelijk behandeld. Mocht u het interessant vinden, dan kan ik na beoordeling van het onderzoek het verslag naar u doorsturen.

Alvast hartelijk bedankt, met vriendelijke groet,

Erwin Datema

B5.2 Contact met gemeenteleden met een link naar de enquête.

Beste lezer,

Mijn naam is Erwin Datema, ik studeer Godsdienst Pastoraal Werk aan de VIAA in Zwolle, en ben bezig met mijn afstudeeronderzoek. Dit onderzoek gaat over de verbondenheid van gemeenteleden in gereformeerde kerken. Verschillende kerken door heel Nederland merken dat het moeilijker is om gemeenteleden betrokken te houden bij de gemeente, en ledentallen nemen af. Ik vraag me af hoe het gesteld is met de verbondenheid van gemeenteleden, en hoe deze beïnvloed wordt. Hiervoor heb ik een enquête opgesteld.

Wilt u mij helpen door deze enquête in te vullen? Hieronder is een link geplaatst, die u naar een online enquête neemt. Naast het beantwoorden van de vragenlijst wil ik u vragen of u uw gemeenteleden wilt stimuleren hetzelfde te doen; hoe meer reactie er komt, hoe nauwkeuriger dit onderzoek is en hoe meer het zegt.

<https://www.thesistoolspro.com/survey/yevaa5c48494bce8b5>

Alvast hartelijk bedankt, met vriendelijke groet,

Erwin Datema

B6 - Tabellen van kringinvloeden

#	Kringaspect	Bindings-aspect(en)		
1	Tevredenheid kring	K3c	Aansluiting gemeente op behoeften	S6
2	Bijbelstudie in de kring	K3d	Aansluiting gemeente zingeving	S6b
3			Belang theologische traditie kerkverband	S8
4	Aansporing kerkelijke activiteiten	K4a	Deelname regelmatige activiteiten Deelname onregelmatig activiteiten	P3a P3b
5	Aansporing dragen van taken	K4b	Aantal taken & functies Tijd verantwoordelijkheden	P5a P5b
6	Betrekking bij gemeenteleden	K5a	Solidariteit gemeente	S3a
7	Betrekking bij kerkelijke zaken gemeente	K5b	Identificatie gemeente	S2a
			Solidariteit gemeente	S3a
			Tevredenheid gemeente	S4a
8	Betrekking bij kerkelijke zaken kerkverband	K5c	Identificatie kerkverband	S2b
9			Solidariteit kerkverband	S3b
			Tevredenheid kerkverband	S4b
10	Frequentie gesprekken in kring	K6	Tevredenheid gemeente	S4a
11	Gesprekken kerkdienst	K6a	Deelname kerkgang	P1
12	Gesprekken preek	K6b	Belang rituelen	P2
			Aansluiting gemeente spiritualiteit	S5a
13	Bronnen in gesprekken	K7	Beleving van binding	S1
14			Belang theologische traditie	S8

1. Gemiddelde tevredenheid kring op mate van behoeftevervulling

Vervulling	Ergens bijhoren	Zingeving	Rituelen	Kennis en informatie	Hulp ontvangen
Geen vervulling	4,32	3,65	4,96	4,06	4,55
	5,62	4,92	5,93	6,04	6,04
	6,44	6,21	6,51	6,30	6,54
	6,93	6,84	6,94	6,98	6,98
Goede vervulling	7,53	7,49	7,53	7,49	7,52

2. Invloed van Bijbelstudie op behoeftevervulling zingeving

Behoefttevervulling zingeving	Wel Bijbelstudie in kring		Geen Bijbelstudie in kring	
Geen vervulling	17	4%	20	2%
	35	7%	56	5%
	116	24%	227	22%
	244	50%	517	49%
Goede vervulling	72	15%	233	22%
Totalen	484		1053	

3. Invloed van Bijbelstudie op belang theologische bronnen				
Belang Bijbel	Wel Bijbelstudie in kring		Geen Bijbelstudie in kring	
Zeer onbelangrijk	1	0%	3	0%
	5	1%	10	1%
	18	4%	45	4%
	97	20%	174	17%
Zeer belangrijk	355	75%	799	77%
	476		1031	

Belang algemene belijdenisgeschriften	Wel Bijbelstudie in kring		Geen Bijbelstudie in kring	
Zeer onbelangrijk	35	7%	76	7%
	89	19%	168	16%
	140	29%	293	28%
	121	25%	290	28%
Zeer belangrijk	93	19%	208	20%
	478		1035	

Belang gereformeerde belijdenisgeschriften	Wel Bijbelstudie in kring		Geen Bijbelstudie in kring	
Zeer onbelangrijk	53	11%	103	10%
	97	20%	217	21%
	144	30%	305	29%
	113	23%	260	25%
Zeer belangrijk	75	16%	163	16%
	482		1048	

4. Invloed aansporing tot deelname activiteiten								
Deelname regelmatige activiteiten	Aansporing tot deelname aan activiteiten in kring							
	Nooit		Incidenteel		Regelmatig		Elke bijeenkomst	
Nooit	24	8%	7	1%	9	2%	1	3%
	28	10%	43	8%	23	5%	1	3%
	58	20%	100	18%	66	14%	2	6%
	124	43%	271	50%	228	48%	12	39%
Altijd	56	19%	124	23%	154	32%	15	48%
Totalen	290		545		480		31	

Deelname onregelmatige activiteiten	Aansporing tot deelname aan activiteiten in kring							
	Nooit		Incidenteel		Regelmatig		Elke bijeenkomst	
Nooit	28	10%	19	3%	16	3%	0	0%
	84	29%	133	24%	78	16%	4	13%
	96	33%	205	38%	171	36%	7	23%
	74	26%	167	31%	188	39%	15	48%
Altijd	7	2%	21	4%	28	6%	5	16%
Totalen	289		545		481		31	

5. Invloed aansporing dragen van verantwoordelijkheden				
	Nooit	Incidenteel	Regelmatig	Elke bijeenkomst
Gemiddeld aantal taken	1,9	2,1	2,1	2,1
Gemiddeld aantal uren per maand	10,3	9,1	11,4	15,4
Gemiddelde zwaarte	4,5	4,7	5,1	5,8

6. Invloed inlichting over gemeenteleden op solidariteit								
Inlichting in kring over gemeenteleden								
Ik voel mij verbonden aan de leden van mijn gemeente	Nooit		Incidenteel		Regelmatig		Elke bijeenkomst	
Zeer mee oneens	18	14%	8	3%	9	1%	2	1%
	25	20%	40	13%	36	5%	4	2%
	35	28%	76	24%	118	18%	23	10%
	37	30%	121	38%	308	46%	97	44%
Zeer mee eens	10	8%	72	23%	199	30%	96	43%
	125		317		670		222	

7. Invloed inlichting over gemeentezaken op identificatie, solidariteit en tevredenheid gemeente									
Inlichting in kring over gemeente zaken									
Lid zijn van mijn gemeente is een belangrijk deel van wie ik ben.	Nooit		Incidenteel		Regelmatig		Elke bijeenkomst		
Zeer mee oneens	24	8%	23	4%	4	1%	0	0%	
	59	20%	55	10%	36	8%	2	6%	
	70	23%	111	20%	89	20%	3	8%	
	92	31%	237	42%	192	44%	8	22%	
Zeer mee eens	54	18%	135	24%	116	27%	23	64%	
	299		561		437		36		

Inlichting in kring over gemeente zaken									
Ik voel mij verbonden aan de leden van mijn gemeente	Nooit		Incidenteel		Regelmatig		Elke bijeenkomst		
Zeer mee oneens	18	6%	11	2%	5	1%	1	3%	
	37	12%	42	7%	26	6%	0	0%	
	75	25%	104	19%	72	16%	2	6%	
	113	38%	243	43%	197	45%	8	22%	
Zeer mee eens	56	19%	161	29%	137	31%	25	69%	
	299		561		437		36		

	Nooit	Incidenteel	Regelmatig	Elke bijeenkomst
Gemiddelde tevredenheid	6,54	7,31	7,40	7,64

8. Invloed inlichting over kerkverbandzaken op identificatie, solidariteit en tevredenheid kerkverband								
Lid zijn van mijn kerkverband is een belangrijk deel van wie ik ben.	Inlichting in kring over kerkverband zaken						Elke bijeenkomst	
	Nooit		Incidenteel		Regelmatig			
Zeer mee oneens	111	22%	59	10%	13	5%	1	8%
	128	25%	128	23%	41	16%	0	0%
	130	26%	172	30%	61	24%	2	17%
	86	17%	141	25%	79	31%	4	33%
Zeer mee eens	48	10%	67	12%	60	24%	5	42%
	503		567		254		12	
Inlichting in kring over kerkverband zaken								
Ik voel mij verbonden aan de leden van mijn kerkverband	Inlichting in kring over kerkverband zaken						Elke bijeenkomst	
	Nooit		Incidenteel		Regelmatig			
Zeer mee oneens	86	17%	52	9%	7	3%	1	8%
	148	29%	129	23%	43	17%	1	8%
	155	31%	201	35%	68	27%	2	17%
	90	18%	142	25%	84	33%	4	33%
Zeer mee eens	24	5%	43	8%	52	20%	4	33%
	503		567		254		12	
Gemiddelde tevredenheid								
	Nooit		Incidenteel		Regelmatig		Elke bijeenkomst	
Gemiddelde tevredenheid	5,78		6,30		6,74		7,08	

9. Invloed gesprekken in kring op tevredenheid gemeente				
Gemiddelde tevredenheid per frequentie gesprekken				
Gespreksonderwerp	Nooit	Incidenteel	Regelmatig	Elke bijeenkomst
Kerkdienst	6,15	7,01	7,48	7,82
Preek	6,06	7,11	7,48	7,80
Persoonlijk geloof	5,95	6,91	7,29	7,70

10. Invloed gesprekken kerkdienst in kring op kerkgang, belang kerkdienst en aansluiting op spiritualiteit

Gesprekken over kerkdienst in kring								
Frequentie kerkgang	Nooit		Incidenteel		Regelmatig		Elke bijeenkomst	
2 keer per zondag	49	31%	180	38%	290	46%	37	47%
1 keer per zondag	79	50%	252	53%	294	47%	36	46%
1 à 2 keer per maand	15	9%	33	7%	22	4%	2	3%
Minder	9	6%	4	1%	10	2%	1	1%
Andere wijze	6	4%	6	1%	9	1%	3	4%
	158		475		625		79	

Gesprekken over kerkdienst in kring								
Belang kerkdienst	Nooit		Incidenteel		Regelmatig		Elke bijeenkomst	
Zeer onbelangrijk	5	3%	12	3%	8	1%	4	5%
	5	3%	7	1%	10	2%	2	3%
	19	12%	47	10%	34	5%	1	1%
	56	35%	145	31%	178	28%	20	26%
Zeer belangrijk	73	46%	264	56%	395	63%	51	65%
	158		475		625		78	

Gesprekken over kerkdienst in kring								
Aansluiting spiritualiteit	Nooit		Incidenteel		Regelmatig		Elke bijeenkomst	
Niet	7	4%	2	0%	1	0%	1	1%
Slecht	23	15%	46	10%	18	3%	1	1%
Redelijk	67	42%	166	35%	181	29%	11	14%
Goed	57	36%	247	52%	386	62%	56	72%
Volledig	4	3%	14	3%	39	6%	9	12%
	158		475		625		78	

11. Invloed gesprekken preek in kring op kerkgang, belang kerkdienst en aansluiting op spiritualiteit

Gesprekken over de preek in kring								
Frequentie kerkgang	Nooit		Incidenteel		Regelmatig		Elke bijeenkomst	
2 keer per zondag	51	31%	200	39%	266	46%	35	51%
1 keer per zondag	80	49%	276	53%	271	47%	29	42%
1 à 2 keer per maand	19	12%	29	6%	21	4%	3	4%
Minder	9	6%	4	1%	11	2%	0	0%
Andere wijze	4	2%	9	2%	9	2%	2	3%
	163	12%	518	39%	578	44%	69	5%

Gesprekken over de preek in kring								
Belang kerkdienst	Nooit		Incidenteel		Regelmatig		Elke bijeenkomst	
Zeer onbelangrijk	4	2%	12	2%	10	2%	2	3%
	5	3%	11	2%	7	1%	1	1%
	24	15%	43	8%	32	6%	1	1%
	54	33%	164	32%	162	28%	17	25%
Zeer belangrijk	76	47%	288	56%	367	63%	48	70%
	163		518		578		69	

Gesprekken over de preek in kring								
Aansluiting spiritualiteit	Nooit		Incidenteel		Regelmatig		Elke bijeenkomst	
Niet	7	4%	3	1%	0	0%	1	1%
Slecht	24	15%	47	9%	17	3%	0	0%
Redelijk	69	42%	174	34%	171	30%	9	13%
Goed	59	36%	276	53%	353	61%	52	75%
Volledig	4	2%	18	3%	37	6%	7	10%
	163		518		578		69	

12. Invloed bronnen van theologische traditie in gesprekken op beleving 'gereformeerd'

Gebruik Bijbel in kringgesprekken										
Ik voel mij gereformeerd	Nooit		Zelden		Soms		Meestal		Altijd	
Zeer mee oneens	17	23%	9	12%	31	17%	57	14%	80	15%
	11	15%	12	15%	28	15%	82	21%	85	15%
	21	29%	27	35%	47	25%	100	25%	125	23%
	14	19%	18	23%	45	24%	98	25%	142	26%
Zeer mee eens	10	14%	12	15%	34	18%	63	16%	118	21%
	73		78		185		400		550	

Gebruik Algemene belijdenisgeschriften in kringgesprekken										
Ik voel mij gereformeerd	Nooit		Zelden		Soms		Meestal		Altijd	
Zeer mee oneens	121	22%	52	12%	23	8%	1	4%	0	0%
	103	18%	76	18%	34	12%	4	17%	1	8%
	142	25%	109	26%	65	23%	5	21%	1	8%
	122	22%	104	25%	85	30%	6	25%	1	8%
Zeer mee eens	71	13%	83	20%	72	26%	8	33%	10	77%
	559		424		279		24		13	

Ik voel mij gereformeerd	Gebruik gereformeerde belijdenisgeschriften in kringgesprekken									
	Nooit		Zelden		Soms		Meestal		Altijd	
Zeer mee oneens	117	23%	50	12%	26	9%	4	10%	0	0%
	101	19%	77	18%	33	11%	6	15%	1	6%
	133	26%	115	27%	67	22%	6	15%	2	12%
	103	20%	106	25%	96	32%	12	29%	3	18%
Zeer mee eens	64	12%	81	19%	76	26%	13	32%	11	65%
	518		429		298		41		17	

13. Invloed bronnen van theologische traditie in gesprekken op beleving <kerkverband>

Ik voel mij <kerkverband>	Gebruik Bijbel in kringgesprekken									
	Nooit		Zelden		Soms		Meestal		Altijd	
Zeer mee oneens	17	23%	10	13%	35	19%	61	15%	93	17%
	16	22%	17	22%	34	18%	85	21%	92	17%
	17	23%	25	32%	42	23%	110	28%	128	23%
	18	25%	15	19%	51	28%	88	22%	140	25%
Zeer mee eens	5	7%	11	14%	23	12%	56	14%	97	18%
	73		78		185		400		550	

Ik voel mij <kerkverband>	Gebruik Algemene belijdenisgeschriften in kringgesprekken									
	Nooit		Zelden		Soms		Meestal		Altijd	
Zeer mee oneens	130	23%	60	14%	25	9%	2	8%	2	15%
	122	22%	88	21%	33	12%	2	8%	0	0%
	144	26%	114	27%	65	23%	3	13%	0	0%
	113	20%	101	24%	92	33%	5	21%	0	0%
Zeer mee eens	50	9%	61	14%	64	23%	12	50%	11	85%
	559		424		279		24		13	

Ik voel mij <kerkverband>	Gebruik gereformeerde belijdenisgeschriften in kringgesprekken									
	Nooit		Zelden		Soms		Meestal		Altijd	
Zeer mee oneens	126	24%	62	14%	26	9%	2	5%	2	12%
	108	21%	97	23%	36	12%	4	10%	0	0%
	133	26%	119	28%	68	23%	5	12%	1	6%
	104	20%	97	23%	101	34%	10	24%	2	12%
Zeer mee eens	47	9%	54	13%	67	22%	20	49%	12	71%
	518		429		298		41		17	

14. Belang bronnen van theologische traditie in gesprekken

Belang Bijbel	Gebruik Bijbel in kringgesprekken									
	Nooit		Zelden		Soms		Meestal		Altijd	
Zeer onbelangrijk	1	1%	1	1%	0	0%	0	0%	0	0%
	3	4%	1	1%	1	1%	4	1%	1	0%
	1	1%	2	3%	11	6%	16	4%	8	1%
	15	21%	23	30%	42	23%	101	26%	54	10%
Zeer belangrijk	52	72%	50	65%	127	70%	271	69%	480	88%
	72		77		181		392		543	

Verbondenheid in de gereformeerde kerken

Belang algemene belijdenisgeschriften	Gebruik Algemene belijdenisgeschriften in kringgesprekken									
	Nooit		Zelden		Soms		Meestal		Altijd	
Zeer onbelangrijk	67	12%	12	3%	6	2%	2	10%	0	0%
	149	27%	64	15%	8	3%	0	0%	0	0%
	167	30%	134	32%	73	27%	3	14%	0	0%
	103	19%	140	33%	102	37%	5	24%	0	0%
Zeer belangrijk	66	12%	72	17%	86	31%	11	52%	13	100%
Totalen	552		422		275		21		13	

Belang gereformeerde belijdenisgeschriften	Gebruik gereformeerde belijdenisgeschriften in kringgesprekken									
	Nooit		Zelden		Soms		Meestal		Altijd	
Zeer onbelangrijk	101	18%	20	5%	8	3%	0	0%	1	8%
	162	29%	85	20%	17	6%	1	5%	0	0%
	153	28%	154	36%	80	29%	5	24%	1	8%
	97	18%	111	26%	105	38%	6	29%	0	0%
Zeer belangrijk	46	8%	53	13%	69	25%	11	52%	11	85%
Totalen	559		423		279		23		13	